MONS AUREUS

часопис за књижевност, уметност и друштвена питања

БРОЈ

50

2015

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СМЕДЕРЕВО

MONS AUREUS

Часопис за књижевност, уметност и друштвена питања

Година XIII • 2015 • број 50

Издавач
НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СМЕДЕРЕВО

За издавача
Драган Мрдаковић

Редакција
Академик Ристо Василевски, мр Татјана Лазаревић Милошевић,
Драган Мрдаковић, др Драгољуб Перић, др Добривоје Станојевић

Главни и одговорни уредник
Драган Мрдаковић

Лектура и коректура
Мр Татјана Лазаревић Милошевић

Графички уредник
Горан Филиповић

Адреса
Народна библиотека Смедерево
Карађорђева 5 • 11300 Смедерево • тел/факс: +381 (26) 46 22 270
e–mail: smedbib@eunet.rs • knjigohraniteljica@mts.rs
www.biblioteka-smederevo.org.rs

Штампа
Штампарија NEWPRESS, Смедерево

Тираж: 300 примерака

Часопис излази четири пута годишње. Годишња претплата: 2000 динара, за иностранство 80 евра. Цена једног примерка 500 динара. Претплату слати на рачун Народне библиотеке Смедерево 840–11668–44. *Mons Aureus* је уписан у регистар јавних гласила Министарства културе и медија Републике Србије под бројем 3525. Часопис се финансира средствима из буџета Града Смедерева. Овај број часописа *Mons Aureus* суфинансирало је Министарство културе и информисања Републике Србије.

ISSN 1451–3846

Садржај

ОРФЕЈЕВИМ ТРАГОМ . . . . . *страна* 7
ИЗ ВРТА РУМУНСКОГ ПЕСНИШТВА 9

Василе Дан
КОНТАКТНО СОЧИВО 9
ВОДЕНО ОГЛЕДАЛО (I) 9
ВОДЕНО ОГЛЕДАЛО (II) 11
НЕВЕСТА 12
МЛАДИ ПЕСНИЦИ 13
ЗИМСКА ПРИЧА 13
АСТЕРИСК НА ПРВОМ ПИСМУ ЗА К. 13

Јон Деаконеску
БЕЗ ТЕБЕ 14
БУЂЕЊЕ 14
ФОТО-АПАРАТ ЗА ДУШУ 15
БЕСПОМОЋНО ДЕТЕ, ДУША 15
УЖАСНИ ЖИВОТЕ 16
ЈЕДНО ДРУГО РАЂАЊЕ 16
НАИВНИ ЛЕПТИРИ 17
КОРЕНИ, РУКЕ МАЈЧИНЕ 17

Октавијан Доклин
ПЕСНИК И ЏЕЛАТ 18
МОГУЋИ ПОВРАТАК 18
БЛАГО ОД ГЛИНЕ 19
ЛАМЕНТ 19
АНЂЕО КАЖЕ 19
ИГРА 20
НАЈМАЊА ПОЕМА 20

Лучијан Алексиу
БЕЛА ПЛАВА МЕСНАТА 21
ЈОРИК 21
ЕПИФАНИЈА 22
ПУТОВАЊЕ 22
У ДЕЦЕМБРУ 23
ОРЕСТ 25
О СИРЕНАМА 25
ЧУДЕСНИ РИБОЛОВ 25
ФЛАМЕНГО 25

Ђорђе Вултуреску
БОГ ДОЛАЗИ ИЗ ВАЗДУХА НА КАМЕНУ БАЧЕНОМ НА ФЕЊЕР 26
БЕЛИ ЗИД. У ЈЕДНОЈ БЕОГРАДСКОЈ КРЧМИ 27
НИСУ СТИХОВИ НА КРСТУ 28
ДЛЕТО СМРТИ 29
СЛОВО КОЈЕ ОСТАЈЕ ИЗА 29

ВЕЈАВИЦА САМОГЛАСНИКА КОЈОМ ТЕ ДОЗИВАЈУ КРАЉЕВИ 30
ВОЈНИК КРАЈ БЕЛОГ ПЛАШТА 31

Флоријан Койчеа
ДИВЉА ИЗИДА 33
БОГ ОТЕЛОТВОРЕН У ТИШИНИ 33
ПЛАЧ СА ОПРАНИМ КОСТИМА 33
ПЕСНИК 34
КРИЛАТА СЕНКА 34
КРИЛА 35
БОРХЕСОВО ОГЛЕДАЛО 35

Андреј Мокуца
ЈЕДИНИ ЧИТАЛАЦ 36
КОЛЕКЦИЈА БИКОВА САЛВАДОРА ДАЛИЈА 36
ПРАЗНА ХАРТИЈА 37
МЕРЛИН 37
ДАНТЕ И БЕАТРИЧЕ 38

СКРИПТОРИЈУМ . . . . . *страна* 39

Добрило Ненадић
БАБА 41

Владимир Кирда Болхорвес
МОЈИ СУСРЕТИ С ТИТОМ 46

Анђелко Анушић
ТИ МЕНИ ДАЈ КРУХ, А ЈА ЋУ ПЛАТИТИ ХЛЕБ, И ЈЕСТИ КРУВ 58

Зорица Бајин Ђукановић
ДВОСТРУКА ВРАТА 61

АРИСТОТЕЛОВ ДУРБИН . . . . . *страна* 65

Иларион Ђурица
ДУХОВНО ПЕСНИШТВО 67

Коста Димитријевић
ЗНАЧАЈНА КЊИГА ВЛАДИМИРА ДИМИТРИЈЕВИЋА 73

Душан Стојковић
ОСОБЕН ПЕСНИЧКИ СУДАР СА ЖИВОТОМ 79

Љубиша Ђидић
ПЕСНИЧКА ПОХВАЛА ЗАКРПИ ЗА СТАРУ ВРЕЋУ 84

Тања Пајић
КВАДРАТУРА КРУГА, МИСЛИТИ НЕМОГУЋЕ У МОГУЋЕМ 87

Миодраг Д. Иињатовић
СЕНЧЕЊЕ ДУБИНЕ 90

Славица Ранковић
ТАНКО ПРЕДИВО ЈЕРИНЕ ПЛЕТИСАНКЕ 96

Воја Марјановић
МЕДИТАТИВНА ПРОЗА 99

Милка Тошић
МАРОКАНСКИ ЧАЈ СА СВЕЖОМ МЕНТОМ 101

Адријана Крајновић
ПУТНИК, АЛЕГОРИЧАР, ИМПРЕСИОНИСТА 105

БЕСЕДЕ . . . . . *страна* 109

Јован Делић
РАСКОВНИК ПРЕД ТВРЂАВОМ 111

Матија Бећковић
СУВА ЗЛАТА СМЕДЕРЕВСКИ КЉУЧИ 115

Драган Драгојловић
О ПОЕЗИЈИ МАТИЈЕ БЕЋКОВИЋА 118

СИМПОСИОН . . . . . *страна* 121

Драгана Лилић
КАД СЕ ДУГО НЕ ЈАВИ ПЕСМА, СЕТНА САМ 123

БАШТИНА . . . . . *страна* 127

Славољуб Штерић
СМЕДЕРЕВО И ОКОЛИНА У РАТНИМ ДНЕВНИЦИМА
ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА 129

ДОБРО . . . . . *страна* 141

Градимир Стојковић
МОЈИ, НАШИ, ПОНАЈМАЊЕ ЊИХОВИ ПРОБЛЕМИ 143

Љиљана Андрић
ВЕЛИКО СЛОВО 147
СУПРОТНО ЗНАЧЕЊЕ РЕЧИ 147
МНОЖЕЊЕ 148
ГДЕ КО ЖИВИ 149
РЕЧЦА НЕ 149
МОЈА КУЋА 150
ЕКО-ПОРУКЕ 150

ЕКСЛИБРИС . . . . . *страна* 153

Дејан Вукићевић
ЗРНО ПЕСКА 155

MONS AURIUS

ОРФЕЈЕВИМ ТРАГОМ

ИЗ ВРТА РУМУНСКОГ ПЕСНИШТВА

Василе Дан

КОНТАКТНО СОЧИВО

Једног сам доброг дана одједном постао од стакла:
провидан безмерне крхкости.
Кроз мене се видело све као кроз контактно
сочиво. Да сам хтео, могао сам се лако разбити,
о калдрму код првог посртања.
Био сам у средини, између оних испред мене
и оних који су ме слепо следили
и не знајући, да ме држе за руку
као бели штап.

ВОДЕНО ОГЛЕДАЛО (I)

Уместо мене неко се други сваког тренутка рађа,
прескаче ваздушну јаму у којој живимо заједно,
на глави хода као јогини ногама по небу,
брзо облачи моју кожу у којој сваке ноћи горим,
имамо само једно срце у којем смо везани чврсто
као сијалице са Пацифика,
једна једина уста, један чвор у грлу,
док спавам онај други у цокулама
хода по мојој утроби
покрива ме, склања у страну,
имамо само један живот, збори,
уме да се смеје здраво као слепац испред катедрале,
свеже освећене
он стоји на чврстом тлу, ја лебдим мочваром као биљка
која лута са коренима у води,
ово потписујем
капљу крви као опипљиво контактно сочиво,
ствар је у томе да гледам у његове очи које су моје
и видим дете новорођено in vitro као јединог сина
божијег,
ноћу чујем срце како у плавим венама удара у слепоочницу,
ујутру се нагло сећам

паре као пласта са планине који се пење небу
слободним дисањем најзад.

Врата од траве у кући у којој расте мрак,
а ти као малена коцка шећера пала у њу као у златну шољицу чаја,
тле ти испод ногу измиче,
ни рођење није твоја одлука, ни смрт
коју једино виде жути хрчкови јутром на две ноге,
догађај из мога живота забележен пре мога рођења
везује те за све ово
о томе се ради, лешник, магнолија, вишња са крвљу у цвету,
пењемо се уз планину као што се дрво пење на једној нози
право у небо.

Прсти могу бити боље очи
од прецизних очију мачке које прате црвеног врапца док купа перје
у жутој прашини иза Нила испод облака који долазе прашњави из пустиње,
ја сам оно дете које довикује да дрвеће има крила
која расту право из земље, да облаке док лете оно вуче ватреним кончићем
само,
скривеним у шаци.

Небо је такође суви лист у лебдењу, пењући се, спуштајући се,
којим је сам Бог увијен као ореолом,
изостанак равнотеже једина је слобода коју можеш на концу остварити,
тело је баласт претежак, воденички камен о ногама
новорођенчета,
затим на крају перје, тамо
ватром понесено, испљувак из божијих уста
када се рађа дан, јер јутром када устајеш о лактове осовљен
сада на неколико метара од тебе,
лаког срца које незасито плави попут унутрашњег монсуна покренутог из
ничег

доле, између лијандера у цвету, свежих мушкатли и кринова у наркози,
скрива се, ситан и снажан, црв,
истина, једина будна на стражи,
жели да будеш, слободан,
у срце нам гледа, чита са усана,
чак и када не говоримо,
застаје кратко изнад нас док водимо љубав
посредујући у свему.

Твоје име у које се увлачим,
као храна у крв животиња,
пева богиња бесна која је ухватила брзоногог Ахила, пева
богиња на свирали његову снагу, која расте авај лажљива силно,
спусти се горе, лучоношо
клизећи на ултравиолетном зраку
кроз наоблачену поткожицу у коју смо обоје умотани
око срца друмског разбојника
стрпљиво на сваком углу у заседи

ВОДЕНО ОГЛЕДАЛО (II)

У реду, јуче је био понедељак, данас је субота
слободног човека.
Данас је враћање часовника за двадесет и четири сата, за недељу,
за месец,
за годину, за све године које свако има у било којем
задњем џепу.
Администратор градске болнице: данас је
лекар идеалан пацијент.
Маглен је дан кроз који сенке беже назад
пре рађања сунца.
Не тражи овде, ни тамо, ни даље иза,
чврсто је небо, земља је мека, књига има четири ноге, или
четири крила спремна за лет,
књига је тешка,
са оловом у сваком слову,
књига је лака, у лебдењу, док је прелиставаш.
Човек са пет глава на раменима, и јединка, песник Песоа у
хетеронимима.
Цар Чијен Ланг и четири
ризнице у којима је горело
њихово генеалошко стабло сакривено у три хиљаде рукописа
о његовом манџуријском роду
и Свети Антон из Падове потичући новорођенче
од пет месеци да одједном проговори
журећи, за трен, суботњи дан
јер данас је понедељак.

Али заточеник је твог секса,
јер то сам хтео да кажем,

сужањ златне епохе
из које нико није могао побећи.
Бог је секс апсолутни, оригинални хермафродит,
слава теби, слава,
јер заспао сам на једној руци, заспао на једној нози,
у једној идеји, на једном прсту, на једној власи косе
која тек што се није откинула.
Бог окреће точак до нулте тачке,
која је стартна.
Пре него му видим лице чујем му глас на планини
откуда силази сам са десет заповести, само
колико да те поведем за руку као старца
на прелазу улице где увек стижем сам.

НЕВЕСТА

Још нисам видео невесту толико стару.

Чекала је лагано ошамућена, нестрпљива у јаком алкохолу ноћи.
Били смо у другој равнодневици управо из те године.
Памтим: тресле су се велике звезде, од јесени зреле
преко њене бујне, расплетене косе. Али шта сам
тражио тамо, сам са њоме, ни данас не знам.
Нити шта сам јој говорио полако, можда полако, са свим речима
Одједном у грлу. Тачније, са сваким сам звуком пљувао,
просипао сваку усијану реч по њеном белом, меком лицу од снега
Својим сам јој дисањем топио завејано лице.
Јер журио сам да завршим посао. Али то нисам био ја,
као што ни сада, авај, нисам
онај голобради младић наочит, виткога стаса,
несналажљив са речима, срамежљив неодољиво привучен
и изгубљен у њеном оштром жару од леда који те је тако полако
гутао.
Прво деруући ти кожу. Затим
одвајајући месо, од тела.

Али кошчице много лакше подносе сећања.

МЛАДИ ПЕСНИЦИ

Размишљао сам: смрти се посебно свиђају млади песници
без година у немогућности да икада остаре
како им само онда пуцају кости као стихови
нови-новцати под њеним точковима
веома веома критичким
затим нагло скачу они поново на ноге

ЗИМСКА ПРИЧА

Танак снег, хартија А четири
колико видиш очима
по којој копаш црна слова. Снег
који се тако лако пали.

АСТЕРИСК НА ПРВОМ ПИСМУ ЗА К.

Гледам небо – огроман екран, кадикад понеки црно-бели филм
са инсертима у боји
са Хемфријем Богартом, Гретом Гарбо, Луисом Буњуелом или
Тарковским
ти седиш крај мене некако повучена окренута
лицем увис
одећу ти је већ понела вода, бујица која надолази
ветар који пенушавим облаком полако испира небо
понека реч
која полако најављује дугу у ваздуху
ништа зато
мноштво нас невидљивих бића
прати

Са румунског превео: Славомир Гвозденовић

Јон Деаконеску

БЕЗ ТЕБЕ

Сама, никада нећеш сазнати
Колико си, нага, лепа!
Крхка као цвет
Испод нежних сунчевих зрака.
Сама и нага,
Сакривена испод чаршава, дрхтиш
Због ветра од којег ти лепрша коса
И не постоје више удаљености, зидови
Ни одшкринути прозори кроз које улази
Морски поветарац и одјек
Онога који те тражи диљем света,
А то твоје потамнело тело, толико сјајно
Зауставља време и позива
Још једну жртву на гиљотину кајања.
Сама и нага
Никада нећеш сазнати
Колико је ружан свет
Без тебе.

БУЂЕЊЕ

Људи спавају још од рођења,
Цветови јабука и кајсија милују им сан
Мирисима дрвећа
Из свег срца.
Људи спавају и птице селице
Носе им снове ван видика
И над високим снежним планинама,
Житна поља припремају им
Топао хлеб који их на столу чека
Да их угости када се пробуде
После толико самоће
И несреће.
Људи спавају, спавају,
И буде се онда када умру.

ФОТО-АПАРАТ ЗА ДУШУ

Сликамо се све чешће
И увек изгледамо срећни.
Свечано
Смешимо се без стида,
И држимо се за рамена
Као да ћемо потонути
У вечност.

Шта ли би се догодило
Када би се сликала
И душа?

БЕСПОМОЋНО ДЕТЕ, ДУША

Према Марину Сорескуу

Проблем с душом је веома сложен:
Ушао си кроз божје двери
И увек идеш, пешке, јашући или сањајући
И уопште се не осврћеш назад,
Увек ужурбан, без застајања,
Као да треба што пре да стигнеш
Ни сам не знаш где.
Не успорава те ни лоше време,
Чежња за драгима,
Рађање деце или смрт родитеља,
Као да си сенка која постаје све мања
На крају пута што води горе, тамо
Где тишина окамењује ваздух.
Проблем с душом је веома тежак:
У трци с временом,
Нигде не стајеш,
Заборавио си да пијеш и једеш
Из длана
И, у једном трену, душа
Ти остаје иза, јадна,
Толико исцрпљена и неприметна!
Боже, толико ми је душа остарила

Да ме никада с леђа
Не сустигне.

УЖАСНИ ЖИВОТЕ

Идеш без мене, издајнички тренутку,
Увек се шуњајући кроз душу
Где кришом оставиш знак,
А каткад рану или ожиљак.

Иди или остани,
Одлучи се већ једном!
Ја не могу да наставим овако.
Нисам кукавица,
Ал нисам ни толико снажан,
Да не бих заплакао.

Оставио си ми празно срце,
О, животе, ужасни животе!

ЈЕДНО ДРУГО РАЂАЊЕ

Једном, некада,
Док бежиш од свега
Што те изнутра изједа,
Од гладне звери
Ил' тела без костију,
Треба нешто лепо да ти се деси.
Зар не схваташ
Да ти је пријатељ само
Џелат сузâ,
А можда и поштар
Који је заборавио твоју задњу адресу.
Једном ћеш бити позван по имену
И тада ће, стари мој, гласници
Најавити друго рађање.

НАИВНИ ЛЕПТИРИ

Сећаш се, вероватно,
Како се сунце сливало
На твоје тело од пене,
У лету заробљеном врућим данима,
Једна те песма
Окружила,
Молитва са усана заљубљених
Била је као поветарац
Необјашњив речима.
Највећи дарови нам долазе
Преко лудости,
И Бог понекад губи меру,
И тада си се појавила ти
Готово божанствена, права муза,
У том тужном и веселом лету,
Када су наивни лептири
Заувек залутали
А ја сам у твом загрљају,
Изгубио име.

КОРЕНИ, РУКЕ МАЈЧИНЕ

Знам да се бесконачност престравила
Тог уторка, кад је мајка Аурелија
Склонила мараму са земље
А безбројна, велика крила
Уздигоше врисак ка небесима,
Као што се уздиже победа или нада.
Звона су се чула надалеко
Одјекујући за будућу гозбу.
О, тада сам, због Бога
Оболео од превише љубави.

Са румунскої йревела: Таїјана Беїоска

Октавијан Доклин

ПЕСНИК И ЏЕЛАТ

Пишући поему
песник јој добровољно одрубљује главу.
Очи му облаче руку
у силну светлост.
Речи су по телу растуране
као кошница која скреће с пута
(њихов је шећер крв анђела).

Излазе из пећине тела
и нижу се на планини. Ћутљиве.
Други лик. На видело.
(Џелат Јована Крститеља имао је сабљу у руци.
Само су му очне дупље биле празне).

Гозба је завршена. Поему можемо напустити.
Песник устаје са трпезе.
Као зелена маслина.

МОГУЋИ ПОВРАТАК

Да гледаш са висине исписано лице хартије
неочекивано да паднеш у невидљиви део речи
као падобрани иза линије фронта
поносан затим да се преселиш у простор између слова
да себе сматраш господарем ових пространстава дивоте
из вида да испустиш
како уморне руке могу гласно затворити обале књиге
будећи се на задњој корици
као да се враћаш из шароликог сна
помало ошамућен
помало сакат.

БЛАГО ОД ГЛИНЕ

Живи на имању
без светлости и воде
кô Божићна Ружа у камену
својом руком од глине
бележи тајно све што чује
када у самоћи говори Господар
не жели да се сазна
јер веран је до конца последње речи у зрењу
и пре него ће му показати реч прву
Писар га такође тајно мрзи
Носећи укус песме у устима

ЛАМЕНТ

Светлост ми је потребна
јер слеп сам
иако очи имам
речи у зрењу не видим
чујем их само
њиховом рађању
само тајно присуствујем
чуљим уши
исповеда се Писар
корачајући за Господаром
једно га време овај не узима у обзир
имајући једно око усмерено челу неба
а друго лотосовом цвету окренуто
скамењен
као да лебди

АНЂЕО КАЖЕ

Г. Азайу, йеснику сасвим
и сшрашном йријашељу

Ноћ је
спремам се за спуштање под земљу

анђео ме дочекује на вратима
није затечен пита куда сам кренуо у ово доба
казујем му целу истину скоро
зна и осећа да га не лажем сасвим
јер ми је донео и помаже ми
да обујем нове оловне ципеле
како бих се лакше вратио кући
тврди

ИГРА

Синоћ је код мене свратила смрт
изазивала ме на партију покера
напољу је кишило у кући је било мрачно
када је игра започела пратили смо покрете
под испрекиданом светлости муње
(довољно ипак да се примети како противник рачуна на карту
невешто скривену у левом рукаву):
чип – и осетих како ми змија прелази преко ногу
долазећи из свог скровишта чак из библиотеке
пас парол – и рука ми се у ваздуху ледила као прстенови
из дрвеног трупа
блајнт – и заслепљујућа светлост муње
склањала ми са очију креч који је звецкао по столу јаче од новца
ноћ се ближила крају смрт је отишла
а ја сада када сам све ово преписао
као пољубац што се уморан и неприметан повлачи у угао усана
одлазим на спавање у унутрашњост поеме
затварајући за њом сва врата
искрен и расположен изговарајући Вам
добро јутро одморени моји
заиграјте у моје име узвратну партију

НАЈМАЊА ПОЕМА

Слеп сам док пишем.
Само ме још речи виде.

Са румунскої йревео: Славомир Гвозденовић

Лучијан Алексиу

БЕЛА ПЛАВА МЕСНАТА

ничијом земљом
са две рибе и пет хлебова

сваког дана
ка прашњавом видику

сваког дана
сусрет са анђелом

сваког дана
бела плава месната
душа
силази низ уже
са неба

ЈОРИК

све је на продају:

прах са добоша
прашина под стопалама
светлост у шаци
паук са тавана
рој пчела у шупљој
липи

само ти не јуначе
наивни
тамни

само не сенка соколова
само коњ у скоку
само лавеж ловачког
чопора
из давних поднева

само бистро сунце

малина –
само не твоја лобања
још увек допола у земљи
као сађе израсло из
мрачног меденог сјаја

ЕПИФАНИЈА

трагови у прашњавом пољу:

на крају града
недељна расправа
ветра –

сусрет
са малим глагољивим богом
тек изашлим из љуске

у гнезду речне
ласте

ПУТОВАЊЕ

као када би се на овој зимској олији
отворила капија

као када би стару шарену свилу краљице
угледали поново
и као када би се заборављен глас
чуо из ове поеме

али не мој:
све је добро
све је колико је могуће добро
време је
да закорачиш преко кућног прага
да поглед окренеш сунцу

срећан пут
птицо залазака
птицо свитања
срећан ти пут

срећан пут
срећан пут једнако
спуштеном крилу крилу из даљина подигнутом у висине

У ДЕЦЕМБРУ

у децембру
цвет кукавичњака са терасе
мирише као лето

хироманти берачи
лековитих трава писари царски
вечнога посредници астролози
доценти борилачких вештина и књижевности
трбухозборци алхемичари
власници печата
њих тројица седе око лименог стола
са шољицом у руци

нико се не крсти
не изговара чаробну реч
сви знају

у децембру
анђео истребљивач долази
са медитеранске стране
у белој носиљци

ave прокoнзуле
ave ћопави који миришеш на сумпор
ave законодавче миљениче
ave

што је некад била
обећана земља
данас је резерват за
киклопе

што је била ломача стуб соли
жртвеник олтар
извор је нафте берза
напајалиште за шеиковог слона
чин парења

у децембру
изасланик улази у тврђаву
рано јутром кришом
прво га пут води у источњачку сауну
затим код рекламног агента
до подне ће у кафани прочитати
страницу са огласима

тражи
нов посао

власници печата
доценти борилачких вештина и књижевности
трбухозборци вечнога посредници
царски писари гатаоци у шаци
берачи лековитих трава
картароши алхемичари
њих тројица седе око лименог стола
са шољицом у руци –
нико се не крсти
не изговора чаробну реч
сви знају
у децембру
цвет кукавичњака са терасе
мирише као лето –

можда је поново време
али су карте подељене
две хиљаде година
ништа ново

ОРЕСТ

навикли смо
на несигурну судбину
и вечну надменост богова –

само њихов ход љуљујући
само њихов топао дах у потиљак
само њихов пискав глас
још нас само то може
распаметити

О СИРЕНАМА

спушта се магла –

бесмртне
зубима растржу малог сребрног
делфина

ЧУДЕСНИ РИБОЛОВ

из сланог таласа
мирис живог меса
и парења

ФЛАМЕНГО

вребаш
црвене мантије
које се спуштају
на
чишћење у рану зору

Са румунског превео: Славомир Гвозденовић

Ђорђе Вултуреску

БОГ ДОЛАЗИ ИЗ ВАЗДУХА НА КАМЕНУ БАЧЕНОМ НА ФЕЊЕР

Дођавола са улицом,
никуда не води, говорим
онима који стижу за мном стопалама јазаваца,
медвеђим шапама, цокулама
на којима одзвањају заштитне плочице од метала.

Изнад, заштитнички се врте гаврани.
Узнемирени су, гракћу на оне иза мене,
или на оне испред.
– Ено застајем и, окрећући се, кажем.
Али иза мене: ништа.
Крећем десно, крећем лево
правим кругове, кругове, гледам себе у очима гаврана:
тачка сам, тамо, на улици, можда јаје.
Ако ударе кљуновима, можда ће се разбити,
можда ће се родити ластунче.
– Дозволи, Господе, дозивам,
Да будем јаје под њиховим проклетим кљуном!

Али заглушујући одјек врхова даје ми
до знања да није кожа јајета,
већ стомак вреле зечице.
Бићу зец, размишљам, било шта ћу бити, само да могу
збрисати овом улицом која никуд не води!

– Дозволи, Господе, постељици да се откине
од крвареног меса зечице![1]

Хртове већ чујем, чујем метке. Могу само
да дозивам:
„Не бежи, зеко. Страх ће учинити да се родиш...”
Али моје речи цокћу, течне су: сабира их
фењер са угла
као што левак кровова сакупља капи
кише.

1 Догађа се на почетку порођаја (прим. преводиоца).

Гаврани се врте изнад улице.
Ко им тера воду на воденицу, да се без предаха
врте?

Господе, ти станујеш у Вавилону њихових очију
и свима, одједном, гледаш
у улицу која не води никуд.
Сада лете кроз ваздух:
дођавола са фењером – ко му тера воду на воденицу,
нека изгори на улици која не води никуд!

Још можеш крочити, Господе,
на камен који одзвања ваздухом
јединoм који нас још повезује.

БЕЛИ ЗИД. У ЈЕДНОЈ БЕОГРАДСКОЈ КРЧМИ

Кога рањава бело?

Могао ми је рећи
стари свештеник
у једној крчми у Београду
године 2006.

Носио је црну мантију
скупљену на округлом стомаку,
са појасом исплетеним од кудеље.

Сваког је јутра био тамо:
гледао је, смерно, зид
припитомљујући његово бело
или га је, можда, само, превртао...

Заљуљао би кадикад браду
тресући се
из свих костију.
Затим би чупао чашу пред собом
као нож из руке самоубице,
истресао би је у грло кајући се
„Боже мој! Боже мој!"
и нагло улазио у гужву улице.

То противљење, за тренутак,
свему што је видео на белом зиду

моје је уточиште док пишем

НИСУ СТИХОВИ НА КРСТУ

... Добро је поему прочитати јутром
када можеш напасти
део себе који спава
и жели да спавање настави:
сада је можеш удаљити као тумор
однети је на обалу Сомеша
и закопати је између врба.

Ниси на обали Јордана, каже
део који спава док је затрпаваш.
Бићеш чист као сребро –
Само ће стихови носити твоју прљавштину...

– На обали си Сомеша, каже
део који је будан,
поему не можеш потписати својом руком
без дела који спава....

Добро је поему изнова прочитати јутром
када можеш напасти слова
којима у поноћ ниси могао самлети зубе.
Део који је у теби будан
умреће у твом стиху;
део који у твом стиху спава
научио је из снова мртваца
да само на крсту можеш бити
напуштен.

Нема стихова распетих на крсту:
шта ћеш закопати?
Шта ће пронаћи мироносице ујутру
на покрову са гроба?

ДЛЕТО СМРТИ

У парку из Кишињева
гаврани гракћу над Класицима
измет се слаже преко каменог сјаја

Алејама пролазе жене камених бедара,
камено око смрти пуца
док их гледа
јер смрт је присутна тамо,
али је само исклесане бисте виде
смрт пролази између њих
као што стене клизе планинским падинама
камен на камен

Пролази и замишљени песник:
– Сутра, сутра, чији ће лик
Примити камен?...

– Камен поприма једино лик смрти,
одувек на њему ради, говоре бисте
Класика.
Само је стих сутра,
смрт је данас,
запиши га, песниче,
само док пишеш једно си са својим стихом.

Само је камен сутра
и он не чује гавране
само длето смрти у послу...”

СЛОВО КОЈЕ ОСТАЈЕ ИЗА

Као дрво крста
носим своју реч, слово по слово,
Теби.

И слова се саплићу и рањавају
своје танке ножице,
али мораш ићи даље преко камена
ко ће још остати са онима које храмљу?

„Лудаче”, довикује ми анђео,
„Твоја се колена не клате за писаћим столом,
Ни ожиљка нема на твојим раменима...”

Слово које остаје иза
треба ми више
од 99 осталих уз мене:
можда је оно било на врху угла
док је својим ведром носило блато и талог са мога мозга,
где да се слово склони?

Није то поема саздана од кристала. Само је
лед танак.

Само ко у ноћи открије слово
шћућурено у белини хартије,
издељано у дрвету крста,
или усечено длетом у камену храмова,

њен је једини заштитник

ВЕЈАВИЦА САМОГЛАСНИКА КОЈОМ ТЕ ДОЗИВАЈУ КРАЉЕВИ

Толико си напредовао,
растеглио си крајеве хартије
као што су твоји стари секирама
крчили северне шуме
и гвожђем
чоканаца дробили гордо камење
за железничку пругу.

Твојим стиховима не стиже ниједан воз,
ни уво ниси прислонио на метал шина
да осетиш како се тутњава приближује:
настави само из слова у слово,
ти птићу кукавице у потрази за напуштеним гнездом.

Само копито смрти тутњи траком твојих стихова:
овог је трена у тунелу који су попци ископали у речима
чије греде труле када се приближи смрад копита,

осећаш му дах како распирује жар угља.

Али ти припадаш лози оних који
осим позива краљева Севера
не чује ништа друго,
извикују ти име
и цела је вејавица слогова име којим те дозивају,
напредујеш кроз то име
вејавица ти пере лице прљаво од изједеног камена
и црвених пескова
кроз које дојe његова слова

знаш сада:

знаш сада све што си видео и што си доживео припада овом
тренутку

ВОЈНИК КРАЈ БЕЛОГ ПЛАШТА

Да бријачем расечеш ову белину хартије!
Један је мртвац под њеним плаштом:
мртва песма – ни цвилења ни крви
само прождрљива стидница белине.

Сваког се дана играш васкрсења
ћакнут поезијом,
узвикни и ти крај мртваца под плаштом,
подвикни превртљивом лектору:
нешто се страшно догађа,
док не стигне неко и не пронађе празан гроб!

И данас, са 60 година, све је има / нема:
лонци и крчази – слова носите
довикујеш болничарима књижевног канона,
ја остајем са мртвацем испод белог плашта,
све је у томе:
постоји бели плашт од слепила страшнији –
тамо где не око, већ само страх још може видети.

Војник сам напуштен
прогањам термите:
намамљујем их из траве костима

које су оглодали вуци,
упућујем их корењу кукуруза,
напуклим стенама,
кори дрвећа.

„Час је надувен, наваљује напоље, шапуће ми
Неки Роберто Болањо. Остављам га да кришом гледа,
Испод белог плашта. Не дрхти од страха
и не срећује ствари као што пси лижу руку која их је бичевала,
Пси романтичари:
„Знаш ли да ништа не чуваш, знаш ли да је све у томе?"
Пред вече ме је посетио зликовац којег су
Судије ослободиле. Заударао је на дуван и алкохол:
Лумповао је са њима и са градским курвама.
Оставио ми је грудву хлеба. Можеш да погледаш испод белог плашта,
говорим му уз захвалност.
„Гроб није тамо", смеје се.
„Лешинари ходају по милој вољи светом..."

Ако се одрекнеш оног изнад хартије,
подићи ћу бели покров изнад тебе, чујем
анђела док се јавља мртвој песми.
Окрећем главу и гледам камену плочу на улазу:
Да ли она доји ноћу тишину планине?

Док не дођу на гроб лицемерке,
док једна не довикне да је гроб празан,
Анђеле, Христ још није васкрсао.
Док неко не угледа тужну мрежу слова,
док их не буде могао срицати,
песма је мртва.

о, превртљиви лекторе
можеш ли бити уз поему која се одриче
белог плашта којим је умотана...?

Са румунскої йревео: Славомир Гвозденовић

Флоријан Койчеа

ДИВЉА ИЗИДА

Изидо, долазиш ли из непостојања или неке легенде?
Мислим на грло твоје ћутње да ставим
Звоно, да се чује надалеко
Док буди мртве и живе из сна.

Кроз двери које само ја видим
Вире лица оних који су напустили
Смрт иза крила буљине враћене из мајчиног сећања
Наговештавајући прославу хаоса.

БОГ ОТЕЛОТВОРЕН У ТИШИНИ

Узнео си се из пепела да би се склонио
У румунској поеми поред мача младе мисли,
Тишине – злаћаног украса Бивствовања.
Подићи ћу ти храм врх сени, непарних звезда,
И сит заборава протераћу ти смрт без ичега.
Ти, у сржи костију чујеш како тече шкрто време,
Како у сну камена гори ватра
Донета од бога изван нас.

ПЛАЧ СА ОПРАНИМ КОСТИМА

Од речи с очима поцрвенелим од инсомније осташе
Само опране кости кљунова видљивих птица.
Трпи и плачи, међу нама постоји само стих, Изида, вичем,
Изида не одричи се поетског времена, остављеног
У мом неиспробаном времену смрти.
Страх се хитро спустио на маску истине.
А ти си одлазила, ти си одлазила остављајући
У поетском простору један несавршени крик.

ПЕСНИК

Наравно да је слобода уже
Којим силази у тмину Ж. П. Сартра
Или у храм Џона Китса,
Крилата богиња која славу путем речи
Уме да уздигне и учини да песник лудо заплаче.
Процваће багрење и прича под њима, његова сенка.

КРИЛАТА СЕНКА

Сва сећања излазе из коже
Рече једног дана онај који је писао по зидовима:
Речи су само сенке ствари
Које ће бити принете кад лава твоје ћутње
Сиво потече ка бради.
Он стиже криомице да открије тајно име
Бога који ти је читао будућност
У барокном огледалу
Верујући да је песма
Једна врста вриска или, можда,
Рука упрљана крвљу
Која укуцава клин у плач света.
Није имала крила јер није била птица,
Није имала светлост у устима јер је тама
Расла после слике једне мисли
Која је узиђивала прсте у једну поетску реалност.
Није имала ни снове,
Ни снове – понови гледајући у око
Које неће претворити у камен, Изида.
И намах под кору стрпљења стиже време
Да дамо хлеб и неколико дарежљивих објашњења очима
Поређаним поред прозора затвореног као књига
Прича о морима и дрвећу сличном јарболима.
Коначно ћу изгубити кости, признала је жена,
Нетремице гледајући у нашу ограничену меморију
Изнад крилатог точка.

КРИЛА

Спремна си, госпођо, да поклониш
Мојим устима слова хиљада језика,
Ево, ја почињем да се спремам за други долазак,
Исто као време, бесмртан сам у твојој ноћи.
И ближе: крила анђела луталица засењују
Твоје удаљене ноге, наравно,
Чекајући имагинарну метафору
Да им послужи за твој прави прелазак.
Ох, ни удар секире док гризе бело дрво
Не гаси се више у мојој покојној меморији,
Као што рече Рилке, у стиху у коме се, престрављен,
Пробудих сањајући унутра једну птицу.
Да коначно не постану плодне наше старе бољке?
Ове мисли иструлише у лобањи која се налази
Под влашћу краља луталице, пре него што уђе
Растргнут у светлост, која ми зароби вечност.

БОРХЕСОВО ОГЛЕДАЛО

Око са задње стране Јорикове лобање
Биће измишљено и Хамлет ће покушати да нам успне
Крило у тетовирано небо песниковог чела.
Надам се да постоји небо изнад светлости
Сачуваној у трауматичном
Борхесовом огледалу.
Бар да имамо право да скинемо ланац
Са врата клепсидре, рече
И богињина тугована осташе као црни лабуди
Од снега и мермера, разбацани.
Погледах те излазећи из сна
И птице кукавице из часовника
Почеше реторички да дозивају снег.
На једном екстремитету самртног тренутка
Склопише се очни капци.

Са румунскої йревели: Таїјана Беїоска и Рисїо Василевски

Андреј Мокуца

ЈЕДИНИ ЧИТАЛАЦ

Када
напишеш последњи
стих
шта она, поема,
од тебе
очекује?

Довољно је срећна
што једноставно постоји
или жели
да са још неким
буде подељена
као што је
жени потребан
сведок
који ће се дивити
тој лепоти

Када
си заљубљен,
поеми припадне
део пажње
особе коју волиш,
али шта се дешава
са тишим поемама,
које се пробијају
кроз време
а нико их не узима
у обзир?

Ништа, јер једини је
читалац
онај којега волиш и
о коме
пишеш

КОЛЕКЦИЈА БИКОВА САЛВАДОРА ДАЛИЈА

Салвадору Далију се свиђа
шала

на рачун његова
три бика
Један
има леђа толико искривљена
да му је дао име
Кроасант.

За рогове другога
везао је дуге бркове
и јахао га док му
у експлозији нису прсли хемороиди.

Последњи у низу
Нема ушију јер
Их је одгризао
За време неке опкладе

– Толико сам пијан
да бих могао одгристи уши
једног бика!
– Не верујемо, не верујемо ти,
Салвадоре Дали!

ПРАЗНА ХАРТИЈА

Волим да те гледам
сатима док спаваш,
да пажљиво прелиставам
провидне снове
кроз које
се пробија
боја твоје косе,
затим се приљубљујем
уз тебе
као празна
хартија.

МЕРЛИН

Брижит Бардо и Годо
двоје су изгубљених љубавника
на супротним рубовима света,
рекао је Мерлин,

који је видео кроз време.
Затим је стигао Галилеј
и доказао да је Земља
округла и нема краја,
и да се Брижит Бардо и Годо
поклапају у истој тачки.

Њутн се и од једног и од другог
Зацењио од смеха и рекао им
родитељски:
– Веће су шансе
да јабуке падају одоздо нагоре,
и да ми се једна увуче
у гузицу.
Пратио га је малер,
заборавио је да је Мерлин врачар

ДАНТЕ И БЕАТРИЧЕ

Данте је ћелав и на темену
носи знак од рођења.
Када код неког стиха погреши,
знак склизне напред и назад
као какав епилептични клизач.

Између Дантеа и крчме у којој ради
Беатриче 9 је км пива.

Када улази у крчму, брише ципеле
и књиге напола труле,
као јабуке под дрветом,
и губи се међу пијанцима док га
Беатриче не препознаје више.

Као што се деца женама обраћају
речју „мама”,
пијанци би требало
келнерицама да кажу „Беатриче”

Са румунскої йревео: Славомир Гвозденовић

СКРИПТОРИЈУМ

Добрило Ненадић

БАБА

Одвајкада се Вишњевци питају каква је то неправда да само Вилотијевићи и Лесандрићи имају воде преко целе године, јер једино Вилотијевића стублина никада не пресушује и вода гргоће весело и отиче поточићем преко њихове земље све док се не изгуби испод Лесандрића камена. Свима другима у Вишњеву досађује суша, пресушују извори око Илиндана, ако остане која барица са смрдљивом водом, и то је добитак, и тако испаштају и људи и стока све до Мале Госпојине, када почињу јесење кише.

Никада се пак није догодило од турскога вакта и земана па до ових дана да је ико од Вилотијевића или Лесандрића ускратио воду било ком Вишњевцу или ком другом невољнику. Ко год би дошао и уљудно затражио да водом напуни суд који је собом донео, рецимо вучију или чабар, буре, тикву, буцу, бардак, тестију или мешину, томе би се без речи и било какве наплате удовољило.

Народ је народ, колико људи – толико ћуди. Неко их је хвалио, а неко на сав глас грдио, где је стигао. Сметало им је што воду, која је и свачија и ничија, од некога мораш да просиш. Налазили су да је то чист безобразлук, јер нико нема права да присваја божје благодети, сунчеву светлост и топлоту, ваздух, кишу и воду. Зар мораш пред неким да повијеш шију и да гледаш у земљу, да се улагујеш и пренемажеш да би ти дао оно што свакоме живом створу припада?

Вода је хировита и неукротива, не трпи да је било ко кроти и уставља, него тече по своме, куд хоће и како хоће. Некада кротко точура, а некада се разбесни и све пред собом разваљује и односи. Ако неко захвати и напуни судове које је са собом донео, то му је, остала вода ће отећи по свом ћефу, у непроват, и умириће се у плавети сињег мора или ће као ова нестати у бездану.

Над безданом као капа лежи пљосната стена коју неко назива каменом а неко рипом. Приповеда се да је некада увирала у отвору испод стене, али су тадашњи житељи Вишњева зазидали рупу великим камењем јер се веровало да из бездана у ноћима без месеца и звезда излазе опаки зверови који даве ситну децу и онемоћалу чељад, а било је случајева да у бездану нестају овце и козе јер их умилним гласовима вабе пећинске але.

Готлиб Беме и његова жена Рада, Часлављева кћер, бануше изненада у Вишњево на Петровдан решени да купе Вилотијевића стублину живе воде и Станков поток све до увира испод Лесан-

дрића камена, пошто су увидели да дотадашњи њихов посредник Часлав није у стању да било шта око тога учини јер је неспособан и ништа не зна, тако да ту мора да наступи човек чврст и одлучан, а не млак и колебљив.

Цана је, међутим, остала при своме, не зна она о томе ништа, него нека они потраже Живка и Миросанду, и они живе у Швапској, даће им адресу, па нека они реше шта ће и како ће, а кад су већ овамо дошли, најбоље је да разговарају са Станком Лесандрићем, њеним комшијом, он је човек учен и мудар, а зна и немачки.

Одоше Станку, дуго су с њим разговарали о свему и свачему, па кад дотакоше и оно због чега су дошли, он им учтиво одговори да поток није рад да продаје, јер сви су изгледи да ће цена дубинске пијаће воде у будућности још више порасти, као што ће порасти и цене здраве природне хране, јер је светско становништво у порасту, па је потражња за изворима пијаће воде и здраве хране све већа.

Уместо да се одмах врате јер од куповине због које су потегли толики пут нема ништа, Готлиб и Рада остадоше још неколико дана код Часлава.

Лутали су по Вишњеву, брали лековито биље, печурке и дивље воће.

– Боже, красних будала – гунђао је Часлав – уместо да оду у неку бању или на море да уживају у луксузу или да су остали својим удобним и пространим кућама, они се крцумају по овој нашој сиротињи, као да овде има шта да се види, осим овог чемера и јада, напуштених страћара, врзине и коврага.

Ово пак није могло да прође тек тако. Пргав Часлав, а пргав и зет му Готлиб, реч по реч и начини се тарапана, изби свађа, Часлав опаучи зета шамарчином, зет таста обори на леђа, шчепа за гушу и стаде да га дави и да није било његове жустре и бистре женице Раде, можда би га у јарости и задавио. Срећом све прође само са неколико модрица.

Готлиб и Рада прећоше код Станка Лесандрића, овај их прими док у инат Чаславу не пазаре кућу и имање Иконије, удове Миљка Јаћовића, која је живела у Вароши код кћерке Ђуле и зета Лазара Топаловића.

Уместо наглуве и излапеле таште Иконије са Бемеовима о купопродаји имања преговарао је њен зет Лазар, познатији као Лазо Топало, који се по ко зна који пут показао као лукав и вешт трговац. Овога пута то и није било тешко, Готлиб није умео да заштити свој меки трбух, па није ни крио да му је нарочито стало да купи баш ту кућу и то имање. О томе да су се Часлав и Миљко годинама кав-

жили и парничили знали су сви у Вишњеву, па је Готлиб ухватио прилику да напакости своме тасту. Дабоме, ово је била прилика и за Лаза, који је није испустио из руку. Најзад су после натезања и надмудривања утаначили погодбу, па је Готлиб избројао на длан Лазару 23.500 евра.

Вишњевци су то препричавали као згодан пример какав зијан бандоглав човек може сам себи да начини ако тера пик и инат. Брат брату, Лазо Топало је ваљао најмање пет хиљада јер је за толико попео цену Јаћовића имовине.

И тако је почело.

Наредног лета, од јуна до септембра, Готлиб Беме и његова Рада Беме започеше и довршише велику кућу, магацине, шупе, штале и оборе на Јаћовића имању, и то су ваљда биле и једине грађевине начињене у Вишњеву за последње пола века.

Огреја сунце и Вишњевце јер за Готлибом из пребогате Швабије нагрнуше и многи други као рој мушица да купују напуштена и запуштена имања по Вишњеву.

Хер Франц Штојбле је први пут, после десетак година муке са несаницом, заспао у Вишњеву а да никакав лек није попио. Опила га тишина, зрикавци, попци, крекет жаба и умор пошто је цели дан тумарао по шуми у потрази за печуркама.

Хер Лудвига Стајнера очарала месечина, коју је први пут у животу видео.

– Да ли се он то нама руга или је подетињио па прича будалаштине? – пита Велисав Станка.

– Он то заиста тако мисли јер тамо где је електрика, тамо се права месечина не види јер и најслабија сијалица месечину покрива – рече Станко.

Фројлајн Гретхен Глазе се одушевила укусом шљиве панцеруше, јабуке петроваче и крушке карамајлије, а њена сестра фројлајн Урлике Шмит од шљива је одабрала црни пискавац, од јабука бедрику а од крушака такишу – а све су то нашле на имању Станка Лесандрића, који је годинама трагао за све ређим домаћим сортама воћа па их је калемио и тако спасавао од нестанка.

Велисав је наговорио Драгољуба и Нећељка да оду Станку јер је он човек паметан и учен, уме с њима а има и све те нове справе. Разговарао је и са Чаславом, али тај је шиштао на нос и шкрипао својим вештачким зубима, тако да није био на том првом њиховом већању.

Реше да раде заједно и да се о свему договарају, а не као до сада свака вашка обашка, да нико не штрчи јер ово је прилика да дођу до пара, а пара никад доста, ко има пара, све му је на длану,

а ко их нема, боље му је да намакне уже на врат, јер таква су ово времена.

Швабе умеју с парама, не троше их офрље, него смишљено. Не купују они имања по Вишњеву зато што су подетињили, те више не знају шта раде, па се бесно мећу и размећу. Није њих заслепило обиље у коме живе, него су они нешто смислили како своје паре да уложе и умноже.

Паметни зарађују у хладу, а будале на сунцу.

Немој им се ругати, немој мудровати, паметнији си кад ћутиш, не излећи се пред руду. Да шта знаш, био би на њиховом месту, господин човек, а не сељак мученик. Тако је то удешено у небеским ћитапима, они су рођени да господаре, а нама остаје да их слушамо и да хватамо мрве са њихове трпезе.

Без Станка Лесандрића ништа од свега овога, што је као божја милост плинуло Вишњевом, не би било. Нити би Швабе разумеле Вишњевце нити би Вишњевци разумели Швабе, овако је испало да не може бити боље, ваља једнима, ваља другима, трљају руке једни, трљају други. Швабе усхићене што су у овом планинском селу, овој ваздушној бањи, благодети, покуповале за мале паре имања, а опет, Вишњевци не могу да се чуду начуде шта их је снашло те да за ову дрлију, посну, врлетну и беспутну земљу узму толике паре.

Од комшије Станка лепу вајду је видела и Цана. Он је био тај који је с њом у договору јавио њенима, Живку и Миросанди, у Аустрију, шта се овде догађа.

Ама зна и уме Станко свашта. Старац од деведесет и неколико година, чита без наочара, иде без штапа, прав као бор, а уза све то, добавио је он и некакве модерне справе и уређаје, те овде у овом планинском селу ни за шта није ускраћен, јер што зна онај у Њујорку, у Паризу или у Бечу, доступно је истог трена и њему. Хвала Богу што је дочекао ово време у коме је то могуће.

Њему поштар више није потребан јер је преко тих његових згода у сваком трену у вези са читавим светом.

Све ово необично и ново што се у Вишњеву у последње време збивало некако би се могло донекле и разумети да се у Вишњеву једнога дана није обрео Ото Шулц, необичан чичица, нескрасник, ветрогоња и опасник. Е, тај је све наглавачке изврнуо и Вишњевцима узмутио и покарабасио све на шта су били свикли у свом дугом трајисању.

Чак је и Станко Лесандрић жмиркао као сврака на југовину, слегао раменима, мрдао главом, чешкао се по затиљку, што је био знак да и њему није јасно куда Ото смера; и њега је Ото око малог прста смотô.

После Отовог доласка у Вишњево ништа више није било као пре.

Не дангубећи ни секунду, јер време су паре, он је одмах прионуо на посао да темељито и немачки прецизно разјасни загонетку како то да у овом забитом планинском селу живи толики број старих људи, од којих најмлађи има осамдесет шест година.

За дуг живот Вишњеваца заслужна ова гора!

Толико старих и крепких људи на једном месту да то никако не може да буде случајно. Сељачка сиротиња, која ништа не троши на скупоцене лекарије и армије доктора, а здравија је од градског живља које плива у изобиљу

Прво што је учинио да се разјасни ова мистерија јесте утврђивање чињеница на научној основи, па је у ту сврху довео истраживачки тим опремљен најмодернијом опремом. У тиму су била и тројица геолога, Кристијан Браун., Хуго Бухолц и Лудвиг Брел, које су Вишњевци свакодневно виђали, јер ваљда није било стопе где ти неуморни трагачи нису прошли ни кутка у који нису завирили. Чукали су по стенама чекићима, копали земљу пијуцима и бушили је сврдлима, и тако по цели дан, да би се, тек кад се смркне, враћали Драгољубовој кући, у којој су становали. Натоварени врећама пуним каменица и земље, за њима су кротко и стрпљиво танушним ногицама преплитали и заплитали магарци, јер су једино ова кротка и трпељива бића била у стању да их прате по вишњевским брдима, беспутним голетима и кршевитим стрминама и да на самарима тегле тешке вреће са узорцима којима су геолози снабдевали екипу која је овде на терену обављала оно што је било могуће са опремом којом су располагали.

Нестрпљиви и жустри Ото је пожуривао своје најамнике обећавајући им посебне додатке на плату за прековремени рад и посебне премије за свако употребљиво откриће.

Радовао се као дете када су његови геолози открили извор чија је вода била толико богата лековитим састојцима, а какве на српском тржишту нема. Квалитет је толико добар да вода одмах из бушотине може да се – флашира. Вода на том изворишту непрекидно тече. Може да се пије без икакве обраде и пречишћавања, благотворна је, јер повољно утиче на рад срца, крвних судова и разбијање камена у бубрегу.

(Одломак из романа у рукопису)

Владимир Кирда Болхорвес

МОЈИ СУСРЕТИ С ТИТОМ

Понедељак, 5. мај 1980 – предвече

Јуче је, смрћу дуговечног (донедавна нам се чинило: бесмртног) Ратника-и-Државника, завршено једно раздобље Југославије, почело друго. Тако бар мисли мој пријатељ, добар познавалац локалних и глобалних прилика, историчар Борис Харди.

Ако би овдашњи Балканци били мудри, и васпоставили демократију, коју, на несрећу, умерен диктатор није допуштао, и ако не би упали у међусобне свађе, које, на срећу, Велики Син, или Велики Тата, такође није допуштао, године што нам предстоје биле би благотворне. Нарочито ако би политички врх земље појачао настојања да се Југославија приближи Европи.

Али, бодљикави кактуси, може ли се
од ирационалних, често импулсивних,
очекивати да буду бар мало мудри?

Не може, наравно. Због тога смо синоћ, приликом ћаскања о нашој непосредној будућности, Борис, Теофил и ја били скептични.

Данас сам у сећању неколико пута премотавао оскудан, фрагментаран, од три-четири епизоде сачињен филм у коме смо протагонисти били нас двојица: Тито и ја.

***

Први пут сам га видео 1957. године, једног сунчаног септембарског преподнева. Он је био удобно заваљен на задњем седишту отворене лимузине, поред Владислава Гомулке, првог секретара Пољске уједињене радничке партије, а ја сам стајао у маси ђака, студената и грађана Земуна и Новог Београда, који су, у кварту Тошин бунар, распоређени дуж обе ивице коловоза, близу тадашњег престоничког цивилног аеродрома, поздрављали управо пристиглог високог госта и његовог домаћина.

Петнаестогодишњак из Керестура, новопечени ученик индустријске школе при Индустрији машина и трактора, у којој је требало да изучи металоглодачки занат (судбина је, међутим, хтела да постане машинбравар, као и, много раније, друг Тито), скоро ништа није знао о међународним односима, па ни о односима унутар блока социјалистичких држава и радничких, односно комунистичких партија. Нисам знао да тај блок није монолитан, да је пукотину у њему још крајем четрдесетих година био начинио управо наш друг

Тито. Ни данас не знам да ли је он то учинио самоиницијативно, из страха од злочинца Стаљина – који је, по диктату властите патологије, пре Другог светског рата започео, а након рата довршио уништавање неколико стотина високих политичких функционера, неколико хиљада истакнутих припадника комунистичких партија и интелектуалаца, неколико милиона обичних људи, грађана Совјетског Савеза и држава из совјетског пакленог круга – или су на Тита утицали и западњаци, првенствено Американци, обећавајући му издашну финансијску помоћ ако се буде отцепио од Стаљина и његових сатрапа.

У међувремену сам, на разне начине (нешто и синоћ, од Бориса), сазнао да је, након смрти другог члана најмонструознијег пара у историји човечанства, црно-црвеног дуета Хитлер–Стаљин, почело отопљавање леда унутар комунистичко-социјалистичког блока, да је у мају педесет пете године совјетска партијско-државна делегација, коју је предводио Никита Хрушчов, допутовала у Београд, ради нормализације односа с Југославијом. Зацело је, две године касније, још једна партијско-државна делегација, коју су предводили партијски лидер Владислав Гомулка и председник владе Јузеф Циранкијевич, у Београд допутовала ради даљег унапређивања односа с донедавна „отпадничком" државом и њеним Највећим Сином, односно Оцем.

Колона аутомобила није брзо јурила, али шиљокуран из Керестура ипак није уочио никог осим двојице главних. А били су тамо (вероватно у затвореним лимузинама) и Едвард Кардељ, и Александар Ранковић, и Коча Поповић, и још неки саборци Легендарног Команданта, и сами већ тада живе легенде. Да се, након проласка колоне, поједини старији Земунци и Новобеограђани, који су били помешани са ђацима индустријске школе, нису хвалили да су видели овог или оног високог функционера, не бих ни знао да сам их можда и ја видео.

Мене су у то време, па и оног топлог септембарског преподнева, личне ране (због неочекивано болне искорењености из најужег завичаја) мучиле неупоредиво јаче него бољке комунистичко-радничког покрета – о којима, уосталом, како већ рекох, скоро ништа нисам знао – али сам синоћ наумио, под дојмом Титовог Дефинитивног Одласка, да забележим, за историју (ха-ха-ха!), сва три своја сусрета с њим; па, ето, први забележих.

***

Други беше у пролеће шездесет треће.

Мексички председник Адолфо Лопез Матеос боравио је, у оквиру турнеје по Европи, и у Југославији.

Средином последњег мартовског дана колона лимузина, у којој су била и два председника, обрела се у Новом Саду.

Росвенир Гланко, студент прве године Више техничке машинске школе, случајно је у тим тренуцима био у центру града. На кишом орошеном Булевару маршала Тита. Вероватно сам ишао у студентски ресторан на истом булевару. Сећам се да сам био на тргу коме један угао чини импозантно, прекоокеанској белој лађи слично здање, које у Краљевини Југославији беше седиште Дунавске бановине, а сада је седиште владе и администрације Покрајине Војводине, други угао чини Радио Нови Сад (тада ми ни на крај памети није било да ћу тринаест година доцније почети да у тој установи службујем као новинар), трећи репер трга чине Служба друштвеног књиговодства и, слепљен с њом, Покрајински комитет Савеза комуниста Војводине, а четврти репер овог кнотенпукта је данас зграда управе и администрације града Новог Сада.

Ја сам се, пре изузетног догађаја, обрео испред потоње зграде.

Људи су стајали у живој, не одвише дебелој тараби и нешто ишчекивали. На мокрим коловозним тракама није било ниједног аутомобила, дуж обеју банкина је, испред тараба, стајао, на сваких двадесетак-тридесетак метара, по један милиционер. Упитах човека поред којег сам се обрео шта је то. „Сад ће проћи Тито", одговорио је значајно.

Нећу да кажем да сам се скаменио,

али сам се укочио. И поприлично узбудио.

Погодио ме је гром из облачног неба!

Сви су очекивали да се колона лимузина, након преласка преко Моста маршала Тита, појави на почетку Булевара маршала Тита, на косини којом се средишња градска артерија спаја са мостом.

(Кад год се нађем на том мосту, сетим се распуштенице Мирјане Спасић, некадашње Алекове станодавке и јебаљке, која је још као девојка хтела да се, са ограде те решеткасте гвожђурије, баци у мутне дунавске вирове, али је самоубиство спречила њена жеља да сазна како изгледа туцање с курођама.)

Жива тараба, у којој сам и ја био једна летва, одједном се ускомешала. Колона лимузина се, Булеваром маршала Тита, приближавала средишту града.

Коловоз је, како рекох, био мокар, али киша у тим тренуцима није падала, те су Тито и његов гост на задњем седишту седели без крова. Тито би повремено лежерно махнуо руком час живом зиду с леве, час оном с десне своје стране. Зидови су, у екстази, аплауди-

рали. Адолфо Лопез Матеос се спокојно смешкао. Очито, и он је у угодном догађају уживао.

Ја нисам био сасвим слуђен од усхићења.

Но узбуђење ме је свег преплавило.

Бејах близу живог живцатог бога!

***

Трећи мој сусрет с Њим, у лето 1970, био је најнеобичнији. Имао је две епизоде. Прва се одиграла у средишту Жабљака, чувене црногорске партизанске варошице у окриљу још чувенијег, громадног, сурог Дурмитора, друга се, три-четири сата касније, одиграла под самом планинчином, на обали Црног језера.

Морам, међутим, најпре да кажем шта сам ја у дурмиторском крају уопште тражио.

У време о коме говорим знао сам да је Алек одустао од идеје да се, због погрешног брака и грешне љубави, казни вишегодишњом робијом, односно самоизолацијом у балканским гудурама, у брвнари на неком суром обронку, који би он називао Дивокозина стена. Знао сам то, али – можда је у мени самом тињала идеја да се, због грешака и грехова што обележаваху тадашњу етапу моје младости... подвргнем самоизолацији на некој својој Дивокозиној стени.

На Дурмитору таквих стена има колико год хоћеш.

Ој, Дурмиторе, могао си да будеш јунак романа!

Дом грешника који је, изгубивши себе, трагао за...

У лето 1970. наша јединица Констанца била је близу другог рођендана, те смо Енике и ја закључили да бисмо с њом десетак дана могли да проведемо на лепом плавом Јадрану. Прецизније речено, у Сплиту, као гости тече Карнола и тетке Мавине Вадаски.

„Имам одличну идеју", рекох Еники. „Тебе и малецку ћу увече сместити на воз за Сплит, у кушет-кола, а ујутру ће вас на одредиште дочекати тетка, теча и њихова дечица. Уживајте тамо, купајте се у Каштеланском заливу, где се обично њих четворо купају. Ја ћу вам се придружити два-три дана касније. Путоваћу преко Црне Горе, јер желим да успут посетим, или бар издаље осмотрим, Алекову несуђену Дивокозину стену."

Моја женица се дурила, није јој се допадало што ћу је на далек пут послати саму, то јест са двогодишњим дететом, али је на крају моју одлуку прихватила. (Тада још није знала да је то тек почетак њених повремених невоља због залудничке, романсијерске пасије ишчашеног мужа.)

До Титограда сам путовао возом, оданде атобусом.

Кад сам се, у крнтији што је, у касно поподне, тридесетак душа носила према Жабљаку, зближио са сапутником поред кога сам седео, и упустио се у разговор с њим, он ми рече да ћу у варошици тешко наћи преноћиште, јер је тамо управо стигао Тито. Пола Црне Горе је нагрнуло у Жабљак.

Био сам изненађен, забринут, и љут. Баш љут. На Тита. О, бога му, помислих, докле он? Стално он, свуда он. Које год новине читаш, коју год радио-емисију слушаш, коју год ТВ емисију гледаш – одасвуд ти се намеће Тито! Ни на годишњем одмору не можеш побећи од њега! Ма, наврх главе ми се попео!

Обавештење мог аутобуског сапутника било је тачно. У локалној туристичкој агенцији чиновник ми рече да се вечерас у граду не може наћи преноћиште. Све је попуњено. Ипак, окренуо је број телефона једног свог пријатеља. И сазнао да је код дотичног један лежај слободан. Био сам пресрећан.

Власник преноћишта је, кад сам му рекао да ћу у Жабљаку остати само једну ноћ и један дан, био помало разочаран. Сумњичаво ме је одмерио погледом. Рекох да сад путујем у Сплит, где ме ишчекују супруга и кћеркица... Ово је само извињање. Ускоро ћу доћи поново, и провести овде неколико дана. Можда и неколико месеци. А можда и неколико година. Додуше, не у Жабљаку, него на самом Дурмитору. На некој својој Дивокозиној стени.

Шетајући осветљеним градићем, већ сасвим спокојан (смирење ми је донео смештај који сам добио), без трунке љутње на Тита – напротив, срећан што ми се неочекивано пружила прилика да га сутра видим – укапирао сам зашто ме је власник преноћишта малопре сумњичаво одмерио погледом. Бануо сам у градић изненада, дошао сам само на једну ноћ и на један дан...

Атентатор?

Не знам да ли је те ноћи, док сам ја, уморан и задовољан, спавао као заклан, власник преноћишта разговарао, телефоном, а можда и у четири ока, с којим жабљачким полицијским функционером. Не знам да ли је број моје личне карте био, преко телефона, или радио-везе, послат чак у Војводину, да би се, у одговарајућој полицијској документацији, пронашли подаци о Росвениру Гланку.

Претпостављам да је провера била извршена.

Тако бих бар ја учинио да сам био полицајац.

Но, да ми видимо Титове доживљаје у Жабљаку.

Поодавно знам да ћу, путем неког (вишетомног) аутобиографског романа, описати своје новинарско службовање, а синоћ

ми је, приликом ћаскања са Борисом и Теофилом, синула идеја да већ у првом тому дотичног романа испричам, поред осталог, три кратке приче о својим сусретима с Титом.

Јутрос сам, у Служби документације Радио Новог Сада, у собетини са полицама пренатрпаним укориценим новинским комплетима, проверио једне, покупио друге податке што ће у овом запису бити наведени. Понешто ћу узети, наравно, и из властитог сећања, али људско сећање је, кажу познаваоци човека, непоуздано. Сем тога, ја о детаљима, па и о сврси Титовог боравка у Жабљаку појма нисам имао. Доста тога сам тек јутрос, међу металним полицама, сазнао.

Загледајући се у насловну страну *Политике* од петка, 7. августа 1970, сазнао сам да је Тито у четвртак слетео на титоградски аеродром. Дочекало га је, разуме се, целокупно црногорско политичко руководство, а потом се колона лимузина упутила према Жабљаку. Онде је сутрадан требало да се одржи велики народни збор, којим ће бити обележена тридесетогодишњица одржавања Осме покрајинске конференције Комунистичке партије Југославије за Црну Гору, Боку, Санџак и Косово и Метохију. Тито је, као генерални секретар ЦК КПЈ, био главни актер тог састанка.

Преписавши у нотес, својим речима, наведене факте, наставио сам да читам причу о првом дану Титовог боравка у Црној Гори. Новинарска (или дактилографска) рука није волела, или није умела, да употребљава запете, али су ме се, без обзира на ову интерпункцијску фалинку, неки пасуси извештаја тако дојмили да сам почео дословно да их преписујем. Из нотеса их преносим у ову целину.

Колона аутомобила је, дакле, у четвртак око подне прошла кроз Мојковац, а потом обедовала у неком селу.

Затим је пут настављен кањоном Таре. Колона се зауставила на чувеном мосту на Тари подинутом пре рата.

Председник Тито је изашао на мост и разгледао споменик инжењеру Лазару Јауковићу који је учествовао у изградњи овог моста а затим га са 80 килограма екразита минирао чиме је привремено онемогућио наступање непријатељских снага из правца Санџака. На овом мосту Јауковића су 2. августа 1943. окупатори стрељали.

Посматрајући падине села Ђурђевића-Тара које се налази изнад десне обале реке друг Тито се подсетио на ратне дане:

– Овде сам био са Врховним штабом приликом повлачења из Босне када смо прошли Шћепан Поље и Санџак 1943. године пре пете офанзиве.

У предвече председник Републике Тито положио је венац на споменик борцима дурморског краја. Овај споменик је направљен од белог мермера у стилу планинских кућа какве се подижу у овом крају. Дурморски крај је дао 1.012 бораца и 1.400 жртава фашистичког терора, као и 14 народних хероја, од којих су двојица преживелих, генерал Данило Јауковић и Данило Грбовић, сачекали Председника испред овог споменика.

Други Тито се затим поздравио са мајкама палих бораца, међу њима и 83-годишњом Даринком Жугић, у чијој је кући у Барама Жугића одржано саветовање 1940. године. Ова старица нам је испричала да у њеној породици данас има седам споменика. Она се сећа да је други Тито неколико дана после завршетка конференције њеним укућанима поклонио марамице за успомену. Видно узбуђена, старица Даринка је разговарала са другом Титом и рекла да јој се остварила животна жеља што га је поново видела после 30 година.

– Надам се, друже Тито, да ћеш имати времена да сутра дођеш у моју кућу где си некад боравио.

Председник Тито је затим отишао на живописно Црно језеро и на његовој обали посетио пећину, у којој је провео десетак мајских дана 1943, где је и донео значајне одлуке. Председник се потом краће задржао на обали језера.

Толико о живом (од јуче покојном) богу. Сад о мени.

Већ раније сам био чуо за чувену Титову пећину на обали Црног језера. И за само језеро, чувено по лепоти. Замишљао сам да то „горско око" личи на вулканско гротло, испуњено плавом, повремено тамномодром водом, окружено црногоричним шумама и, местимично, сурим литицама. Једна од тих литица – можда недалеко од легендарне пећине – била је, у мојој имагинацији, Алекова (или моја) Дивокозина стена.

Сутрадан, у позно јутро, упутио сам се, асфалтним путем, према језеру које сам дотле гледао само у машти. Удаљено је неколико километара од градића. Из те шетње ми је у сећању остао најдубље урезан сусрет с једним генералом, који је, недалеко од хотела близу језера, такође био у јутарњој шетњи. А можда је, с обзиром на то да је био у „пуној ратној опреми", у униформи искићеној ордењем, ишао на састанак са локалним политичким руководством. Или с неким старим борцима, својим пријатељима. Беше матор, црномањаст, здепаст, помало ћорав (с једним полузатвореним оком), па ипак импресиван. Вероватно је полуписмен, помислих, али је ипак – маркантан!

Маркантним га је, у мојим очима, чинио печат Народноослободилачког рата. Епопеје у којој је сигурно био један од хероја и славних команданата.

Зурио сам у њега радознало.

Дуже време, разрогачених очију.

Он ме је само ошинуо погледом.

Мало касније упитах једног човека који је журио у Жабљак како се може стићи до Титове пећине. Објаснио ми је, а на моје питање колико је времена потребно за одлазак и повратак, одговорио је: читав сат, можда и више.

Било је већ пола једанаест. А у једанаест је требало да почне општенародни збор у средишту Жабљака. Одлучих да посету Титовој пећини одложим за послеподне. Вратих се у градић.

Онде се, на пространом тргу, ројила, на врелом сунцу, множина коју је чинило десетак хиљада мушкараца, жена и деце. Сви су ишчекивали да на бини, под огромним сунцобраном, угледају Тита.

Кад се напокон појавио, усхићена маса је дуго аплаудирала.

Нисам, стојећи на рубу тог големог живог острва, добро чуо Његову говоранцију. Нисам се ни трудио да је слушам. Озвучење је било прилично лоше, а мени су трућања политичара већ у оно време била мрска.

Јутрос сам се загледао у наднаслов, наслов и поднаслов на првој страни *Политике* од суботе, 8. августа 1970. Потоње две целине су тако јасне, типичне, карактеристичне за тадашња залагања Оца Нације да ништа друго што је под сунцобраном изговорио не морам цитирати. Дакле:

ГОВОР ПРЕДСЕДНИКА ТИТА НА ЖАБЉАКУ

РЕФОРМУ МОРАМО ИЗВРШИТИ

Југославија само као јединствена вишенационална земља,са свим оним што је постигла, има огроман углед у свету.

– Савез комуниста се мора борити против свих појава које нарушавају унутрашњу кохезију

Е, мој друже Тито! У Југославији су 1970. године већ и врапци на гранама знали да је привредна реформа, коју си Ти покренуо пет лета раније, била неуспешан подухват. То је вероватно било јасно и камарили која Те је окруживала. Можда чак и бестрасном, зацело и бездушном, недвојбено антипатичном штреберу Едварду Кар-

дељу, предратном учитељу, који је од младости до старости личио на бирократског медиокритета, који је деценијама био Твој главни идеолошки, партијски, политички, економски, кадровски... саветник.

Ниједан чанколизац није смео да Ти отвори очи.

А Ти, полуобразован, много шта ниси видео.

Живео си (и умро) у утопијским облацима.

Политичка, економска, национална стварност самоуправне, социјалистичке, федеративне Југославије већ тада, пре петнаест, и пре десет година, није била ружичаста. Сада, у пролеће 1980, она је сива, чак и црна. Не само због Твоје смрти, Оче наш.

Ниси из те садашњости побегао – силно си желео да живиш, и био си уверен (као и ми, Твоји поданици) да ћеш живети вечно – али ја мислим да си имао много среће. Случај Комедијант помогао Ти је да одеш пре но што су сива и црна времена почела га крње Твоју ауру.

Једну епоху рата и мира Ти си обележио!

Била је тако дивна, полетна, чаробна!

Романтична, славна, легендарна!

О једној од безброј лепих епизода те епохе говори и завршница опширног извештаја двојице новинара *Политике*. Цитираћу сва четири пасуса целине у којој су сажето описани сати након говоранције на главном тргу Жабљака. У ту целину ћу, између првог и другог пасуса, уденути и себе, односно догодовштину у којој сам био главни јунак. Ни Тито, ни било ко из његове пратње, ништа није знао о тој догодовштини. А све је могло, да сам желео, сасвим другачије да се заврши.

Срдачан сусрет у Барама Жуїића

Данас је председнику Титу и осталим високим гостима приређен свечани ручак. Њих је на обали живописноі Црноі језера под Дурмитором поздравио іенерал-пуковник у пензији Саво Оровић. Одіоворио му је председник Тито дужом здравицом.

Док је пробрано друштво наздравичарске чаше дизало, вино пило и свакојаки мрс кркало, ја сам се по околној шуми мувао. Пре тога сам покушао да приђем самом језеру, али су ми, као и другим радозналцима са сличним намерама, милиционери рекли да се у близину места боравка високих гостију не може отићи.

Неколико прегршти луталаца је, у мањим и већим групицама, утабаним стазама ушло у оближње шумарке. Ја сам кренуо у соло шетњу.

Након пола сата обрео сам се на једној голој, пространој, затрављеној узвишици. Пред брвнаром старе, ситне, погрбљене мештанке. Двојица кршних делија ћаскала су с њом и пила хладну воду из стакленог бокала. Придружих им се. У том баналном доживљају најнеобичније ми беше то што је бака повремено устима приносила неку бочицу. Има астму, рекла је.

Астма, на Дурмитору!

Људи из равница, из градова и варошица, одлазе на планине зато што је онде ваздух веома чист, здрав, лековит. А, ето, и горштаци оболевају од астме. То нисам знао.

Упитах баку има ли ту негде у близини, на падинама Дурмитора, али на вишим обронцима, до којих допиру само дивокозе, чобанских појата.

Одговорила је да појата има на пасиштима, не и на гудурама. На голом, оштром, неприступачном камену не жели да живи ни стока, ни човек. На високим стенама је и преко лета пусто. А зими, на ветруштини, у снегу вишем од једног метра, месецима нема живе душе. Чак ни курјакâ. Зими све бежи у ниже пределе, у питомину.

Спуштајући се са травнате висоравни, према Жабљаку, приметио сам четворицу старијих људи како иду у правцу Црног језера. Упутих се, на повеликом растојању од њих, у истом правцу. Након двадесетак минута изгубих их, у црногоричној шуми, из вида. Изгубих и стазу. Луњао сам, у сенци високих јела, борова, смрека, потпуно сам.

Иза мене кврцнула је сува грана.

Агенти из Титовог обезбеђења?

Хоће ли сумњивца ухапсити?

Окренух се и угледах – краву! О, глупачо једна, баш си ме препала! Шта ћеш овде? Атентатор сигурно ниси. Нисам ни ја, али... Јеси ли и ти наумила да заобилазницом допреш до места са кога ћеш изблиза моћи Тита да видиш?

Читав сат, чинило ми се, лутао сам шумом, покушавајући да докучим у ком правцу је Црно језеро, или бар да налетим на неку стазу.

Изненада сам приметио групу од тридесетак, можда и више људи. Беху то они који су, као и ја, желели да Тита виде изблиза. Стајали су, двадесетак метара од обале језера, поред асфалтног

пута. Наравно, ту је била и милиција. А зацело су ту негде биле и лимузине високих гостију.

Закључио сам да је неким мештанима, и осталим привилегованим срећницима, познаницима локалних функционера и милиционера, било допуштено оно што је обичним смртницима било забрањено.

Чекали смо читав сат, можда и дуже.

Напокон се појавила пешачка колона.

На челу је, иза безбедњака, ишао Он.

У групи поред асфалтног пута грунуо је аплауз. Тито нас је, добро расположен, насмејан, неколико пута, машући подигнутом руком, поздравио.

Кад се са пратњом удаљио, срећници који су имали прилику да га виде изблиза лаганим кораком су се разишли на све стране. Ја сам био међу онима који су, под громадом Дурмитора, дуж обале Црног језера (које не беше црно, него му је светла површина блештала попут огледала), кренули према пећини у којој су крајем маја 1943. године десетак дана боравили Тито и његови најближи саборци. Тамо беше донесена одлука да се крене према Сутјесци. Врховни командант и чланови Врховног штаба тада, наравно, нису знали да је та одлука увод у најдраматичнију, највеличанственију, најславнију битку југословенских партизана.

То, заправо, није пећина, него релативно плитко удубљење, десетак метара изнад обале језера, поред стазе за шетање, у окриљу шумовитог обронка, у подножју стене високе пет-шест метара, дејством природе пресечене по вертикали. Овуда су, претпостављам, у току припрема за нову офанзиву небом крстарили немачки лаки авиони, можда су и бомбардовали објекте у којима би, по подацима шпијуна, могло да борави партизанско руководство, па је описано удубљење у стени било Титу и члановима Врховног штаба каква-таква заштита. У ствари, поузданија им је заштита била сама шума, и тајновитост локације њиховог боравка.

Овде је, дакле, пред Сутјеску, боравио Он!

Легендарни Командант је овде био и јуче!

Ја бејах пијан, ошамућен од узбуђења!

Кад је синоћ код споменика Дурмиторцима палим у НОБ у Жабљаку председник Тито срео 82-годишњу Даринку Жугић, жену која је за време одржавања Осме покрајинске конференције СКЈ за Црну Гору, Боку, Санџак и Косово и Метохију била домаћица тог скупа, старица га је замолила да је посети у њеном дому у селу Баре Жугића. Председник Републике данас предвече испунио је њену велику жељу.

Сусрет у кући Жуића, удаљеној десетак километара од Жабљака, иде је 7, 8. и 9. августа 1940. године одржана историјска конференција, био је врло срдачан. У скромно опремљеном одељењу иде су се други Тито, Иван Милутиновић и још четрдесетак изабраних партијских илегалаца састали пре 30 година да донесу важне одлуке, сада се налази Председникова слика, окружена са шест партизанских споменица 1941, погинулих или живих чланова Даринкине породице. [Седма споменица је, претпостављам, у тим тренуцима била на грудима саме баба Даринке.]

После краћег разговора, у коме је учествовало и осам делегата са Осме конференције, високи гости вратили су се у Жабљак, иде ће сутра пре подне водити разговор са представницима три дурмиторске општине – Жабљака, Плужина и Шавника.

Јутрос сам, у собетини Службе документације Радио Новог Сада, бацио поглед и на трећи новинарски извештај из Жабљака. Објављен беше на прве две стране *Политике* од недеље, 9. августа 1970.

На насловној страни је фотографија баба Даринке и њеног госта. Окружени су саборцима и функционерима.

Наднаслов реченог опширног извештаја гласи: *Завршена тродневна посета председника Тита Жабљаку*, а крупан наслов поручује: *Будућност дурмиторског краја – туризам и сточарство.*

Ха-ха-ха! Друже Стари, одушевљаваш ме!

Борба, слава, историја – све је то у реду.

Али треба мислити и на крух свагдашњи.

Дакле, Црногорци, кршне јуначине, доста је било ратовања, јуначења, пландовања на ловорикама у облику борачких пензија. Дошло је време да потомци партизанских митраљезаца узму штапове у руке и напасају краве, овце, козе. Они којима се то не допада нека потраже радна места у туристичким локалима, нека опашу конобарске прегаче, те послужују Немце и Италијане. Потомке оних против којих су се њихови очеви борили.

Ех, историјо, курво!

(Одломак из првог тома романескног поциклуса
Писац и ТВ новинар у Титовој, Милошевићевој и Ђинђићевој епохи)

Анђелко Анушић

ТИ МЕНИ ДАЈ КРУХ, А ЈА ЋУ ПЛАТИТИ ХЛЕБ, И ЈЕСТИ КРУВ

Помео се језик Пани Ножинићу, смутиле и изгубиле своје старо значење речи, па не зна више шта и како да говори. Шта и како да каже. Ослови. Именује. Упита. Затражи. Потужи се. Или зарадује.

Деси се тако да он, у трамвају или у аутобусу, нешто некоме рекне. Возачу. Или неком своме старом знанцу, којих је из месеца у месец, из године у годину, све мање. Зазове га именом, приупита нешто. Сапутнику, да се због нечега извини. У гужви, крклјанцу, нехотично га пригњечио, мунуо лактом у незгодно место. Отпустио уздух чмарни својих уста у његово лице. А оно се све главе, као по команди, окрену у правцу његове. Неки се пропну, у оној гомили, извију вратове као роде, као орлушине, да смотре и осмотре тога који је рекао. Тако како је рекао. И све се ускомеша. Усталаса. Забрује. Захучи. Забрунда.

Као да ће се стуштити каква олуја, и посред оног возила поводањ потећи. Као да је медвед набасао на кошницу са осуком пчела.

И на излазу сваки путник га одмери као живинче на вашару, пореже искоса. Скружи очима омчасто, и измери му висину.

Где је погрешио? Шта не ваља? Је ли нешто забрањено рекао? Нарушио јавни ред и мир? Шта га је то опет издало? Боја гласа? Висок тон? Тврдоћа изрека? Неправилан акценат? Врста речи? Гутање слова? Погрешно наречје? Неовдашњи језик? Нелагодна тема?

А кад год, и где год, отвори уста, увек се изда. И увек га препознају. Као старог. Бившег. Али и као новајлију. Сви знају за њ. Цео свет, запажа га у трену. И добро памти. Све познаници и виђеници, око њега, а он, опет, самотан. Саман и го, као оџак на порушеној кући, са ратних фотографија које бледе и жућају.

Ето, на пример, пре неки дан на граници, шта му се догодило. Ушао цариник, или је то био полицајац, у аутобус, и контролише документе. Дошао до њега, и затражио исправу. Он му је казао да има то и то, и машио се руком у џеп. Контролор је строго поновио оно исто, и ту је настао неспоразум, натезање конопца око назива. Кад је он рекао да нема то, већ оно друго. Гракнули су путници. Шта сад ти ту изиграваш? Дај шта се од тебе тражи! Шта си се разјечио? Ниси ти Вук Караџић! А он, стварно, ништа лоше није имао на уму. Само је свој документ назвао онако како на њему пише. Збунило га, јер је мислио да онај од њега тражи нешто друго.

Како му се десило при уласку у земљу његових прадедова, тако и у повратку.

Или на улици, на пример. Зазвони му телефон негде у неком џепу, ишчепрка га некако, иии...

„Где си? Гдје сииии, земљачеееe?"

„Еееe, ту сам, врага му његовог."

„Не зовеш. Не јављаш се. Кô да те је кошава одувала!"

„Ма, кад није онда, *деведесет пете*, неће, вала, ни сад! А да не пири и оћ... ооовде – пири! Мислим, дува. У прса и побочке. Није ово кô наши што су вјетрови. *Ветруштине*, јесте. Да. То."

„Јеси ли био тамо?"

„Нисам... Немам ни пошто ићи, право да ти речем.. Не знам. Нијесам паметан..."

„Ја се вратио прексиноћ. А боље би било да нисам ни ишао. Сад ми је теже него онда што је било, ако ми можеш вјеровати. Да, да, *поверовати*, ако ми 'оћеш. Све ми, као, слободно, а руке сапете. У букагијама, Пане, брате. И све ми је некако туђе. Страно. *Немоје.* Кô да ту никад нисам ни живио. *Живео*, јесте. Да."

„Еееe, и мени је тако. Туђим очима све ме гледа. Ма и онај коров, и он ме је заборавио! Кад одем, гледам да се што прије вратим. За дана, по сваку цијену. По сваку *цену*, да. А кад оћ... овдје... *овде* дођем, гризе ме што нијесам још остао... Проклетиња људска, шта ли је...!"

И грленише тако он, гласовито и крупно, као да корача сучелице земљаку који добро не чује. Или му довикује на другу страну улице. А као с брда на брдо, да је. Врлудава корака, скоро саплићући ноге другима. Осврћу се супролазници, он у себи каже: беспослени уличари. Као да и сам није један од њих! Загледну га. Одмере. Зарежу. Прогутају реч. Отпухну. Процеде, па штрцну устајаћицу испод језика.

Али оно што му се догодило јутрос у пекари, е, то га је посве поразило и дотукло. Потрло сваку наду да би му се језик и речи једног дана могли ујаснити.

Ушао као што сваког дана улази, и затражио божје намирење.

„Један крух, молићу."

„Молим?"

„Па хљеб, полуцрни, ако имате."

„Хоћете хлеб? Векну? Пециво? Звезду? А имамо и питу. Бурек. Сир, месо, јабука, бундева, зеље, кромпир."

Пане је стајао збуњен. Осећао је како га подилази некаква топлина, која ће ускоро снажно наврети у главу. Слути он то добро. И обузеће га зној, потом. Као на њиви, некад што је бивало, у време

летњих опошљаја. Тамо у завичају. Игра ли се то она с њим? Прави се невешта? А унука би му могла бити!

Стајао је нем. Паралисан. Трговкиња је услуживала друге, и не осврћући се више на њ. А њега је издало стрпљење, или је преовладало неко друго осећање, и завикао је из свег гласа:

„Женска ілаво, кад ти тако морам рећи – ти мени дај крух, а платићу ти хлеб, и јешћу крув! Јесам ли сад јасан, ааа?!"

Продавачица се на тренутак тргла, а голобрко момче које је стајало у Панетовом реду бесно је иступило, уневши се у лице хљеботражитељу:

„Шта се ти дереш, дртино?! Нико, бре, овде није ілув!"

А готово исто, на истом месту, збило му се и у земљи његових коленовића (Пане каже прађедова), за скорашњег, кратког његовог биваковања:

„Хлеб, полубели, молим".

„Просим?!"

„Па, један полуцрни. Хлеб, мислим".

„Немамо то, іоспон. Никад нисмо ни имали!"

„Па онда ми дајте хљеб."

„Немамо ни то. Имамо само круха."

„Може. Дајте ми и један... крух."

А онда је једног дана одлучио да сасвим зећути. Да на листићу, убудуће, испише оно што му треба, било у трговини, или другде. Замолиће унуку да то учини, она има леп рукопис. Ујашњен језик и речи. Потурио би онај папир, и градио се глувим и немим. И примао би оно што му дају. Или би му рукописно узвратили, ако је нешто или некога тражио. Или само штогод питао.

И заиста, Пане Ножинић убрзо оглуве. Сасвим.

И говор му се смрси у неразговетност.

Па утону у немост.

Зорица Бајин Ђукановић

ДВОСТРУКА ВРАТА

Лена прелистава стару бележницу на чијим страницама је већ једном покушала да исприча причу о њему, а онда са краја те купусаре почињу да је засипају сребрни листићи ко зна када поједених слаткиша „bacio". Пољупци. Мора да јој се случај руга, плези, иронише, јер у тој причи није било ни назнаке било каквих пољубаца. Пре један горак и тешко објашњив неспоразум који, с времена на време, таман кад поверује да је успела да га потисне у дубину подсвести и најзад заборави, поново исплива у пуној снази као каква утвара сећања.

Њих четворо су први пут заједно. Више се њуше него што се осматрају. Лена се не одваја од свог партнера. Домаћин је једно време сам у огромном поткровљу врло сведено уређеном док му се жена не појави из своје собе и придружи у најављеној посети, чији је циљ јасно одређен. Пристао је да погледа њен портфолио и Лена зна да се прво добро распитао да ли да прихвати ову молбу и да је од ње очигледно добио потврдан одговор.

На цртежима су актови жена рађени у различитим ентеријерима, а као понављајући мотив се упорно појављују огледала, на која он посебно обраћа пажњу. Тела су савијена и готово доведена у положај чвора и јасно је да су испуњена енергијом унутрашње распетости. Он пажљиво прелази погледом преко радова, неке одваја а неке одлаже, или ставља једне преко других. Лена је сва зајапурена и осећа као да је сопственом кожом изложена овом проницљивом и критичком погледу коме се одавно диви и од кога, у исто време, подозрева. Он ништа не говори. Покаткад једва приметно климне главом, или одмахне, али недвосмислено је да није равнодушан према ономе што је управо помно посматрао. Онда одлажу радове и почињу да разговарају о заједничким познаницима.

Лена би тек сада могла да каже нешто о његовој жени. Витка, кратко ошишана плавуша ће очигледно радије прочитати коју страницу више, него то време утрошити на пудерисање. И њена одећа је једноставна, уредна је, али мирише на сапун а не на парфем. Они су визуелно добро упарени, с тим што је он нешто брижљивији према својој појавности. Још увек је црнокос, са фино штуцованом полубрадом и Лена се присећа да је имала потребу да се окрене за њим док је промицао у црном зимском капуту.

Лето је. Дан је отворио лаке латице и он предлаже да пређу на велику терасу, која је опремљена покретним стварима. Све је тако уредно, иако обоје пуше, и они и простор не изгледају ни снобовски ни боемски, већ баш по мери сопствених потреба и навика. Лена не успева да се сети када је била у личном простору који је био тако очишћен од сувишних ствари, украса, ситница, успомена. Онај део који је имала прилике да види, дакле дневни боравак и терасу, били су потпуно јединствени и по габариту и по томе колико су личили на њих двоје.

Сада се Лена окренула себи. Шта је очекивала? Посебну похвалу? Оштрије критичке опаске? Пристанак да он напише предговор за каталог који је био у припреми? Ништа од тога није било сасвим дефинисано, али оно што је осећала могло би се подвести под врсту радости што уопште има прилику да га уживо слуша и посматра. Тада је његова жена изненада изговорила:

– Погледај их, они дишу у истом ритму.

– Па и ми смо били такви, нешто смо старији, али…

– А, не. Ми никада нисмо били баш овакви – изговорила је то са неком врстом благог прекора, али није било јасно коме би могао бити упућен.

– Да бих био у стању да напишем добар предговор, биће нам потребно још сеанси. Нека радови остану код мене, а телефоном ћемо се чути да бисмо се договорили о следећем термину.

Свима се овај предлог учини умесним, сем тихе опаске његове жене да управо одлази на одмор на планину, па им неће сметати ма колико им времена било потребно да ваљано окончају посао. Лена испрва пречу шта је његова жена казала, а онда јој се ова реченица учини чудном. Што би им она и у чему могла сметати? Могли би сметати они њој тако што им закидају од њиховог заједничког времена, али помисли да није разумела смисао реченог. Све до тренутка када се он јавио телефоном.

Није то био човек кога је посредно познавала из медија, са предавања, из мимоходних сусрета. Био је то глас пун непознатих шумова. Да је рекао нешто недостојно а јасно артикулисано, било би много једноставније и лакше. Овако, разговор, пре нека врста дужег монолога, кренуо је у сасвим неочекиваном правцу. Пошто му жена није ту, а време је лепо, било би добро да га она посети, али без њеног згодног мужа. Баш је тако рекао.

Па овај човек је закуцао на погрешна врата. А можда то није он? Можда је то његов двојник који се облачи у његову кожу, а онда не зна да говори његовим језиком? Ни трага од оне разложности, отмености, готово нежности коју је, додуше, посредно

познавала и због које је, уосталом, и пожелела да он буде тај који ће писати о њеном раду. Како се ово погрешно скретање уопште догодило? Шта он то покушава да испита? Своје позне опчињавајуће моћи о којима није знала ништа, истинску блискост и могуће пукотине између ње и њеног мушкарца кога је чврсто држала за руку? Или можда неке непознате облике блискости које је делио са својом партнерком? Како је он то уопште замислио? Да она дође и уживо му демонстрира тескобу и усамљеност својих модела, да се везује и развезује у чворове, да се појављује из огледала, безимена, непозната, са убојима претходног живота о коме сада он није знао баш ништа, а очигледно га је то чинило тако разјареним. Веровала је да не постоји могућност да и у чијем оку заличи на посрнулу гувернанту. А десило се то у његовом оку коме се изложила са скоро детињим поверењем. Њена соба је подрхтавала.

Трајало је ово цело лето. Снага којом је насртао можда је могла неким посебним уређајем и да се измери. Али, током ових испада он није говорио о њој, није покушавао да је лаже, ни да јој ласка. Звучало је као да се подразумева да када је већ својом вољом упала у његов зањихани свет, једини логичан закључак је да он има све право овог света да је поништи, а да притом и не изговори, а камоли запамти њено име.

За све то време њен рад није био ни под каквим знаком питања. Те две ствари су биле одвојене и крај лета је најзад донео његов текст, најафирмативнији и најблиставији који јој је био дарован. Он је ушао у сваку пору њеног рада, тумачио га је без уобичајених афирмативних претеривања. Држала је у рукама каталог искрено верујући да је његов текст надрастао вредност њеног рада и нимало јој није било жао због ове околности. Ако је због нечега жалила, било је то због човека кога није упознала, који је остао заглављен у простору између првих и других врата, чије лице није ни видела, а знала је, могла је да се закуне, да постоји.

MONS AUREUS

АРИСТОТЕЛОВ ДУРБИН

Иларион Ђурица

ДУХОВНО ПЕСНИШТВО

Појам и теорија

У зборнику *Пети међународни сабор духовне поезије* (Раковица, 2015) наилазимо само на лирику, телесночулну поезију, са тек покојом духовном речцом никлом на молитвенолитургијској надсвести. Ни једна од објављених песама у свих пет зборника није духовна, односно богословска. У овим песмама, чак ни и у начину како се испира злато – као онај који испира, читалац неће наћи ни зрнце богословља, а камоли грумен. Ни једна од песама из тих зборника није духовна, већ је чулна, јер није ни настала у озрачју литургијског надвремена. Душевнотелесна поезија и духовна поезија имају додирне тачке, с тим што је путена, чулна, стварана у изузетном искуству, за које се каже да је уметничко, док је духовно дато одозго, као молитва, као богословље и славословље (химне). Духовно извире из гледања лица Божјег, прожимања Богом, и није ни догађај ни упечатак, а ни доживљај, већ је формула љубави, смисла и мира, и њиховим стављањем у покрет успоставља се веза између молитеља (микрокосмос) и Христа (макрокосмос). Без те одлике нема духовне речи, јер она је једино сабиралиште и преносник благодати Божје – и без ње нема могућности и силе унебохода.

Путену поезију песници гурају у врх и истурају испред себе. Зацело се пењу на главу верујућем народу и слуђују га. За православне хришћане ту нема духовног узвинућа у небо, већ тек у осетни, чулни свет. У духовном озрачју песништво нас спушта надоле, у понирање, у метанију, у смирење, е да бисмо могли да носимо ближње (Цркву) на својим плећима. Кога носи Христос, одуховљени је песник, јер такав носи ближње своје духовном поезијом, односно благословљем.

Световна поезија у ствари брише Христово присуство. Чулна је, и вишеструко разбијена и разорена дисхармонијом тела и душе – грехом. У њој се измишља, меша се лаж са истином, тако да почетак и крај привидно чине складну целину. У њој се лаж веома успешно представља и афирмише као истина (Квинт Хорације Флак). Свештени химнограф не сме нимало да задрема, нити да направи ни грешку-две. Не сме бити аљкав. Брзостваралац, стихоклепац, нити да има, нити да користи шаблоне. За покуду је оно остварење које није дуже брисано и дотеривано или бар седам пута

поправљено. Из њега ваља брисати све оно што год има блеска и сјаја, а и све празне, слабе и недостојне речи и појмове. Ваља ископавати застареле речи и васкрсавати их и на светлост износити, подмлађивати и улепшавати их, али и ковати нове. Тек када дух – душа стресе сву љагу греховну, стиже и продире у вечно боравиште као састваралачка реч. Благодатност је само светост њена, док је неблагодатност или порочност општа појава у световнј поезији. Доброчинство духовне поезије је светост. Она не гази своје завете. Рађа се из савеза Бога и човека песника. Божанска мудрост је једини предмет духовне поезије. Зато је она богословска. Она разликује пролазно од вечног. Профано од световног. Узори су јој у *Светом писму* и у светом предању и изражавају микроскопију Неба, вечне будућности, у свом молитвеном ремек-делу сазданом од смирења, побожности и славопоја, хвале и захваљивања, али и трезвеног усхићења и унебохођења. Добра црквена песма јесте икона. Ако више пута узалуд покушавамо да напишемо богословски стих и не успевамо, све покушаје спалимо, ако нам светиња на срцу лежи. Богословска поезија мора бити мудра: бити мудар у Христу, значи бити луд за свет – то је почетак и извор доброг свештеног (сакралног) писања (*Scribendi recte sapere est et printipium et fons*). Она је богослужбена, у ствари, чинодејствујућа поезија; а не тек богословско-поетска дигресија. Да надахнуто куди грех и порок, а слави крепост, северлину, односно љубав, те да се њоме савлађују страсти ради Христове лепоте живљења. Са слободом у Христу и истинама вере песничко ткање је од неба и земље, из онога неспојивог што се вером спаја. Зато је учени свештени песник дужан да упозна хришћански живот до дна и у васиону, да зна шта се дугује Цркви, шта народу Божијем, са каквом љубављу треба да воли и саствара. Он треба и дању и ноћу да чита *Свето писмо* и свете оце, те и друге богословске узоре и да их открива и изражава својим изричајима. Песме морају бити благодатне и покретати дух – душу нагоре. Прва њена карактеристика је у морално-богословским тежњама и у наговештајима, предукусу вечности. Doctus poeta, учени песник, од свих светих отаца узима онолико богословља колико захвата дух – душа прожета топлином Духа Светога за све богочежњиво. Подражавајући Проперцију, додајемо да натприродној лепоти не треба украса.

У времену се остварује натприрода духовне поезије која је разговор са Богом, богословље, тј. делотворна присутност светотајинства спасења које се јавља и тече кроз историју. После Господа Христа настаје новопесништво (свето време) и кроз литургију и свете тајне свако се може накалемити, уцепити, на спаситељски

Божји позив, односно стваралачко богословље – молитву. У том новом литургијском песништву има континуитета, он се ствара у садашњости, за разлику од примитивне, многобожачке поетике и такозване охоле уметничке поезије. Богочовек Христос својом истодобношћу са новим временом претвара време у средство спасења, у вечност. Духовна поезија је преносилац и разграничавање Христовог пасхалног светотајинства. Стварати у времену вечно значи бивати у Христу, бити присно у животном прожимању са Христом. Духовна поезија је непрестано литургијско *сада* без обзира на ток времена. У Христу се песништво ствара у садашњости. Та садашњост је *година благодати Господње*, то је песничко *сад* – *данас* када се испунило *Свето писмо*, како је то протумачио сам Господ (**Лк**. 4, 16–21). То песничко појачко данас је *време погодно* [...] *као дан спасења* (**II Кор**. 6, 2). Пре оваплоћења време је имало само физичко значење, тако је и поезија била суследност и домишљато измењивање. А после оваплоћења, време се зауставило променивши правац: нагоре, у небоход. Вечност и историја се у богочовечанској личности сусрећу. Оваплоћење је ново *сад*. Оно успоставља ново. Сада, између првог и другог Христовог доласка, поезија је *крштена*, односно урођена у свето и изрођена из светог трократно, те и учествује у свеопштем новом стварању и прерадби оног што је Христос извршио. Пре се поезија стварала према Христу, а сада се ствара у Христу, односно сада се ствара кроз Христа. Од *дана спасења* настаје ново и у песничком стварању. У Христу се усредоточују сва надахнућа, односно све временске димензије пружања и пространства: „Исус Христос је исти јуче и данас и у времену" (**Јевр**. 13, 8). Знамо од пророка да је Бог изнад и изван времена, па чезнући за сусретом са људима делује у времену. Тако је време освештано, те је и песништво постало сила која нас креће напред, према развоју, напретку и успешности у Богу, те и пуном и коначном сједињењу са Богом. Свака духовна песма и сваки део те песме чини духовни живот који постаје степен тог унебохода. Телесно, односно чулно песништво креће се унапред само према обзорју, у времену. Исто тако се духовно песништво као нови живот надахњује и прима од Христа: Луча микрокозма. Почетак тог новог песништва је његов напредни развој све до пуноте која је пасхално светотајинство. Оно се састоји у прелазу из овог света у заједништво са послушним до смрти, Сину, према новом песништву у ком влада Дух, Дух Свети, у славу васкрсења ка Оцу (**Јн**. 13, 1). Тај прелаз се непрестано доостварује и остварује у свим осталим удовима Христовог мистичног тела. Он ће бити завршен на крају историје када се врати Господ „да суди живима и мртвима".

Ново светолитургијско песничко стварање је преживљавање и доостварење дела спасења. Саживети се са пасхалним светотајинством и песмом допевавати што недостаје Христовом страдању такође је ново светолитургијско песничко стварање. Песничко слављење у чину литургије није обичан спомен неког свештеног догађаја, већ само оно посадашњује тај спомен. Више од спомена је присуство, те уједно узима унапред од Христовог повратка, односно од Христовог другог доласка. То значи да увек слави Христову пасху (**II Пт**. 3, 12). Духовна поезија остварује временску прошлост, садашњост и вечну будућност тако што увек примењује стваралачко *данас*. Она се ствара, збива, у часу чврсте одлуке, у часовима покајања и у часовима потпуног предавања Богу, без задршке. Има различите ритмове (правилно, наизменично – **азра**, и спуштање – **теза**, гласа), односно посебно доживљава тренутке благих дана, те има јаке тренутке који се разликују од свакидашњег. Уцепљује се преко литургије у свете привилеговане тренутке земаљског живота у Небу. У небесном зеленилу, и у вернима буди већу животну усредотеченост у све јаче приањање уз позив спасења који нам Бог упућује.

Пасхално светотајинство *дана Господњег*, недеља кроз ритам седмице, добија нови смисао за разлику од јеврејске традиције – сећање, и увек сећање на стварање. Poeta nascitur – песник рађа и обдарен је „неистраживим богатством Христовим" (**Еф**. 3, 8).

Православна црква од памтивека се служи појмовима и литургијским језицима различитих народа, те их освештава мудрошћу светих отаца, али и хришћанских философа. Уз хеленски песнички литургијски језик, православни католичански језици су и латински, сиријски, арапски, грузијски итд. За православне Русе, Србе и Бугаре, као и друге православне Словене, то је црквенословенски. Српски се очистио од паганског слоја и све је богатији, освештанији и стваралачкији.

Откровењско *Ево све чиним ново* позив је на песништво у Христу, који је обећао да ће жеднима дати бадава да пију из извора воде живота. Победник, богослов (онај који се моли, односно ствара духовно) наслеђује реч Господњу: „Ја ћу му бити Бог, а он ће ми бити Син." Што се тиче кукавица, отпадника, одвратних, убица, блудника, развратника, мужеложника, врачара, идолопоклоника и свих обмањивача и лажљиваца у песничком *стварању*, по **Откровењу** Јовановом завршиће у језеру које гори огњем сумпорним. Односно, завршиће у другој смрти (**Отк**. 21, 5–8).

Вода постаје симбол живота, односно духа, и извор духовног живота, а огањ који прождире симбол је мучења у паклу и вечне

смрти пред Богом. Чулна, *уметничка* поезија је као Вавилон, антитеза Небеском Јерусалиму, Рају и Вечном Песништву. У Вавилону је и вавилонска песничка кула збрке. У сензуалној поезији нашег прошлог времена има много Babel-а – збрке, односно прекомерног охолог уздизања човека. Том *уметничком* песништву недостаје равнотежа у литургијском сада. Шовинистичка охолост и идолатрија уништава и сажиже духовну поезију и доноси јој пропаст. Недуховна и антитеолошка поезија сада је колективна тиранија која непрестано силно тлачи човека и распршује човечанство на непријатељске таборе. Поезија без Духа Светога је и без љубави; осуђена је на смрт и на распадање, али и сама друге осуђује на смрт и распадање. Литургијско песништво проистиче из љубави и без притрунка је прародитељског греха, односно без неумитности наивности. Права духовна поезија је већ написана у **Старом** и **Новом завету** као чудо језика (**Дј** 2, 5–12). И потпуна је антитеза кули вавилонској, односно неразумљивости и расулу. Чулна, *уметничка* поезија помоћу лажи хоће да докучи истину, што је немогуће. Песници Духа спремни су на одрицање, на натчовечанску жилавост да би служили Истини. Као што постоји *стваралачка* опседнутост ђаволовом духу и телу, тако постоји и анђео надахнућа неким великим идеалом. Ову анђеоску дефинишемо као љубав.

Минеји, Октоих, литургикони и друга духовна поезија, као и сва светоотачка књижевност, узета је од самога Господа Исуса Христа у есхатон, у вечну будућност, коначни ступањ плана спасења. *Свршетак вијекова* (**I Кор**. 10, 11), односно свршетак времена већ је дошао и обнова песништва је заснована и већ је ту. Песништво је иконизовано. Црква се на земљи одликује правим, мада несавршеним богословским песништвом. Све док не буде новог неба и нове земље у којима влада светост (**II Пт**. 3, 13) бродећа Црква се користи песништвом као веслима. Само црквено песништво уздише, вапи и налази се у порођајним боловима. Црква га ствара, чува, благовести и обнавља новим, да би свима био омогућен сусрет са Богом (**I Тим.** 6, 20; **II Тим**. 1, 12–14; **Тит.** 2, 1). Стога је црквено песништво у служби васцелог човечанства, а не само у служби љубитеља. Духовно песништво је света тајна спасења, чак и прасветотајинство. Оно даје нове духовне садржаје и нове делотворније махове Цркви њеног божанског живота и укључује пре свега πλήρωμα Χριστού (плерома Христон), пуноћу Христову и заједништво у Њему. Црква је и песништвом Христова видљивост у повести на овом свету. У њој се збива искупљење, као и коначно васкрсавање. По својој бити Црква је светост, па самим тим и песништво. Песништво је без домовине на земљи и боравак је у Божјој

даљини. Она је искључена и одбачена од света и припада Господу као *странцу* у овом свету, јер броди, путује. Она јавља неизмерну љубав и тај садржај вере пројављује чистим и предаје га даље и нуди вековима. Зацело је трчала за човечанством и живела ту поезију, благовестила је да би људима био могућ сусрет са Богом. Он се објављује у стихирама, тропарима и кондацима, и нуди спасење – искупљење Христово *на распродаји*. Даје испуњење и тежњу да то испуњење предаје даље. Даје се ослобођење, обнова, усавршавање, речју целовитост човека, његовог тела и духа – душе, савести, ума и воље. У човека сеје Божје семе и нуди светини (човечанству) искрено учествовање. У црквеном песништву нема и не може бити тежње за земаљском моћи, већ је надахнуће, динамика Духа који је дат о Педесетници и који наставља дело Христово, те ослобађа. Она се заузима за ослобођење свих људи, е да би сви окусили слаткоћу слободе деце Божје. Такозвано уметничко песништво је удаљено од Цркве, јер мисли да је Она запрека за слободу. А у ствари уметничко песништво столећима гладује за слободом, лажном храном утажује глад и на загађеним изворима гаси жеђ. „Где је Дух Господњи, ту је слобода" (**II Кор**. 3, 17). А ту је одважност, храброст. Песништво у уметности је одељено од љубави Христове, од агапе, од евхаристије. А право духовно песништво сазире, сазрцава знакове времена – главна обележја епохе, испитује их и у светлости Еванђеља изводи их и тумачи. Занима се за оно *иза*. Угао из ког се пева *уметнички* и духовно је различит и непомирљив, па су и *панораме* и *концерти* непомирљиви. Духовно песништво (богословље) има слуха и за свет и за садашње песништво у молитвеном тражењу и очекивању да за све људе остане разбуђујући и отрежњујући показатељ пута спасења. Господ Христос јој је дао плодност, односно даривање најприроднијег живота. Црква пева путујући, оживљавана надом да ће наћи своје уточиште, своју отаџбину, а описују је речи επίσκοπος – епископос, πρεσβύτερος – пресвитерос, διάκονος – диаконос, као и новозаветни народ, захваћен Христом, односно који је задахнут Духом. У целости Црква је народ царева, свештеника и пророка у Христу, она је натприродна свест вере која се изражава само поезијом. Вера се открива песништвом у Христу и Њему се остварује у слободи (**II Кор**. 3, 17). Песништво = Дух је оживљује, а Дух је одлучујући јер је он πλήρωμα Χριστού – плерома Христон, пунота Христова и заједништво у Њему.

Коста Димитријевић

ЗНАЧАЈНА КЊИГА ВЛАДИМИРА ДИМИТРИЈЕВИЋА

(Владимир Димитријевић, *Прећутана културна историја Срба*, **Catena Mundi**, 2012, Београд)

Професор, магистар књижевних наука, литерата и публициста Владимир Димитријевић објавио је дело *Прећутана културна историја Срба* значајно, вредно пажње, критички и аналитички писано. Поменути књижевник, поред низа вредних, тематски разноврсних књига посвећених нашој културноисторијској прошлости и савремености, аутор је многих изврсних литерарних текстова (чланци, студије, предавања, предговори, поговори и др.) о нашим и страним ствараоцима, као и разматрања у вези са проблематичним збивањима у свету. Такође, професор Владимир Димитријевић познат је и као вредан, изврстан и савестан приређивач преко стотину зборника у којима су остварени портрети знаменитих личности превасходно намењени истраживачима српске и светске мисли у разним областима. А посебно је запажен обиман научно-истраживачки рад професора Владимира Димитријевића у вези са проблематичним односима православног хришћанства и римокатолицизма.

Као што и сам наслов Димитријевићеве књиге *Прећутана културна историја Срба* означава, у њој је превасходно реч о вредном књижевном стваралаштву Срба током XX века, и то оних аутора који су игром тзв. животних околности „скрајнути" после 1944. године. Тако ће писац започети књигу случајевима великана нашег песништва Ракића и Дучића, да би потом описао још низ значајних писаца потиснутих на маргине у време Брозовог тоталитарног режима.

Познат као вредан, поуздан, веома значајан писац–истраживач, професор Владимир Димитријевић, са одликом врсног ерудите и енциклопедисте, свестан да је као „чезник истине и правде" свагда „под призраком вечности", потрудио се да у есејистичкој књизи симболичког назива Прећутана културна историја Срба на њему својствен, аналитичко-контемплативан начин, што дубље осветли живот, дело и време раније потиснутих националних, световних и културних вредности у Срба и проникне у њихов смисао и вредност. У ствари, било да је реч о дужим огледима или краћим

записима, Димитријевић хронолошким редом читаоцима успешно презентира читаву галерију личности вредних пажње, чији ред овако исписује: „Прво, дакле Милан Ракић и Јован Дучић, па онда Владимир Вујић и Станислав Винавер. Затим, ‹шумадијски Орфеји› Драгиша Недовић и Обрад Пјевовић. Ту је и монах Митрофан Хиландарац... Онда, убијени због отачестољубија М. Крстић, па прерано отишли Александар Сенић, контроверзни (значи самостално мислећи) Драгош Калајић." Онда, ту су приложени записи о онима из преступне 2012, који нас подсећају на тешке губитке српских интелектуалаца: Марко С. Марковић и Кијук *(мисли се на књижевника Предраіа Драіића Кијука – ірим. аут.)*, који је велики део живота провео осветљењу правих вредности значајних Срба у земљи и расејању.

У поглављу о великим српским песницима – Ракићу на Косову и Дучићу у Америци, писац првог приказује као једног од „осветника из 1912", док другог прати како се, током изгнанства у Другом светском рату, васкрсавајући „Српску народну одбрану" родољубивим говорима, предавањима, снажном речи отпора бори против ужасних усташких злочинаца у Независној Држави Хрватској створеној уз благослов фашистичке Немачке, замерајући онима који подржавају те кољачке монструме. Писац наводи и познати Дучићев став о хрватским изродима да су „они такви какви јесу не због тога што се ничега не боје, него због тога што се ничега не стиде". У ствари, успеле медитације Владимира Димитријевића поводом покушаја исправљања неправди према двојици највећих међуратних песника, достојно застуљених у познатој, изузетно вредној *Антологији новије српске лирике* професора Богдана Поповића, највећим делом везане су за њихову изразито родољубиву делатност за добро угроженог српског народа.

Поред истицања веште дипломатије конзула на Косову, касније посланика – великог песника Милана Ракића, писац ове студиозо писане књиге посебно указује на значај његове ондашње националне поетике посвећене „старој српској слави и величини" у време славних Немањића, и на изразито родољубље у виду храбрости приликом одлучног одласка на фронт, где је као добровољац Првог балканског рата 1912. пушком у рукама био борац у прослављеном одреду војводе Вука Поповића. Писац истиче да је тада песник и дипломата српски Милан Ракић, међу првим борцима, ушао у ослобођену Приштину испунивши свој завет: да скривено од Арнаута врати звоно на звоник тамошње наше православне цркве, чиме је огласио повратак слободе у Старој Србији. Потом, Димитријевић истиче да је тај осећајан, мисаон песник био

одликован златном медаљом за храброст, што је и заслужио као активни учесник ослобођења Косова, о њему узбудљиво сведочи у својим касније објављеним „Конзулским писмима: 1905-1911", приређеним од супруге Милице Ракић. Посебно, по овом приказивачу, поред низа тајних акција у погледу наоружања потлаченог српског живља на Косову, као трајни спомен остаје и Ракићев антологијски циклус песама посвећен колевци нашег народа.

Доста простора Владимир Димитријевић у књизи *Прећутана културна историја Срба* посвећује племенитом, патриотском раду првог југословенског дипломате Јована Дучића у рангу амбасадора током Другог светског рата у Америци, који је под тестаментарном поруком „Верујем у Бога и српство" држао широм северног дела поменуте земље, попут светог српског владике Николаја, беседе испуњене родољубљем, да би оне, по казивањима наших исељеника, „падале на душе слушалаца као мелем". Биле су чувене тада изговорене пророчке Дучићеве реченице за које, нажалост, тада није имала довољно разумевања југословенска влада у Лондону: „Ми присуствујемо не само катастрофи наше несрећне државе, основане на лажи и издајству него и расулу једног друштва... Акција појединих Срба, министара који су овде, а у свити Цветковићевог бана Шубашића, испуњавају ме правим ужасом..." Из тог периода, по тачном Димитријевићевом сведочењу на основу извештаја од 20. октобра 1941. године, поводом покоља српског живља у Павелићевој НДХ, поникла је Дучићева трагична, антологијска песма *Врбас* са познатим стихом: „Носи, српска реко, крв наших синова", док је свуда одјекивала његова патриотска порука: „Пре свачији сужњи, но ичије слуге". Иначе, тамошњи Дучићеви патриотски говори били су објављени у последњој књизи његових Сабраних дела 1951. године у САД, док су у Брозовој тоталитарној земљи били под забраном и анатемом. Као савесни, објективни истраживач наше тмурне културне прошлости, Димитријевић указује да је чак у то време тај велики српски песник и патриота био избачен из школских програма, док је на сва његова дела била покренута нечувена, срамотна хајка, на челу са Марком Ристићем, Оскаром Давичом, распопом Николом Дреновцем и осталим „подобним" писцима. У својој мемоарској књизи *Од олтара до револуционара* (1976) Никола Дреновац се на веома недостојан, ружан начин „захвалио" Дучићу што се својевремено одазвао његовој молби да му током боравка у САД, напише предговор за збирку песама, док је партијски скутоноша Давичо, по Димитријевићу, тада апсурдно тврдио да се „на страни кољача налазио и Јован Дучић", чије „песништво никад добро није било", док је он сам „издајник свог језика, а тиме

и народа". И још је много горких истина о том трагичном, смутном времену Димитријевић супротставио неистинама о највећим српским песницима једне прохујале епохе.

Писац *Прећутане културне историје Срба* у поменуту књигу унео је личност нажалост мало познату садашњим генерацијама, професора Владимира Вујића (1866–1951), анализирајући све његове објављене значајне књиге. По мишљењу Владимира Димитријевића, професор Вујић подржао је пример српског великана научне мисли Јована Цвијића да „треба примити најбоље и најсавршеније утицаје културне Европе и дубоке импулсе Истока, али при томе развијати и нашу самосталну културу".

У веома надахнутом тексту *Сташо, Србине: о родољубљу Станислава Винавера* (1891–*1955)* потрудио се Димитријевић да свеобухватно прикаже изузетно вредно дело тог, слободно можемо написати, генијалног стваралаца; нажалост, Винавер је, као што је то већином обичај у нашој средини, био за живота омаловажаван, па чак и исмеван од пакосно-заједљивих надреалиста. Додуше, тим послератним властодршцима, тзв. „салонским комунистима" у нашој култури и политици, Винавер није остао дужан. У својој књизи Димитријевић је у правом светлу, у потпуности, успео верно да прикаже Винаверов разноврсни таленат, његову велику културу и патриотизам. Писац наводи животну чињеницу на коју је својевремено указао и Винаверов син Константин: „Више од многих књижевника био је занет новинама у европској књижевности, у философији или науци..." А то није било за чуђење када се зна, како тачно Владимир Димитријевић констатује, да је Винавер, као добровољац, био учесник свих српских ослободилачких ратова 1912–1918, а касније и заробљеник Великог рајха 1941–1944. Иначе, како Димитријевић напомиње, Винавер је био и даровити студент на Сорбони код чувеног тадашњег математичара Поенкареа, философа Бергсона, социјалисте Леви-Брила и Гикемана. А касније, у међуратном периоду, истакао се као пратилац енглеске књижевнице Ребеке Вест приликом обиласка наших крајева, њихових знаменитости и споменика, о којима је написала и објавила значајну књигу *Црно јаіње и сиви соко* (1937), чије су многе странице посвећене српским светињама – манастирима на Косову и Метохији.

Упознат са обимним књижевним и публицистичким делом Станислава Винавера, тог осведоченог протагонисте модерне српске књижевности, веома немирног, истраживачког духа, Димитријевић посебно указује да се он међу првима залагао за слободније изражавање у области литературе и за слободу песничког језика. Такође, он истиче да је Винавер један од „најхуманијих и најхра-

бријих твораца нове српске књижевности европских видика" (оне праве, нестале Европе, коју је Штефан Цвајг описао у аутобиографији *(мисли се на* ***Јучерашњи свет*** *– прим. аут.).*" Посебно, Димитријевић, осим на низ Винаверових вредних књижевних остварења, указује на *Антологију новије српске пеленирике*, познату успелу пародију *Антологије новије српске лирике* Богдана Поповића, и на постхумно издање његовог животног дела – обимне монографије *Заноси и пркоси Лазе Костића*. Умесну пажњу Димитријевић је обратио и на Винаверов значај као изврсног преводиоца са неколико светских језика, у чијем се преводилачком опусу налазе преводи низа значајних дела као што су *Хиљаду и једна ноћ*, *Гаргантуа и Пантагруел*, *Доживљаји доброг војника Швејка*, *Јади младог Вертера* и др.

Пуну пажњу Димитријевић је обратио и на два наша народна уметника великог поетског дара, чије је стваралаштво везано за завичајну Шумадију у поглављу *Шумадијски Орфеји: Драгиша Недовић и Обрен Пјевовић*. О тим изузетним стваралоцима пониклим из нашег народа, који су, по писцу, „чували тајни пламен српског музичког предања" да би у песмама и музичким мелодијама заронили у „дубине наше душе", својевремено је писао њихов одани привржeник, сорбонски доктор књижевних наука Драгиша Витошевић и својим радовима много учинио за њихову ширу афирмацију, нарочито преко часописа „Расковник" и својих запажених антологија *Орфеј међу шљивама* и *Цветник*.

У поглављу *Слога, данас и овде: порука једног светогорца*, писац даје и краћи животопис хиландарског монаха – оца Митрофана, крштеним именом Милана Мишулића (1923–1999), кога је упознао приликом посете Светој Гори, са пажњом слушајући његове мудре поуке и поруке. Осим за низ оригиналних дела, Димитријевић оцу Митрофану захваљује за познанство са угледним писцем српске дијаспоре Марком С. Марковићем, чијим радовима такође посвећује посебну пажњу.

Поглавље *Заточник чегарског савета: сећање на Небојшу М. Крстића* писац посвећује изврсном, краћем портрету трагично настрадалог српског активног интелектуалца, оснивача и председника Отачественог покрета „Образ". Што се каже, „из таме заборава", Владимир Димитријевић изнео је на светлост дана стваралачки рад Александра Саше Сенића, кога назива „православним публицистом, а већ у наслову приказа окарактерисаће га сасвим тачно као „витеза на бранику светиња".

У поглављу *Мислилац на граници* Димитријевић „одужује свој дуг" према сликару, публицисти и књижевнику Драгошу Калајићу (1943–2007). Он помиње некад радо читану редовну рубрику

у „Дуги" *Један поглед на свет*, истичући да су текстови тог српског интелектуалца школованог у Риму деловали попут „контрареволуционарне лектире". Писац, потом, успешно анализира Калајићеве књиге које подстичу драгоцена сазнања код неупућених, док се мање занима његовом ликовношћу остварираном у духу тада омиљеног поп-арта или нове фигурације. Затим одаје пуно признање Калајићевој изванредној документарној ТВ серији *Огледало 20. века*, где је, шетајући бродвејским плочником, тумачио веома успешно нове тенденције америчке уметности све до Ворхолових егзибиција.

Приказујући изврсну Димитријевићеву књигу, потребно је указати на његову обимну студију посвећену борбеном, страдалничком, али веома успешном животном путу пријатеља, учитеља и саборца Предрага Драгића Кијука (1945–2012). Са пуно поштовања, Димитријевић се трудио да истакне све значајне појединости везане за прегалачки живот и стваралачки рад за добро српског народа Предрага Драгића Кијука, називајући га „чудесником српске културе и заточником духа правог небеског србијанства". Он у тој аналитичној студији истиче да је Кијук био „велики Србин, Европљанин и хришћански човек".

(Фрагмент из обимне студије)

Душан Стојковић

ОСОБЕН ПЕСНИЧКИ СУДАР СА ЖИВОТОМ

(Љиљана Стејић, *Ам*, **Арка**, Смедерево, 2015)

Ако збирка *Ам* Љиљане Стејић не буде најбоља песничка збирка која ће обележити ову годину, она ће свакако бити једно од најпријатнијих изненађења које се у нашој савременој поезији збило и књига која је по много чему изузетак од правила. Песникиња о којој пишемо једна је од ретких која пише тако добро, на махове и антологијски, а да то чини искључиво за свој грош. Навикли смо да нас поједини песници и онда када немају ништа, или готово ништа, да кажу сваке године засипају новим песничким збиркама које, сасвим вероватно, ни сами не прочитају више никад. Навикли смо, такође, да књиге таквих (не)песника подобијају многа сасвим незаслужена признања и заузму места која би, по вредности, морала да припадну много озбиљнијим и бољим песничким остварењима. Добили смо, најзад, сасвим извитоперену слику о томе ко у савременој нашој поезији коси, а ко воду носи. Љиљана Стејић нипошто није саставни део те и такве приче. Она пише полако, само онда када јој сама песма води руку, бруси и цизелира написано, не стрепи од тога како ће други, књижевни критичари или они који су умислили да то јесу, реаговати на то, озбиљно и мудро негује и гради свој песнички пројекат – лирску књигу која се ствара у њеној песничкој радионици. И резултат је ту. Ма колико песникиња желела, и трудила се, до сада сасвим успешно, да оно што она ствара буде само њено и буде тајна за све друге, ево прилике да се тајна одтајни, ево згоде да се права поезија у правим читалачким рукама обрете. За аутентичну поезију никада није касно. То не значи, нипошто не значи, да није штета што нисмо били у прилици да се са овим песмама упознамо и раније, онда када су оне, у души песникиње и у њеном уму ношене и грађене њеним емоцијама, свијале своја песничка гнезда. Надамо се само да песникиња, пошто по други пут, после такође извансеријске збирке *Касно узлетиште* (2009), пробија лед, неће на томе стати. Од ње се, с разлогом, очекују нове песничке збирке. Ако су оне ка публици узлетеле касно, њихово време тек долази!

Песник који не наступа са својом генерацијом не укључује се аутоматски у песничке трендове који су доминантни у времену у којем он ствара. Но, песништво није колективно стварање. Аутентични песници морају донети много тога што припада само њима

е да би остали у традицији песништва којем припадају. Љиљана Стејић управо то и чини. Она се не обазире око себе. Не интересују је они који стварају напоредо са њом. Никога не следи. Никога песнички не имитира. Гради свој песнички свет и овај своје координате има. Песникиња, најпре, не пева о ономе што је не додирује. Не постоје за њу обавезне теме са којима би морала да се ухвати укоштац. Она, написали смо већ, не води песму, већ допушта да њу песма води. Песма је та која изнедри тему. Није тема та која роби песму. Песникињи, коју тишти и погађа оно што се на Косову догађа, довољна је једна једина песма, *Са Косова без Косова*, да би то опевала. Други песници, и они који су са Косова и Метохије родом, што је разумљиво, и они који нису са тих простора, што је већ разумљиво далеко мање, посегли би за циклусом или читавом збирком, понављајући оно што су други већ рекли, користећи изузетно широк репертоар изанђалих општих места. У песми Љиљане Стејић опевано је оно што је најбитније, и најболније притом. Она је своје становиште изрекла у неколико песничких реченица, неколико проумљених стихова, без остатка.

Када песникиња у песми *Јесен*, којом се отвара циклус *Јесен, знамења*, заправо „откључава", понуди, алегоријску у суштини (погрешно смо умислили како је ова стилска фигура занавек из поезије протерана), слику овог годишњег доба, она о јесени песнички збори уз прегршт персонификација: „јесен, олињала и покисла / као остарела пијаница / [...] / под земљаним лонцем / узалуд ватру пали / и посну празну чорбу / кроз густу цедиљку / гладно просејава"; она има „прозеблу дојку" и „укаљану сукњу". Персонификације помажу да се оживи оно што живо није. У времену и простору који су људе готово сасвим обезљудили, песме су те које – и темама и промишљеном мудрошћу и људскошћу која из њих провејава – чине све, или би барем морале то чинити (поезија Љиљане Стејић управо је таква), да би се оно што је људскости принудно или својевољно било лишено, наново ољудило. Ма колико било песимистичних тонова и уоченог црнила које нас окружује и у нама обитава, песме Љиљане Стејић боре се против њих и против њега оним што поезији стоји на располагању – саосећајношћу, племенитошћу, људскошћу, за које смо, по инерцији, заборавили готово да бораве у нама и које треба само пробудити из дугог сна. Наша песникиња пева само о ономе што је дубоко и истински есенцијално (сведоче нам о томе и сами наслови песама: *Живот*, *Прошли век*, *Векови*, *Савест*, *Потомство*, *Љубав*, *Страх*, *Самоћа*...), а о томе се може, и мора, једнако есенцијално и певати. Озбиљно и мудро. Ту никакве игре, па ни песничке, нема.

Речи – теме су, пре и више од других: анђео и демони, (црна) рупа, смех (добија и димензију болног, претвара се у смеховни грч).

Синтагме су мини-сегменти песама који својом метафоричношћу, али и рескошћу и поетском јаркошћу, показују како се пред нама прави песник налази: „гладно просејава", „шкрто сунце", „влажног огледала неба" (*Јесен*), „лонцу историје", „со наше крви (*Прошли век*), „пред носом јесени, „угрушак клетве" (*Савесш*), „залогај смисла" (*Пошомсшво*), „сукњама жбунова" (*Љубав*), „суварке страсти", „ижваканог јутра" (*Какав сан*), „сечиво звиждука" (*Кловн*), „избезумљена киша" (*Киша*), „немушту светлост" (*Шшиш*).

Песникиња не заборавља поређења. Понекад су она сасвим неочекивана и пластична управо због њихове неочекиваности. Наводимо само два примера: живот „стрпљиво чека / да временом пристанеш / као пас уз ногу слабовидог" (*Живош*), а прошли век је отпловио и оде Домовина „као истрошени џинс" и „поцепана мапа" (*Векови*). Као и у многим другим стиховима, Љиљана Стејић, на први поглед сасвим овлашно, а заправо изузетно функционално, призива и остварује високу чулност и сликовност опеваног. Емоционалне реакције песникиње сведочанство су о великој рањивости њене душе, коју она здушно у своје песме улива.

Антиподно звер – незвер другом својом саставницом уводи једини потенцијални неологизам присутан у овој збирци. Могуће да му друштво прави и повратни глагол најатити се.

Песничке слике овог песништва сасвим су „разнобојне". Има их и метафоричких, и експресионистичких, и симболичких, и импресионистичких, и веристичких, и еротских и надреалних сасвим: „да нас изнесе / на обале милосрђа / и праштања / да напуни гнезда / нашим потомством" (*Драіоценосш шойлине*), „Посрнула ноћ / кô пастирица на лошем гласу" (*Пошомсшво*), „Паркови на љубав миришу" (*Љубав*), „загасита пут ноћи / опоро вино упија" (*Какав сан*), „Страх се најатио / претећи стреса крила" (*Сшрах*), „Заковано за врх брда / Сунце крвари"), „... расна ноћ / збацује црвене подвезице" (*Сушон*), „лавеж уједа / бриди у оглоданим костима / одгриза промуклу претњу" (*Кловн*), „под ружном кишом / по којој пузи смог / лакомо њиштећи / у ноздрвама" (*Самоћа*), „мраморни стихови / као призори пропасти / Атлантиде / проносе крстове / давно изгубљеном улицом" (*Мраморни сшихови*), „Миришљаве речи / пупоље се" (*Лековиши извор*), „Радост нараста / смело куља" (*Госша*).

Личне заменице мењају непрестано места. Најтрагичније и најумније је песничко *Ја*.

Све постојеће песникињи је једно велико тело које све покрива, све-тело. Прецизније речено, пред нама је велика песма о телу које се круни а да ниједног тренутка не престаје да буде свесно како је некада опојно и сласно теловало.

Ванредна песма *Горчине*, прикривено црнохуморна, опева неславан положај жене у кући. Црни хумор откривамо и у песми *Старица*. Она се може убројати и у веристичке песме које се у овој збирци такође могу изнаћи. Неретко блесну поетске лекарије. Чести су просеви еротског. Еротски онеобичено пева се о равници у песми која је тако и насловљена. Завирујемо и у снове. Наслућују се, стваралачки превладани, у песнички „дијалог" увучени, одблесци песничке, и ине, лектире.

Када у песми *Векови* песникиња прибележи „махали су му патрљцима", то читамо као особен ехо познатих стихова из песме *Јуче и данас* Растка Петровића: „Ко иде? / Ново време. / Шта носи? / Руке без прстију. / Јест, патрљице саме, али виолину задобисмо". И у неколиким другим стиховима Љиљане Стејић могу се наћи флуидни одазиви на оно што су наши знаменити песници већ испевали. Тако се успоставља за поезију драгоцена цитатна повезаност. Песникиња, иначе, од познатих митолошких ликова, само два пута у своје песме уводи Сизифа, сигнализујући тако – сасвим симболички – како су човеков живот уопште, и песничко стварање посебно, не ретко сасвим налик на Сизифово гурање камена. Притом је камен, сасвим очигледно, људски живот, односно песма. Наша песникиња не заборавља како у *Миту о Сизифу* Албер Ками каже како је овај антички јунак заправо срећан. Макар у оном тренутку док се камен котрља ка дну, а он за њим креће низбрдо. И ограничена слобода остаје, по Камију, слобода. Љиљана Стејић у својим двема песмама то узима на полемички нишан. Сизиф, за Камија симбол непредавања и отпора, за њу је непоправиви губитник, антихерој: „Давно је исмејан Сизиф / да бих почела поново / а да не звучи тужно / напор поновљене глупости" (*Док још припадам себи*) и: „за косу вуче / као Сизифа опет палог / на дно падине / под теретом / вечите погани / мотрећи јато / које га надлеће / унеређујући се / на сав његов / бесмислени труд" (*Савест*). Песникиња, и иначе, веома често уноси у своје песме натуралистичке слике кидања, растрзања, унеређења, погани. Насупрот њима, ту су и оне у којима се креће уназад ка давно прохујалим временима те пред нама у песмама мину и витезови, оклопи, оклопници, галије с робљем, копља, мачеви, штитови... Руку уз руку иду ружно време у којем јесмо и ружно у времену које је претходило овоме у којем јествујемо.

Ретке су „случајне” риме. Свака од песама следи свој ритам, гради свој звук анафорама, алитерацијама. Доминација глагола над осталим врстама речи гради особену динамичност песама. Она је та која непрестаним покретима, променама праваца, лексичком битком, убрзањима доприноси већ споменутом оживљавању свега опеваног, антропоморфизацији његовој. Онеобиченост откривамо у тврдњи како у животу имамо „задатак” сударати се са њим (*Живот*). Једнако као када песнички субјекат у песми *Самоћа* вели: „опет се на себе насучем”.

Иако у стиховима Љиљане Стејић нема много светлог, читајући их, озарени густином и дубином њихове мудрости, бивамо окупани светлошћу коју само одистинска поезија може да нам подари.

Љубиша Ђидић

ПЕСНИЧКА ПОХВАЛА ЗАКРПИ ЗА СТАРУ ВРЕЋУ

(Срба Игњатовић, *Цинобер*, **Кућа Ђуре Јакшића** и Фондација „Солидарност", Београд, 2015)

Кад Срба Игњатовић у *Посланици песнику Томажу Шаламуну* препоручи да се у ери компјутера врати гушчјем перу, јер ако га забоде у вену, може наћи цинобер као мастило, порука збирке је већ изашла на видело.

Цинобер је боја сликарства старог Рима, древних Кинеза и византинских царева. Тако је и континуитет овог песништва, све више свођен на оголеле форме, дошао до оних пигмената које ће одредити (био)хемијско биће језика. У његовим најситнијим јајашцима, семенкама, долази до природног стања у којем се може претпоставити будућа језичка биљка. Тај процес, међутим, Игњатовића није интересовао. То је проблем за упућеног читаоца – творац се и даље налази у нуклеусу семена, у својој поетици. На њеном енергенту, на могућем великом праску. На којем се иначе може огрејати, доживети све красоте света, унутар и ван себе, па још кад је уређен као „светски поредак" – на њему се може чак и спалити.

Српска поезија одавно није имала толико природне лепоте у иронији, сарказму, цинизму чак, да та природа буде одраз „унутрашње стране ветра" који бесомучно шушти у овом веку, овој деценији, овој години…

Интегрално поетско биће Србе Игњатовића треба тражити некако свеукупно, гачући са њим у нови век, ма који да је, а увек је овај, као онај гавран у песми *Чворови* – кад гавран моли песника да му помогне да одвеже кесу са отпацима, а овај узвраћа:

Нека те је стид, гавране, стара птицо,
стотине година имаш а ништа ниси научио
а ја млад, седобрад,
читавог свог века непрестано
везујем и развезујем чворове.

Кад је као критичар штампао у „Багдалиној" штампарији (1970) прву *Саломину чинију* (првенац без биографске белешке), Срба Игњатовић није дуго скривао песника који му је био паралелан. Јер, већ долази збирка *Који немају душе* (1971), већ есеје *Саломина чинија II*

(1974) смењује збирка *Десети круг* (1975), есеји *Доба колажа* (1978), па збирка *Слагалица* (1981) итд. Да би се ускоро кратком есејистичком формом у поетици кратке приче нашао у истом току (*Црв у глави*, 1988, *Кад смо сви били Тито* 1994, *Пролазна кућа* 2011…).

Све више сажиман у даљем певању (и мишљењу), све више брушен и огољаван (што краћа песничка форма често до афоризма, што краћа прозна форма налик зен будистичкој сажетости, што краћа есејистичка форма као мисаони екстрат), Игњатовић је својом књижевном мучицом одговарао на велике девалвације речи у поплави наше скоројевићевске демократизације културе. Доводећи до искушења ону књижевну честитост која се никоме није удварала, нити зависила, нигде лажно профитирала. Свестан свог талента свим теретима је био наредан. Није се могла ова, оваква поезија наставити у *Циноберу* (и стати, награђена, под Ђурин шешир), а да се већ није препознавала у луцидној прозној играрији у *Пролазној кући*, *Црву у глави*, наравно, у луцидним играрија у есејистичким лепезама *Без обланде*, па и тих почетничких *Саломиних чинија*…

Кроз њега је текла иста унутрашња река која је на свој начин остављала брушене облутке, са тенденцијом да их претвори у златоносни песак. Очигледно, за то је потребно велико алхемичарско мајсторство. Оно које у спољашњим хладним чињењима трајно односи, односно меша и пишчеву душу. Такав Србе Игњатовић се није могао сакрити, иако је тачно да у српској литератури још увек није довољно прочитан.

Дијалектички ток те унутрашње реке има своје моћно извориште и у раном Игњатовићу. Када је у СКЗ 2012. објавио свој избор из десетогодишњег певања, песник је избегао своје „ране песме", што је, на неки начин, такође неправедно урадио и Јован Пејчић када је у „Просвети" 2000. г. објавио *Варваре на Понту* (избор из Слагалице, 1981, *Рашљара*, 1989, *Зографа*, 1989, *Гачући у нови век*, 1994). „Стишаност и сабраност", како је ту поетску језгровитост видео Рајко Петров Ного, у *Који немају душе* биће основица за касније све веће стишавање, а које је у *Циноберу* достигло језичку језгровитост засновано на неком Вуку Караџићу у односу на српски митолошки и алегоријски језик и сабраност коју носи позлата његове драге лектире: Андрић, Црњански, Станеску, Лучијан Блага…; наравно, ту је потајно драгоцен наш вечни савременик Домановић, коме се у песми *За душу Р. Домановића* овако обраћа:

Дан и ноћ титра хладан пламен:
на екрану вештице и вешци коло воде.

Муда за бубреіе, дедовину за шрице,
воду и ваздух и уз њих ђушуре људе
крчме кô шодер, ситан камен.

Игњатовић је такође горки хроничар историје, као њен поткожни поетски тумач, у чијој је лирској дијалектици засновао у свом „вјерују" критички однос према свести и наду да можда „није све исто што исто је".

Своје мањевите асоцијације налази у прашини свакодневице, у последњој језичкој мрвици где царује жаргон, досетка, излизаност, обесмишљеност (песма *Редња*: „Лете мејлови, лети СМС, ја пишем, ти пишеш, он, она ,оно, пиш, пиш, пиш"). Луцидни бумеранг, као ново стање свести, јавља се разрешењем своје обратности. Иронија, као стилска фигура има ту драж за читаоца, мада постоји и песма (*Такав*) која би уз све што јесте морала бити и родољубива песма, коју би романтичарски занесени Ђура Јакшић морао одобрити у одбрану од напада белосветске жгадије:

Као прави Србин,
не само именом већ и делом,
наклоњен сам іеноциду.
Чим у себи откријем термите,
навалим на њих циклоном Бе.
Бубе најрадије іњечим
ноіама или међу прстима.
Волим тај рески звук:
бубе крцкају као орах.
О пауцима не вреди ни іоворити,
одувек за њих чувам напалм.

Проживео ко ме није сусрео.
Такав сам какав сам.
И мрзим іамад!

Доследност којим ова поезија већ готово пет деценија истрајава својим апокрифним, сажимајућом гласом у српском песништву, има у овој збирци још једну притоку бисерних капљица потврђујући да је у најважнијем току оне матице која носи савремену српску поетску реч.

Тања Пајић

КВАДРАТУРА КРУГА, МИСЛИТИ НЕМОГУЋЕ У МОГУЋЕМ

(Владимир Б. Перић, *Елипсе*, СКЦ, Крагујевац, 2015)

Пред нама је књига Владимира Б. Перића која има двадесетак „песама", али чијем аутору није сметало да их подели у пет целина, почев од 1994. до данас. Јасне по обиму речи које употребљава, оне престављају, свака понаособ, по једно решење загонетке о животу. У ствари, песник се опробава да напише макар једну метафизичку песму, служећи се метафорама и алузијама на нематеријално, на математику. Али, ако се боље прочита, математика представља одвајање од материјалног, од супстанце пропадљивог. Тако писац обазриво говори кроз фикцију, кроз виртуелно. Уосталом, и сама математика је виртуелна. Зато бисмо ово писање могли да назовемо „инкантацијом". Инкантацијом стиха који се губи, а даје место целини која одређује смисао. Проверава и претпоставља могућност смисленог кроз сакривену поетику писања, надајући се да ће пронићи у тајну човека и космоса. У борбу материјалног и виртуелног.

Квадратуру круга су узимали као апорију још стари Грци, тражећи у математици склад и суштину човековог постојања у односу на Космос, који је само један део основне човекове егзистенције. Обратили су се математици, као идеалној науци која може да објасни, наравно, полазећи од човековог ума, многе тајне постојања. Али нису много одмакли у својој контемплацији.

Циљ је био, и Леонардо да Винчи се борио са тиме, да се пронађу идеалне мере, не само човековог ума већ и математичких величина, изражених кроз геометрију. Од тачке до круга велики је распон. Сама чињеница да тачка може бити у целини било ког облика, чак и изван њега па представља изазов. Линија и тачка су две величине о којима се још увек расправља, овога пута кроз призму поетског, у нади да поетика може и немогуће. То нам песник саопштава у овој надасве симболичкој књизи, испуњеној премишљањем да је супстанца не стагнатна, већ да се елипсасто креће кроз простор. А простор је и метафизичка појава, али само у оној мери, али само у ограниченом. Песник покушава да се отргне од супстанцијалног, егзистенцијалног и претвори га у фантастично, у могуће; али, он полази од човека, од материје и материјалног.

Може ли се материјално и фиктивно помирити? Нематеријално и материјално?

Очигледно је да иза свега овога стоји Човек, разбор, мање-више уређена целина, разум, који оваплоћују стих, реч, песму. Пишчево виђење ствари не онаквим какве јесу, већ какве могу да буду. Фикција, која је и сама слојевита, доводи песника до тврђења или барем претпоставке да је дошао до циља. Елипса, закривљен круг, једини је облик који може да сведе надахнуте маштарије о пролазности, којих овде нема много, за разлику од других писаца, већ показује да до фиктивног тек треба да се дође. Машта, имагинација, замисао песника јесте стварање виртуелног разумевања метафичких појава, али само у оној мери у којој се не врши одвајање од материјалног. Материја условљава имагинацију, док је имагинација избегава.

Међутим, далеко од тога да су ове песме само плод пуког размишљања. У њима, више него што се види на први поглед, писац поставља себи и читаоцу питање, истражујући могућност помирења виртуелног, поетског и научног, изражено кроз поетику која је пре свега свесно размишљање. Тако песник покушава да тражи преимућство било једног било другог, пре него неку идеалну меру која би била прожета не само размишљањем већ и емоцијама. Полазећи од материјалног, он говори о могућности сажимања емоција кроз размишљање, рашчлањавање, а које води до сложености размишљања и рефлексије код самог писца. Емоције су сложене, размишљање дотиче поетско. Као да је свака песма једна инкантација пишчеве претпоставке. А претпоставки је много

Тражећи виртуелно, идеално, писац се окреће стварном материјалном, разноликом. Он и у материјалном, као и у виртуелном, тражи идеалну меру, равнотежу, помирење које ће се одиграти у поетском, уравнотежујући ове крајности. Тако, ове песме не морају бити написане на начин осиромашења виртуелног науштрб материјалног. Барем из материјалног, песник надограђује виртуелно, тако да поезија није лишена оног најдубљег поетског, већ је то поетско изражено на површини стиха, често односећи саму песму. Виртуелно се показује, а материјално сакрива у љуштури већ виђеног.

Наука овде заступљена је математика, која као умовање мења човеков его. Его утања у машту, у писцу, лишавајући га пре свега посебности, с једне стране, а с друге, покушавајући да кроз опис геометријских фигура скицира сам его. Тако песме постају деконцентрисани кругови, који сами по себи не би ни могли ништа да значе. Они кроз сакривену и потиснуту емоцију дају до знања да

песник не губи траг својој мисли, већ да мисао, пре свега, организује са́мо поетско – уместо инспирације. Можда не изгледа тако, али ова поезија је рефлексивна, не толико плод медитације већ знања, правог научног знања, које покрива са́мо ткање песама. Песник промишља, и то јасно и тачно, све што је написао. Зато ова поезија може некоме да делује штуро, непоетски или стерилно. Тек као ређање фигура...

Поетско се не темељи овде само на виртуелном, већ изниче из конкретне ситуације која је и права инспирација песника, да би се поново вратило материјалном, и тако затворило круг. Песник од сваке песме прави идеалне кругове. Као да хоће да помири у једној затвореној целини оно непомирљиво. Науку и уметност. Било да је доживљена или само дотакнута, ова материјалност понекад буди прикривена, али опипљива осећања, закривљена негде у песнику који се не отвара тако лако читаоцу.

Песник мало говори о љубави. Покушава да споји разум и осећања у вртлогу геометријских облика који су у ствари и права поетика овог песника.Он покушава да споји непроменљиву супстанцу и бесконачну виртуелну моћ речи које покушавају да господаре поетским.

Из оваквог певања можемо да схватимо да песник покушава да изгради идеални свет, и то свет који би био пре свега нематеријалан.

Овде се материјално и виртуелно не преплићу. Као да песнику понекад нестане даха да заврши реч, да је стави на право место, јер материја и виртуелно, које се јавља као покретач овостраног, остају одељени. Можда зато што поседују своје законитости које писац тек треба да открије, трагајући за идеалним.

Можда ће квадратура круга бити нови мотив следеће збирке песама овог перспективног писца.

Миодраг Д. Игњатовић

СЕНЧЕЊЕ ДУБИНЕ

(Радомир Мићуновић, *Небоземни акорди*, **Градац**, Рашка, 2014)

Кад, зашто не – кажемо „познати писац", какав је несумњиво Радомир Мићуновић, након големог опуса (поезија, критичка разматрања, песништво за децу и омладину, преводилаштво; лауреат окићен како домаћим, тако и признањима ван своје земље, „привилегован" да се штампа у Прагу на чешком и словачком његов *Албум зверења* и распрода се „за свега три дана"), изнедри поетску плакету од „свега" педесетак страница, упућени у песниково уметничко бивствовање имају као сабеседници нимало лак задатак. Тим пре што се и под оваквим астралним насловом размотава читава, Мићуновићу иначе својствена, космологија. Поговарач, песникиња и критичарка Милица Јефтимијевић Лилић, понајвише се усредсредила на ове, наизглед „песмице", као на поезију „никлу из корена бића". Ми смо, с лектиром још од Декартовог *Сгора о методу*, па преко Шопенхауеровог *Наслова као монограма садржине*, све до К. Леви-Строса, мучно у прилазу бирали и угао и позицију. Јер, у праву је К. Леви-Строс: загонетке поетске структуре ваља прво откључати, што нимало није лако, па тек онда, како Строс шаљиво рече, „парати". То нас је унеколико довело до поетолошког *Ја* овог вредног, понајвише због намере, богме и успешности, у тзв. деривацији – поједностављењу, којим се, само привидно, „разређује" семантика и претвара у привидну лакоћу, да би, како је још учио Псеудо-Лонгин, настао тај „креативни бљесак"(de sublime). Зато смо своју реперну тачку и означили синтагмом „сенчење дубине".

На то нас је навело казивање Сретена Марића о – како он вели – „речима помоћу којих се мисли и речима које мисле". Јер – у праву је академик Марић – „само појмови су вечно мирни", а „људски говор" – по њему – „настао је као емотивно обојен, симболичан, метафоричан и многосмислен." То кореспондира и са мишљењем Јурија Лотмана, који каже: „Песничка кохерентност није сублогичка [...] већ супралогичка (надреална). Јер, песништво је секундарномоделативан систем [...] и почиње где обичан говор бива опремљен додатном уређеношћу, додатним правилима и забранама [...]". Оваква, подужа, уводна елаборација начињена је да би се утемељио „тлоцрт" за, у ствари, уозбиљавање ове смисловима обремењене „књижице". То је, дакле, књига изазова јер – у праву је био Х. Хајне – многи од ових стихова смишљено су написани

тако да ће многи олако рећи: „Па и ја сам их могао тако исписати!" Мука зато за тумача и почиње кад му ваља да „уозбиљи" поезију која је наизглед писана лако, као за скицен-блок, и која – ту је она кореспондентна са својим монограмом, насловом – одјекује у души и разуму пажљива читача баш као што брује у бескрају неба акорди земље, а на земљу и у срце и ум стижу астрални звуци. Дакле – поговарачица је ту у праву – пошто је (по Његошу) свет „састав паклене неслоге" – у несрећи „земљанин", човек, напреже ум и подиже очи ка звезданим светлинама, а укопан је у мрчу земљиног збивања. И ту је онај окушани и прокушани „стари мајстор", уз то и анегдотичар и шахиста – што ће се и те како одразити и на његово поимање и решавање, посебно у завршницама песама, не малих искушења које намеће тај профињени говор, како се каже, пре свега мајстор „сложене једноставности". Наш велики тумач књижевности Никола Милошевић то је маестрално препознао тумачећи *Баладу о Црном Владимиру* Стевана Раичковића, Мићуновићевог великог претходника. Мудри, сјајни Соломон употребио је бујице мајских киша љубави у својој непролазној поеми – глорији љубави *Cantakum cantakorum*. А Радомир Мићуновић као да се игра, почетним звуком севдалинке започиње: „Месечина на дну баште, замирисô јасмин пусти. / А ти дође кô из маште, руку ми на раме спусти. / Шта је било после међу нама, / то се зове песма над песмама." (*Песма над песмама*) Или – да останемо још мало у циклусу о тајнама љубави, *Срчане тајне* – где Мићуновић жену и љубав посвећује као *Свето писмо* (песма *Има нешто*), где се „суза нека [...] болу смеје", а доживљај љубави озвездава и посвећује – јер у религији је однос мушкарца и жене „света тајна" – баш тајном која се не може рећи. Исписујући и шкртарећи као у шаховским минијатурама потезима семантичке кичице, просто „цедећи" из много говора сами екстрат чак и кад би другима дојездила бујица од емоција, песник се – и то је та вештина писања по чеховљевском, још пре Пиндаровом (522–443) науку да „речима буде уско", а свему осталом (мислима, слаповима асоцијација, бујицама емпатичних самоисказа и сл.) најшире семантичко-синтаксичко поље. У *5. песми малої љубавної канцонијера*, на пример, Мићуновић каже: „Од свих закона службених / закон срца јачи је"; а у нама одзвони поодавно иста „мука": мисао математичара и филозофа Блеза Паскала да „разум не разуме често законе срца". Много пута заплитали смо се, па и саплитали, тумачећи поетска ткања песника, упрошћено називаних „редукционисти". У методологији критичких елаборација морали смо да примењујемо савет структуралистичког семиотичара Минковског и – да „будемо присутни слици

у тренутку слике", кад зарањамо у сликовни слој поезије, јер, зна се, многи песнички исказ дубоко је стратификован и палимпсестичан. Мићуновић је поета друге феле: он, у ствари, загонета баш том једноставношћу, па тако његов поетски говор, и кад личи на колоквијално, увек добија у завршници коначни рефлекс. Тај излазак из „обичне приче" присутан је готово у свим овим песмама и циклусима. Није залуд у песми *Небеска земљакиња* поменуо загледаност у сунце и грљење сна и јаве, те да се чак и звезде љубоморно смеше; ми, људи, морамо да схватимо и доживимо ту невидљиву силу која влада природом и бићем. Божица Тројеручица својим чудесима ту је да нам правац даје. Растко Немањић својим „стопама" трасирао је пут Србима ка Европи, а Милутинова лепа Симонида с рањене фреске лети до свемира. Овај песник, кад год се дотакне овоземаљских , посебно патриотских тема, отвара своју поетску нарацију до говора свакодневља. Чини то намерно – као загонетач. Послушајмо то онеобичавање обичног, устиховану прозаиду, чак помало и с постмодерним звуком: „На помен фреске с манастирског зида, где без очију оста Симонида, на касног литерарног пажа, владарки дивној нудим цвет омажа [...] Мала принцезо, у свадбеном велу, вечна си тема уметничком делу. Краљице блага, монахињо сетна, ко зна да ли си икад била сретна! Милутин Бојић, у *Краљеву јесен*, лик твој удену, усудом потресен. И Милан Ракић тебе је опевô, па и ја, стихом, клањам ти се, ево!" Многи стихови и сазвучја у овој песматици читаоцима свиклим на непрозир или играрије савремених песмописаца изведеним по поетолошким протоколима тобожње „пост-постмодерне" зазвучаће можда и „демоде", и као овештала лира традиционалиста, па чак и националромантика. А – није тешко! Штавише – зато смо, иначе, мимо обичаја и покушали да спојимо карактер овог рапсода са његовом поетологијом – у питању је мајсторска уградња ради пријемчивости тог наизглед „обичног" говорења са дубинским засенчењима, где се, за оног ко зна да декодира праву поезију, тек профилише не само метричка него и дубље семантички изрезбарена значењска истина и рукопис ове поезије. (Како би то својим слојевима објаснио мудри Ингарден.) То налазимо кад, рецимо, песма попут *Приче о сестри Радича* започне овако: „Живела су два Радича: Радуле и Павле, браћа. / И Јелица, сестра дична, што животом чедност плаћа. / Кô анђео умиљата, лепа као горска вила, / Вредела је сува злата, миљеница браће била." А онда уследи течна и национу мила епска легенда о хидронимима и топонимима, манастирима чувеним српским, па и водама посвећења и живота: „Где јој очи испадоше – на одговор туђој злоби – / Храм над водом уздигоше што Сестро-

љин име доби. / Где отпаде брада њена, молитвено и без плача, / На том месту, удно стена, манастир је зван Брадача. / Где сестрина рука паде, уместо да пород свија, / Светилиште ту настаде што се зове Рукумија. / А где тело намучено нађе мира украј пута, / Са неба је одлучено: Заова је подигнута! / Пошто мину страшни топот, на превоју недалеком, / Појави се извор Шопот, ког сматрају многи леком. / Народ жељан благих чини, / што верује у чудеса, / Сматра да је суд једини / само онај са небеса."

Поетско ткање, посебно зачворене минијатуре Радомирове, ако желе одјек ове поезије, прави читаоци морају да, пре свега, пренесу у чин и унутрашњу „радионицу" самог песника. Јер – ту брује тонски хармонијуми које је овај песник слушао, а жели да их и ми уосећањем чујемо. Ако је то мотив из староставникâ које Радомир отвара насловом циклуса, правим упозорењем да су то *Древни мотиви*, у тој хармонији морате их слушати и декодирати као **акорд** душе, срца и хтења народног појања; да би се живело и живот одржао у зла времена, то је захтевало и оваква, никако другачија, поетолошка решења. У ламенту над царским Призреном (*Невиђеној лепоти Призрена*), Призрен је именован као „варош небеска", што је алузија да је овај град одувек био и заувек остао – Српски Јерусалим.

Не либи се Мићуновић да пева о онима који чувају кућу, дакле, о кућним свецима, али ни о светој мрви – хлебу који из радости и туге настаје: „Скупа су радост и туга, / то замешено тесто. / Света је мрва хлеба. / И храм, и уздах, често." У невеликом циклусу јасног опредељења и намере, Мићуновић у експресивном ритму и, како би Ингарден рекао, „слоју звучања", записује прво *Три секстине*, и то да подсети да легендарни краљ Марко, стожер духовног пркоса и трајања, иако присиљен да буде вазал сили, корени од морачког великана – ујака по величанственој мајци му Јевросими, војводи Момчилу. У судару „силе и правде", дабоме, овај духовни и морални штит којим се поробљени народ одбранио (јер, није Змај узалуд испевао стих „Песма нас је одржала, њојзи хвала!") побеђује понајвише моралношћу коју је, нема сумње, посисао с мајчиним млеком баш као и савет: „Немој, сине, говорити криво, / Ни по бабу, ни по стричевима". Бог је етички еталон, па је разумљив и постамент на који је, поред осталог, Марко узвишен. (Константин Филозоф сведочи да је Марко у бој на Ровинама пошао самосвесно закриљен молбом Богу да хришћани победе, макар он први погинуо. Што и би.) Мало се, нажалост, помиње оно Марково признање из песме *Краљевић Марко и Муса Кесеџија*: „Јаох мене до Бога милога, / ђе погубих од себе бољега."

Кад један, несумњиво модеран и пажње вредан песник попут Мићуновића, шкртим секстинама озрачује небо замагљене српске – нажалост, и лажне, митингашке оданости домовини, заиста као ударци о штитове јунака зазвуче подсећања, на пример, на ´ајдука Новака – жељног хлеба и слободе, на митску реку Буну, која на море и ватру замирише, или Зејтинлик, где овај песник – васпитач (вредна пажње је и његова поезија намењена млађанима) подсећа Кајмакчалан, „брдо славно", да највећа чуда чини љубав према родној груди. Попут многих опоетизованих казивања Мићуновићевих – једноставно, снажно и – за памћење и наук. У десетом, од укупно једанаест стихованих катрена циклуса *Грчка ūри/виђења*, готово овлаш, као по скицен-блоку, преплели су се ликовност, патина Хеладе, али и саркастични акорди песника – путописца „упакованог" у турботуризам и, тиме, светогрђе и функционализација лепоте у бизнису савременог „путујућег света": „Напуштам дневне митове, / док нешто се у мени противи. / А прате ме, уз музичке хитове, / новогрчки мотиви." Човек осетљиве душе и конфигурисан културолошки „изнутра" тешко прихвата све што има ознаку „инстант"– и у животу и у култури. То је и *credo* песника Радомира Мићуновића; не враћа се он хералдици и националној, овде и укупној европској, прошлости као, недабог – путописац. Употреба „благе" ироније је, заправо, његов одговор. То су ти, нажалост, „новогрчки мотиви", путовање зујавом небеском осом, па чак и бркати солдат са Тасоса! А шта тек да кажемо за имитаторе птица и риба и плаћеног расположитеља дечурлије? „Сан снова" за песника је још једино то непроменљиво, заувек сунчано длето... Отуда, као тужни акорд зазвучи стих да су и „На Ставрос и Аспровалту / попадале тешке завесе, / због чега Хелени и јелени, кроз фалту, / само понекад јаве се." (Јелени су чест мотив хеленске хералдике). Путовање по данашњој Хелади је, најблаже речено, хуморно забележено у сапетим катренима: „Обалом мимоходи. Ћути и звижди, наизменично. / Са ногама у води. Са главом облаку сличном." То је *ecce homo* – данашњи путник по руинама духовног царства славне Хеладе!

Две су функције песничког језика, пише Бронислав Малиновски: комуникацијска и когнитивна (cognitive sciena). Когнитивна упућује на сазнање, док песничка укључује и оно психолошко, све до подсвести као вида онтологије. Последњи сусрет, људски помало замрачен, овај песник има – са собом. То „путовање по себи", као својеврстан спазам душе и опроштајница, сапет је у непарних (што је такође знак и симболика) девет лирских кругова – песмама циклуса антонима *Најава одјаве*. Мајстор – резбар шкртих потеза

у циклусу о Грчкој раздвојио је проклитичко „при" од глаголске именице „виђења"; слично томе, семиотика споја „најава одјаве" упућује на елегијски пркос пролазећег (неумитно је то!), мислећег човека. Ово је, дакле, као што песник каже у песми *Усуд*, „по живот опасно / судбоносно писање". Познато је, још од Овидија, да је елегија, у ствари, одбијање усуда – пораза и смрти. (За разлику од епике, која их, нажалост, прихвата...) Уосталом, зар прави човек није вазда у страшном раскораку са добом (песма *Memento mori*)? И да ли ће ватра која даје дашак ипак бити угашена? Ту се сукобљава оно „свељудско" несавршенство са Његошевим човеком душе благородне. Ту су острашћени ловци, чак и време је човеку очух, а не отац; изгледа да је једина шанса – макар онима којима су слова богатство које дух има – да се хаос победи срцем хармоније. Јер, и он је човек прометејског кова, што стално верује да је – бар лепотом, која и једина остаје пролазећем човеку – судбинско немогуће можда могуће... Као и многи душевни људи, Мићуновић, као Бодлеров *Албатрос* (овде и јастреб), лети „у облачном крду"! И он ће – зна то – узлетом до пада. Ипак, то је вредело само ако је другима макар део себе дао. Владар језиком нимало случајно је записао ентитет за Његошеву „пучину грдну": то је то „облачно **крдо**"!

Подтекстни рукопис којим Мићуновић пише своје „песмице" дубок је или као сунчев зрак или, пак, као бездан адске сенке! Права елегија, како нам каже у четвртом делу, започиње сазнањем да му је само започетог рукописа жао! (Ето однекуд млађаног самртника Бранка кад „млидијаше умрети".) Елегија је вечни пркос – дођавола и лампиони славе! *Најава одјаве* пуна је интимизиране драме – по Хајдегеру – „на смрт неминовно осуђеног човека". Увенуће месо песникове риме, али – можда ће бар „губитак све да позлати". Осетиће они које је волео да им је на дар оставио кринове нежности – то је њему утеха и за конвенционалне, протоколарне жалопојке. Осетиће то и жена коју не познаје... Хоће ли – када искаденцира у завршној песми *Последње кише* – они са лица пркосника моћи осмех да избришу? Да и ми пркосимо инатнику опет бранкорадичевићевски: „Да што певах неће пропанути..." После одласка песника (што је неумитност) остаје Њ. В. Песма! Ролан Барт је с разлогом записао: „Кад смрт избрише пишчев потпис, остаје енигма дела!" Томе је потврда и ова сложено једноставна, смислено засенчена поетска везеница – од слика рурално-епске наративности до дубоких резова интиме *Homo Sapiensa*...

Славица Ранковић

ТАНКО ПРЕДИВО ЈЕРИНЕ ПЛЕТИСАНКЕ

(Љиљана Шарац, *Ойеш сам ше сањао*, **Evro-Guinti**, Београд, 2015)

Добитница *Смедеревскої Орфеја* Љиљана Шарац (дев. Лазић) представила се широј читалачкој публици збирком песама *Лушка учаурене душе* (1997). Осамнаест година касније, управо је изашао, свеж са штампарске пресе, Љиљанин први роман *Ойеш сам ше сањао*, као својеврсна прослава њеног књижевног пунолетства, показатељ метаморфозе „лутке" једног младог, талентованог песника пуног потенцијала у проницљивог и зрелог аутора, чији је пак прозни стил шаролик, лаган и лепршав као лептирова крила.

Ойеш сам ше сањао уводи читаоца у туробни свет Дамјана Шаиновића, чији је живот цењеног младог циришког архитекте, до некоћ блистав, срећен и прецизан као швајцарски сат, окренут наглавце у једном јединому дану који га је лишио вољене супруге и нерођеног детета. Четири године након трагедије која га је задесила, и даље ојађен и неутешан, сведен на исханћали аутоматон који тек чистом силом навике успева да одржи какав-такав привид егзистенције и кога једино анимира блага самоиронија суицидних фантазија којима се све чешће препушта, Дамјан наједном почиње да сања – дубоко, интензивно, у бојама и редовним наставцима. Овим необичним сновима влада испрва загонетна и анонимна средњовековна госпа за коју убрзо сазнајемо да је смедеревска деспотица Јерина Бранковић, чији ток мисли и посебну, паралелну причу сада почињемо да пратимо делимице независно од савременог наративног оквира. Пуноћа и интензитет Дамјановог доживљаја у сновима оштро се супротстављају механичкој бљутавости његове јаве, намећући му на моменат (па тако и читаоцу) питање: која је заправо од ове две стварности стварнија?

Шта је то што кроз копрену протеклих векова везује нашег савременика, исељеника Дамјана, и једну српску деспотицу коју је историја занемарила, а традиција неправедно и сурово осудила на надимак „Проклета", најбоље је оставити читаоцу да сам открива. Нека засад буде довољно да наговестимо да ће постепена, али зачуђујуће неумитна кохерентност Дамјанових снова почети да даје кохерентност и нови смисао његовој јави. Пробуђеног сновима, пренутог из душевне упарложености и деструктивно сладострасне меланхолије, Дамјана ће опсесија Бранковићима одвести назад у Србију, у Островицу под обронке Рудника, и у Јеринин

град Смедерево, последњу српску средњовековну престоницу, где ће се настанити и, уз нове суседе и пријатеље, упознати и тајанствену Ирену. Ако, као што је већ наведено, прича почиње једним питањем (која је стварност стварнија – стварност луцидног сна или аутоматизоване јаве), њен крај ће нам поставити ново: да ли спасавање другог води и ка сопственом спасењу?

Опет сам те сањао садржи све елементе квалитетног популарног романа: судбинско преплитање времена, романсу, мистику, еротику, драмску тензију, а опет све у рационалним границама подробно истраженог историјског контекста и народне традиције везане за Бранковиће. Одликује се ово штиво и оном главном карактеристиком популарне књижевности: кад се једном начне, не испушта се из руку док се не прогута. Па ипак, успостављањем финих баланса између трагичног и комичног, магичног и свакидашњег, између живахности дијалога и медитативности монолога, акције и интроспекције, ова књига нуди пажљивом читаоцу много више од брзе и тренутне гратификације популарног романа. У галерији брижљиво вајаних портрета, својом свежином, инспиративношћу и изненађујућом модерношћу нарочито се истиче сама Јерина, док посебну пажњу привлачи живописна поворка оних „споредних", а опет тако упечатљивих ликова: отмена комшиница Милена – подједнако страствени историчар уметности и играч таблића; шверцери културним заоставштинама, дебели Бане и мршави Топлица – две намерно и вешто искарикатурисане злоће које као да су испале из стрипова *Алан Форд*; бака Мира из Заграђа крај Рудника – широкогруда, скромна и ненаметљива сељанка, чијем пак будном оку и бриткој памети ништа не измиче, и многи, многи други.

У духу овог карневалског обиља, роман приређује своме читаоцу читаве банкете чулних, евокативних описа – од визуелног спектакла венецијанских огледала и раскошног накита, преко сензуалне тактилности броката, златом проткане свиле и медвеђих кожа које обавијају тела Бранковића и њихових велможа, до замамних укуса пикантних јела, било оних са самих деспотских трпеза или оних из квазисредњовековног будимпештанског ресторана, где, и против своје воље, читалац сам себе затиче како учествује у епикурејским заносима Дамјана и његовог колеге Мартина. Па ипак, може се рећи да над свим чулима које текст богато стимулише доминира мирис и његова опхрвавајуће директна и прецизна асоцијативна моћ. Ароме морске соли, јасмина и свеже загребене лимунове коре са егејских обала Јерининог детињства мешају се са слаткастом есенцијом дунавских врба и багрења, покошеног

сена и реских испарења коњушница средњовековног Смедерева, дочаравајући нам тако једно давно протекло доба и доприносећи аутентичности атмосфере романа.

Посебна врлина ове књиге је својеврсна великодушност: њен крај не затвара двери приче, већ свом читаоцу дарује наговештаје нових наративних нити и могућности. Кроз кључаоницу Јеринине ложнице назире се последњи блесак раскошног света који титра на ивици историјског понора, света који од неумитног сурвавања још чувају само владарска мудрост и ратничко достојанство трагичног деспота Ђурђа и његове неверне жене, али верног друга, савезника и саветника – деспотице Јерине. Тешко је, дакле, опрети се жељи да се од ауторке не затражи један чисто историјски роман попут оних које пише Хилари Мантел, или можда чак и сценарио за серију какву прижељкује и њен јунак Дамјан.

Но, ако тога и не буде, роман Љиљане Шарац *Опет сам те сањао* заузеће прикладно место у кругу романа који тематизују доба смедеревских Бранковића и живот последње српске престонице; неке од њих помиње и сама ауторка, као референце у истраживањима главног јунака о тајанственој госпи из његових снова (*Деспот и жртва* Добрила Ненадића, *Сенка деспотице* Видана Николића, *Тешко побеђенима*! Славомира Настасијевића). У таквом контексту, роман Љиљане Шарац издвајаће се бар по двема одликама: списатељица је лик Проклете Јерине покушала да обликује и осветли из другачије визуре и учини га делатним чиниоцем љубавног заплета смештеног у савремено доба; осим тога, овим романом је Смедерево добило роман који повезује историјску и савремену димензију градског идентитета, укрштајући их и уједињујући у сфери ониричног, а коју обликују мистични закони вечних, идеалних љубави и њихових оностраних путева и сусретања. Јер, у свим временима и свим просторима човек сања о страсној, неодољивој, ничим непомућеној љубави која ће га у потпуности обузети и испунити његово биће удахњујући смисао овој пропадљивој и кратковекој егзистенцији.

Воја Марјановић

МЕДИТАТИВНА ПРОЗА

(Милан Димитријевић, *Странпутичка и сатирична проза*, **Дак**, Ваљево, 2015)

Човек је „трска која мисли", записао је давно умни Паскал, коме се придружује Митрофан Хиландарски истичући да је мисао човекова „и земаљска и божанска", јер је дар природних сила које дарују невидљиву моћ живота. Интегрални потенцијал људског духа подређен овостраним и оностраним доживљајем животне реалности и илузије – доноси дубину човекове мисли, која је разумљива истини да је човек синтеза дошљака у нашој „долини плача" (В. П. Дис).

Збирка мудрих и духовитих, увек доживљених и искуствених мисли у облику афоризама, гнома, сентенци о љубави и браку, о раду и лењости, о мудром разумевању човека – затим о политици, о естетици и уметности – па до исказа о цркви и религији, слободи, Немцима или „малом речнику" – у збирци странпутичне и сатиричне мисли Милана Димитријевића, хемичара, музичара, дизајнера и надасве песника, доносе нам „духовно и душевно обиље истина и заблуда нашег живота" (И.Секулић), које су легитимација сазнања и антологија животних радости.

Дефинишући афоризам као „корисну рефлексију", аутор смело исказује мисао о хумору као „капи потребне за преживљавање", или љубави као лепоти коју доживљују сви људи „који је никада нису доживели". Међутим, уметност је, по Димитријевићу, „нешто што ни сами не разумемо...". Континуирани след иде према лености, која је последица „самог себе", а вредан човек ради и када мора. Сиромаштво, каже Димитријевић, нешто је што нам неће помоћи да опстанемо, док је „патриотизам максинационалан", па зато има више простора међу верницима.

Дискурс размишљања Милана Димитријевића тече логично и углавном прихватљиво. Животна филозофија стварања има појаву у логици, а њу у људском животу одређују: и раса, и политика, и љубав према божанству – и морал као основу људске карактеорологије.

Циклизирајући афористичке мисли аутора, можемо уочити да он осећа праве вредности живота као плиму и осеку, па их тако и разврстава у својој афористичкој поетици. Афоризам је, конста-

тује Димитријевић, мисаона целина која сеже „до голе истине", и то је, у ствари, гесло његовог односа према кореспондирању са афористичким ткивом.

Када је реч о сатири, неопходно и веома шкартљивом и провокативном штиву, у Димитријевићевим неколиким кратким причама осећамо искрена запажања која говоре о сржи људског бића и његовој потреби за предрасудама или навикама. Сатира, такође, као критички књижевни облик, често ипак изазива и хумор, па се у причама *Бритва, Једна детективска прича, Барселона* и др. може осетити јетки приступ аутора који неке животне прилике не само да не може него и не жели да разуме и оправда... Сатиричне приче у овој књизи су бибер афоризмима, који укупни садржај чини занимљивим, сазнајним, духовитим – али скрећу пажњу и опомињу на некакве „странпутице", којима, чини нам се, сви идемо у сусрет. Желећи то или не, добро је имати овакав вид опсервације појединих ауторових мисли...

Поливалентно образован, Димитријевић је у својим „странпутичним и сатиричним мислима" човек ума, луцидности, богате скале опажања и опажаја живота, човека и људске егзистенције. Његова инвенција је стваралачки луцидна. Он цизелира сваку своју рефлексију, мисао, па читалац чита ову књигу афоризама и сентенци са осећањем посебног задовољства или са филозофским ставом „бити или не бити" (В. Шекспир). Ове сентенце не живе „од данас до сутра" – већ имају трајну вредност. Мисли о рату и миру, цркви и религији – или сентенце дате као „мали речник", делују као филозофске синтагме: оне су и реалне и имагинарне, и део трајућег живота или удар који „нађе искру у камену".

У готово свакој „мислећој сентенци", Димитријевић оставља утисак јасног, једноставног казивања. Прочитате ли његову књигу, можете осетити да је све што је аутор филозофски саопштио о бићу човека и његовог идентитета искуствено проживљено и излучено мишљу „једнога човека", а у ствари – свечовека. Он је поручио другима властиту филозофију као „трску која мисли", и казао да је мисао патријарха Павла „будимо људи и праштајмо" можда основа хришћанске религије. Такво схватање делује људски и достојанствено као што је и цела књига Милана Димитријевића, сва у знаку спознаје човека и живота у живљењу и протицању кроз живот.

Милка Тошић

МАРОКАНСКИ ЧАЈ СА СВЕЖОМ МЕНТОМ

(Снежана Милојевић, *Оријентални Мефисто и други путописи*, Народна библиотека Смедерево, 2015)

Нисам више Стејски вук. Нас троје из куће, сви смо понешто: несуђени отац, мајка и дете. Кад се осећам лепо, повучем столицу за своју Берберчицу. Поред ње ставим столицу за њеног оца, за сваки случај, не зна се када ће доћи. Препознаћу га по очима облика бадема, и то бадема оборених надоле. Надам се да ћемо једном сви заједно пити марокански чај са свежом ментом, симболом љубави.

Мароко, јануар 2011.

После студије о Андрићу и кратких прича *Градић Смејтон*, ево једанаест путописа у новој књизи Снежане Милојевић, на чије се књижевно стварање мора обратити озбиљна читалачка и критичарска пажња.

Сви путописи су датирани и сажимају лична путничка искуства између 2005. и 2012. године, али их ауторка не даје хронолошким редом. Ни изабране дестинације: Неос Мармарас, Женева, Истанбул, Каиро, Александрија, Јерусалим, Гетеборг, Шведска, Румунија и Мароко, нису на истом географском потезу. Време и место, упркос обиљу факата, нису доминантни чиниоци структуре. Путописи су, сугерише и на овај начин ауторка, много више од пребогатог албума слика.

На широко заснованој платформи луталаштва, неко ипак вуче ланац онога што се не може избећи, те су случајности само привидне. Другим речима, ова путописна проза има интриганта са којим је путник (аутор) у извесном дослуху. Зато путописима припадају она места у композицији која одговарају фазама у развоју драмског дијалога између путника и волшебника који га зачикава и искушава. Иако је тај дијалог у подтексту, неодољиво се намеће као окосница структуре. Отуда и стално декомпоновање оне стварности која нам се чини као суштина света. Свој завршни облик путничке белешке добијају у интервалима затишја или раз-

буктавања тог покретачког агона између путника и оног другог. Зато је путниково перо увек исукано.

Чим читалац наслути постојање овог дијалога, и он бива уплетен у хиљаду и једну игру завођења, што је посебан квалитет ове књиге. Почев од наслова, читаћете књигу у кључу разрешавања постављених парадокса. Преобликујући Новалисову мисао да свугде видимо оно што волимо, рекло би се да ауторка свугде одгонета оно што је мучи.

Манир жанра је да путописац осмишљава феномен пута тежећи метафори. Најопштија је она у којој је пут налик на живот, те је прилика за проналажење среће. Пут доноси и пут односи. Ову књигу Снежана Милојевић посветила је свима онима који су у њен живот дошли са путовањима. Познанства и необични сусрети једна су од сижејних линија ове прозе, оно што је чини динамичном.

Путописи су по својој природи фрагменти, а портрети брзе скице. Највише портретских потеза повучено је из оштрог социјалног угла. Ништа није онако како на први поглед изгледа. На пример: „Свако ко је поверовао у традиционално пријатељство два народа и пројахао камилом који минут на платоу Гиза, није могао да сиђе док сиротим егзотичним бедуинима није дао педесет евра (у том тренутку десет професорских плата у Египту).” Мени је за око запела галерија искорењених. Међу типичним ликовима које су попут олупине избацили таласи миграција, поменимо Гркињу која се родила и живела у Грузији и која је се бежећи од чеченских терориста вратила у земљу свог генетског кода, или Рускињу из околине Сочија, сада продавачицу у Истанбулу, која седамнаест година није била код куће, или...

У мору притворности, полуистина, званичних верзија и фалсификата (историје, народа, појединца, градова и држава), Снежана Милојевић бескомпромисно трага за оним што је аутентично, стилом који је духовит, једак и ироничан. Ово правило важи и за историјску ретроспективу. Говорећи о изузетној Бодмеровој фондацији, која складишти 3000 година културе, поводом оригиналних римских статуета примећује: „Цезар је најлепши, лепши чак и од Антонија јер власт јесте и естетички императив.”

У добрим путописима, читалац и путописац постају сапутници. Зато се о овој књизи не може говорити а да се не помене и феномен сродства ове врсте, и то из најмање два разлога. Ауторка је опседнута књигом, старим и ретким издањима, рукописима, библиотекама, мануфактурама папира, статуама писара, словима, писмима, вавилонском кулом језика... свим оним чиме се потврђује, послужимо се Исидорином синтагмом, царско достојанство

речи. Све поменуте фасцинације чине лајтмотивску мрежу, али није реч само о интересу за појединачно. Снежана Милојевић путује по свету као да је и он отворена књига, палимпсест по коме чита нелинеарне знаке који активирају све врсте чулних сензација. Она љушти наталожене слојеве значења као да отреса најфинију прашину са трагова туђих путничких сандала.

На пут је понела и виртуелни портељаг свог богатог читалачког искуства. Помиње Андрића, Хесеа, Дучића, Памука, Дарела, Растка Петровића, Шилера, Махфуза... Њу привлачи пре свега култура и цивилизацијске тековине, мада ће и природољупци напабирчити своју ниску бисера. За мене је путовање посредством ове књиге било борављење у заједничким пределима духа.

Најмедитативнија места на овим путовањима везана су за воду. Мизансцен је исти: женска фигура испред мора, или реке, или језера...; гледа тако да се стиче утисак да испира благородни нанос минулог дана; потпуно је стопљена с пределом. Топос воде је увек сложен и вишеструк. Означава женски принцип постојања, пролазност и вечну променљивост живота, архетип прочишћења, лимб... Сва ова симболичка значења подупиру духовну вертикалу књиге померајући границе тренутних путничких импресија. Медитације су лирски утемељене и представљају драмске паузе у односу на покретачки агон о коме смо на почетку говорили.

Занос лепотом света којим одише ова књига истовремено је и врло, врло критичан и ангажован. Нема ту ничег сентименталног, а још мање патетичног. Човек ствара и човек уништава. Крећући се у распону између апотеозе делима човековог ума, срца и руку до опомене о разорним манипулацијама свих врста (иза којих стоје центри моћи или тзв. homo politikus), ауторка остаје доследна парадоксу.

Погледајмо запис о новој згради Александријске библиотеке („чији се стаклени слапови уливају у море"): „На каменим зидовима су исписана слова свих писама света. Кроз своје писмо сви смо ту, као и претпоставке о уништавању оне старе библиотеке." Могли су то бити, објашњава, Цезарове трупе, хришћани или муслимански генерал. „Занимљиво је да град који је основан са идејом једне вере, једне нације и једног језика промовише праве људске вредности. Сва та слова, сва та различита писма [...] представљају својеврсну промоцију националне, језичке и културне различитости..." – врхунски домети духа бране се њим самим; путописац је ту само да нас на нашу кратковеку људску меру подсети.

Ако у драмској композицији ове књиге монденско турско летовалиште и дипломатски круг на Шамбезију представљају ек-

спозицију, Истанбул заплет, а разуђене врхове кулминације Јерусалим или Шведска или Русија, сваком по избору, онда перипетија и расплет припадају путопису из Марока. Међу Берберима, староседеоцима Марока, путница је нашла своје духовне рођаке и свој духовни завичај. Иако су културом, вером и обичајима неспојиви, препознали су се по сродству нестајања пред јачим, упорнијим и другачијим.

И, са овим у вези, само још једна илустрација. У Мароку, о коме се искључиво прича као о арапској земљи, ауторка је описала неколико сусрета са староседеоцима. Помисливши да је наша путница њена сународница, Берберка, која у Казабланки чисти тоалете, обратила јој се на матерњем берберском. „Схвативши да је не разумем, брзо дода – довиђења, на француском. Тужно ме гледа, тако ме тужно гледа. У мени види умирање свог народа које вековима траје. Ваљда један народ прво умре кроз језик. Не жели ни бакшиш од мене."

У ројевима литерарних асоцијација које изазива последњи путопис, одлучила сам се за онај свима добро знани – да је човек вазда на добитку ако пронађе смисао у љубави, само сам га, с разлогом обрнула. Последњи путопис садржи романескни сиже који би, не могу да одолим ни тој асоцијацији, читалац малопринчевске оријентације могао емотивно веома интензивно доживети. Заиста, зар нисмо заувек одговорни према свету са којим смо једном успоставили везе?!

Адријана Крајновић

ПУТНИК, АЛЕГОРИЧАР, ИМПРЕСИОНИСТА

(Сања Домазет, *Градови*, **Службени гласник**, Београд, 2015)

„Бити тужан издајство је према човечјем роду, јер је свака туга изговор за нову", мисао је великог Станислава Винавера, која је остала забележена у листу *Време* давне 1913. године.

Више од стотину година касније можемо рећи да живимо у друштву које је изгнало лепоту, меркантилизам издвојило као једино начело којим се ваља водити, те само себе окарактерисало, баш као што то чини и Сања Домазет у уводном есеју *Градова*, као корумпирано краљевство бесмисла. Дехијерархизација вредности и апатична пустиња у којој живимо чине да ишчезавају велики циљеви, а да за то нико и не хаје. Да ли нам онда преостаје шта друго до да будемо тужни и тиме учинимо издајство према човечјем роду?

Сања Домазет нуди решење за пат позицију у којој смо се нашли. Из фукоовског затвора, модерног друштва које нас кажњава и надзире, могуће је побећи, макар на моменте – путовањем. Не прихватајући тезу да се путује да би се човек одморио, ауторка путовање види као могућност „да се склонимо од зла, владавине лажи и терора корумпираних медија". Остављајући свакодневицу и оно Ја на које смо навикнути, упознаћемо наличје сопствене личности, друго Ја, обогаћено новим утисцима и искуствима. Како нисмо бића која су увек иста, путовањем изнова проналазимо свој идентитет, и то кроз све оно што нам се догађа и са чиме се сусрећемо.

Тврдећи да је свако путовање помало и бег, сан о бегу од себе, „те чежња за кретањем у небо, горе, по вертикали", ауторка постаје путник који доживљава тренутак у којем је све могуће. Осамљена, али не усамљена, на путовањима сублимира утиске које ће преточити у путописе налик рефлексијама о животу. Бележи тренутке непосредног суочавања са собом и уметношћу. Тиме што прихвата Беконове савете да се на путу треба клонити друштва земљака, а по повратку не мењати законе своје земље, већ у њене обичаје унети тек покоји цвет онога у туђини наученог, Сања Домазет, опет, следећи и дучићевску традицију, путописе пише као аутобиографије срца и памети.

Оно што је Марко Цар критички рекао о *Љубави у Тоскани* Милоша Црњанског ми можемо истаћи као естетске и литерарне

вредности путописа Сање Домазет, сабраних у књизи *Град*. Борхесовска традиција, која оно што је написано сматра мање важним од онога што је прочитано, њихов је наративни покров. Ауторка пише нудећи својим читаоцима ходочашће, не по музејима света, како сама именује своја путовања, већ по светској литератури. На читаоцу је да разодене интелектуални портљаг путнице.

Настављајући традицију коју је у српској путописној књижевности успоставила Јелена Димитријевић, ауторка исказује енергију, амбицију и таленат да се инфилтрира, саживи са сваким друштвом, религијом или класом коју упознаје. Неоспорно модернистичког проседеа, *Градови* су сублимат импресија и експресија, оно што види културолошко, имаголошко и имагинативно, а не само дескриптивно око путописца.

Предели и локалитети су лиризовани, преточени у рефлексију, те *Градове* читамо као путопис настао на двоструком путовању. Оно објективно удвостручено је унутрашњим доживљајима и истраживањем. Осцилирањем између заноса, екстазе и позиције пажљивог ученика који ће постати наш учитељ, Сања Домазет нам представља путопис енциклопедијске ширине духа и разума. Отуд је путописац овде и романтичар и импресиониста, али и просветитељ који нуди знање о градовима који су посећени. Бојећи се говора туристичких водича који су на ивици да утону у сан слушајући сопствена излагања, Сања Домазет се склања међу грађевине са којима „око води љубав", које поспешују „хипертрофију ега" и које се откривају као „непрежаљени дом".

Прво нас ауторка – путница учи како ваља путовати. Требало би да понесемо одећу и књиге: „и на најкраћа путовања носим торбу с одећом и књигама". Не, није реч о тривијализацији путописа, напротив, реч је о симболичкој надградњи детаља који чине свакодневицу. Одећу носимо као костиме које облачимо како бисмо одиграли улоге којима желимо да се представимо другима, па и новом свету са којим се упознајемо; а како се не бисмо сувише заиграли и заборавили ко смо, ваља понети и књиге јер оне су оно што јесмо, „књиге су вам на путовањима неопходне, не можете себе оставити код куће".

Путописи Сање Домазет бележе кретање пределима који су засути „лимуновом кришком месечине, или који миришу на депресију и новац, где је лепота вазда заљубљена у љубав". Без стереотипних представа, Париз ће бити приказан не као град светлости, већ као град у којем је Кундера написао *Неподношљиву лакоћу постојања*, кроз који је пролазио „Оријент експрес", па воз који је

крио путника, нежног дечака Владимира Набокова, а све у сенци авантура иза којих стоји Мата Хари.

Између фрагмената, репортаже и суматраистичке визије, чини се да ауторка у другостепеном наративном коду води стални дијалог са Црњанским. Тако ће представити Берлин као „више дубок, него висок град", Барселону као Гаудијево уточиште, али ће наша очекивања бити изневерена, те нећемо наићи на пасусе у којима се описује лепота Саграда фамилије, већ ће нас изненадити Орвелова опаска да ништа ружније није видео у животу.

Кретање кроз простор, суштиниски важно за путопис, надграђено је кретањем кроз време, традицију, идеје, литературу. Стога ће Лондон бити описан с посебном дозом меланхолије и горчине јер је виђен као град два велика писца. С једне стране имамо Лондон Шекспира, с друге Лондон Црњанског. У том другом могуће је купити Ендија Ворхола на бувљој пијаци, то је град који опомиње на трагичност човековог постојања, јер открива намеру брачног пара Рјепнин да изврши самоубиство, а који, како ауторка наводи, скрива исту намеру брачног пара Црњански. На моменте загледана више у себе, тачније прочитане књиге, но у пределе, ауторка путује даље, тражећи ново „место где ће моћи да мисли".

Амблемска успешност модерног човека, савремени хронотоп среће, јесте летовање на Азурној обали. Сања Домазет је детронизује већ првом реченицом о овим пределима, те користи прилику и у путопис уноси елементе социјалне критике. Време кризе идеја, али и хуманизма, па и самог човека, како то каже Николај Берђајев, открива бестијалну природу човека, скривану покровима цивилизације, стеченим нормама понашања. Свет је на Азурној обали стао, „тачније стигао је, нема журбе јер тамо обитавају они који нису толико сиромашни да не знају да је трка завршена, узалудна и да је највећи део колача већ подељен". Но, бестијалност преиначена у површност нови је изазов за путницу која опет проналази повод за дијалог са културном традицијом модерног човека. Неће њену пажњу привући луксузни хотели и коцкарнице, већ стазе којима су шетали филозофи и писци, угао улице на којем је мистично шал обмотао и у смрт одвео Исидору Данкан.

Већ поменом велике уметнице ауторка истанчаним осећајем за детаљ и тренутак читаоца фасцинира и везује за текст приповедањем о оном непознатом из живота великих. Отуд цитирање ласцивних речи Исидоре Данкан изговорених на уво Скота Фицџералда, чему је сведочио нико други до Хемингвеј. Куда су шетали Ниче, Паганини, у растројство утонули Грејс Кели и Гогољ, који у Ницу долази због Александре Смирнове, али ту и уништава други

део *Мртвих душа*, мотиви су који чине овај путопис изузетно пријемчивим. Ауторка ће цитирати и Мопасана, који је након шетњи канском Кроазетом седао да пише знајући да је „писање лек од лудила које ће проклијати", опомињући и себе и нас на двогубост страсти која нас покреће, али која ће нас, како то каже и Андрић, одвести у смрт.

Ношена мишљу да су „нама на Балкану опљачкали будућност, обесмислили садашњост и фалсификовали прошлост", путница одлази даље. Мимо европске, можда сувише академске и овештале културе, ауторка проналази ново и аутентично у животу Вашингтона и Њујорка. Говориће, не заобилазећи аутопоетички и чак аутокритички сегмент, о новинарству као брзој књижевности, али и писању као јединому начину да се у савременом свету сачува душа. Град који је ауторку, по њеном признању, највише променио, Њујорк, овде ће бити приказан као амблем, доказ да историја има истанчан смисао за иронију. Боравећи у парку, на углу на којем је Никола Тесла хранио голубове, који данас носи име по њему, а где сада није могуће хранити голубове, путница промишља своју сопствену позицију у свету општераспростањене самоће, који је вулгаризовао идеје или прихватио негативне стране оних великих. Ношена мишљу да ће једино лепота спасити свет, трага за местом где је По написао *Гаврана* и тако опет потврђује да је спас једино у стварању. У истом маниру ће говорити и о Вашингтону, не као о престоном граду Новог света, где горостаси архитектуре господаре простором, већ као о граду у којем је преминуо Растко Петровић, у поноћ, пошто је довршио збирку *Поноћни делија*.

Један од есеја у *Градовима* носи назив *Ципеле за плес по облацима*, чини се да су то управо оне о којима говори ауторка, ципеле чувеног новинара Пеце Поповића у којима је доживео клиничку смрт, дакле, ципеле које су окусиле живот и смрт, „спој који по својој природи уметност јесте", а које је Марина Абрамовић уврстила у своју поставку на венецијанском Бијеналу. Чини се да баш њих обува ауторка док путује. Креће се линеарно, простором, али понајвише наставља пут небеса Италије, Париза, Венеције, Барселоне, опажајући „светиљке које као грејпфрут цеде сјај", док увиђа да је „тело најслабије када се подаје амору".

Путописима сложене и надасве модерне структуре Сања Домазет потврђује поливалентност овога жанра. На моменте аутопоетички, нагињући монтењевском есеју, сваки путопис у *Градовима* утврђује константу пута као амблема трагања у светској литератури. На фону искуства приповедача путовањима се обликује модерна и комлексна слика света, те судбине човека и уметника у њему.

MONS AUREUS

БЕСЕДЕ

Јован Делић

РАСКОВНИК ПРЕД ТВРЂАВОМ

Ево нас пред последњом тврђавом царске Србије и Византије, пред последњом одбраном последњег узалудног нада српске деспотовине, пред последњим већ давно утрнулим сјајем свјетлости духа прије потонућа у вишевјековно ропство.

Са падом Смедерева пала је последња кула Византије, а метонимијски гледано – и последња кула Цариграда.

Нико то тако присно није осјећао, ту судбинску блискост Рашке, Цариграда и Смедерева, као Иван В. Лалић, вјероватно најоданији пјесник Византије у двадесетом стољећу.

Гледао је он са Деспотове тврђаве Рајску ријеку, „Фисон, боје прљавог сребра, из раја исходећи, хладно Дунаво натоварено сећањима", и та сјећања из таласа Рајске ријеке претакао у своје стихове о Византији и Смедереву. Он је, упркос петовјековној удаљености, чуо разговор стражара пред тврђавом, који, „под оружјем, тамни у оклопима, кô јеленци / и над црвеном ватром грију прозебле руке", чекају и ослушкују „како одјек хиљада копита расте у ноћи – под огуглалим звездама", док се они боре са страхом и сном, јер знају то што говоре:

Ми смо последњи. Ако заспимо ту под кулама
Ко ће нас пробудити?

Ови стихови ће надахнути и прожети пјесму *Смедерево* Драгана Хамовића и дубоко одјекнути у њој.

Са Миодрагом Павловићем, с једним од најдостојнијих међу достојнима, многи кључеви су отишли у гроб. Од њега се могло научити како се спајају покидане нити традиције; како се осветљава и смањује тама заборава. Поезија памти од памтивијека, поручује нам његова *Антологија српског песништва*. Поезија памти колико и „Фисон, боје прљавог сребра, из раја исходећи", и неупоредиво више од Деспотове тврђаве. У Павловићевој *Антологији* налазимо плач и молитву Смедереваца из петнаестога вијека: *Плач за деспотом Ђурђем Бранковићем* и *Молитва владичици за спас непријатеља*. Тек на фону традиције плачева и молитава разумијевају се Његошеви стихови:

Нада мном је небо затворено
Не прима ми плача ни молитве.

Небо је над Србима било затворено од Марице и Косова па до данас. Његош је у два стиха згусну, сажео и изразио вишевјековно искуство српске поезије и историје: српски плач и молитва нијесу могли даље од првога облака.

Са размака од пет стољећа данас се недвосмислено потврђује универзалност старе српске поезије, молитве и плача Смедеревца из петнаестога вијека:

1.
Жита наша пре српа сатрвши поже,
Виноіраде наше пре каче изіњечи,
И узалуд нам трудови наши…

Сада није нама отворити усне наше.
Стид и поруіа међу народима
И одмахивање ілавама њиховим
Јесмо данас и јесмо понижени
По свој земљи ірехова ради наших.

2.
Покажи Владичице,
И сада као пре чудеса твоја,
Да видевши непријатељи тебе,
Надежду нашу, за нас која се бори,
Врате се натраі и разиђу се
И поіину.

Лукове њихове скруши,
Стреле њихове натраі поврати,
Пошљи у помоћ нашу
Над војницима начелника великоі Гаврила…
Да сруши свеіубитално ту сведрску силу.

Српска поезија друге половине двадесетога вијека успоставила је покидану везу са овим моћним током наше традиције. Поезија Матије Бећковића нарочито. Бећковићева пјесничка и бесједничка ријеч била је кључ за отварање забетонираних јама, масовних обесвећених српских гробница, из којих су на свјетлост дана излазиле мученичке кости и перо инжењера Обрадовића, а плачеви и молитве, вучје тужбалице и поетски лелеци, парусије и похвале Богу и Божјој творевини, обраћања Хиландару и Тројеручици, усмјерени су ка небу. Бећковић се нужно нашао на Дантеовој вертикали, али

није заборавио чудо и подвиг малога врапца који је показао вјеру, постојаност и чврстину кад су текли сиви соколови и моћне орлушине и тако претворио врапчића у национални симбол издржљивости и отпора.

Овај град и његова тврђава тешко су се отварали и пред чежњом љубавника, и пред налетима непријатеља. Град се морао отварати изнутра, као што се отвара дјевојачко срце:

Ој девојко, Смедеревко,
Отвори ми Смедерево.

Тврђу тврђаве тврдога града памти, ево, и љубавна народна пјесма, а како не би фрула, истинољубиви народни инструмент који све памти, па и подземну тајну открива, попут оне: „У цара Тројана козје уши". Зато Заплањски Орфеј, Бранко Миљковић, поентира прву пјесму свог златокрилог циклуса *Утва златокрила*, циклуса којим је остваривао свој пјеснички сан да заснује систем националних симбола у модерној српској поезији, пјесму *Фрула* – императивом овом чаробном инструменту који спаја и отвара подземни и надземни свијет – да отвори Смедерево:

Смедерево отвори, птици се додвори
Под празним небом плачу соколари.

Фрулом и Смедеревом Миљковић је утврђивао свој недосањани систем националних симбола.

А како и не би, кад су „сува злата смедеревски кључи" највећа драгоценост деспота Ђурђа и најскупља метафора за идеалног погинулог јунака, војводу Кајицу!

Ту највећу драгоценост – сува злата смедеревске кључе – већ безмало пет деценија држе пјесници свијета.

Тврђава крај „Фисона, рајске реке боје прљавог сребра", данас је једна од највећих пјесничких тврђава у свијету. Она се утврђује и поноси својим златним кључарима, награђеним пјесницима свијета.

Ријетке су награде тако лијепог, значењски сугестивног и симболичног имена као што је то *Златни кључ Смедерева*. Има наде за поезију народа и језика у коме постоји таква награда: пјесник држи кључ тајне; он је тајновидац који заклапа и отклапа језичке браве, тврђе од дубровачких. Он чини поезију и херметичном и отвореном.

Један кључ – онај златни – у пјесниковој је руци.

Други, мање атрактиван и скупоцјен, држи читалац, односно тумач поезије као повлашћени читалац.

Овај тумач књижевности, коме сте указали изузетну част да отвори *46. Смедеревску пјесничку јесен*, зна да су његовој руци недостижни златни и сребрни кључи, али се нада да није беспомоћан пред пјесничком тајном. Он машта о кључу који би имао мудрост биља и продорност коријена, односно снагу српског мита; узда се, наиме, у коријен неугледног расковника и у Вука Стефановића Караџића:

„То је некаква (може бити измишљена) трава за коју се мисли да се од ње (кад се њоме дохвати) свака брава и сваки други заклоп отвара сам од себе."

Расковник није измишљена биљка. Имам његов коријен међу књигама, злу не требало. И уздам се у путоказе поезије. Поезија је људска потреба од првог човјековог крика на планети, њено памћење је од памтивијека. И биће све док човјек не изгуби себе, а на томе свим снагама ради.

Са вјером у поезију и у њену моћ да пронађе пут од гроба, од самога пакла, до неба, да отвори забетонирану јаму – масовну гробницу – и затворено небо плачем и молитвом, матерњом мелодијом вучје тужбалице и лелека, с најдубљим поштовањем за овогодишњег добитника *Златног кључа*, Матију Бећковића, проглашавам *46. Смедеревску пјесничку јесен* отвореном.

(Беседа изговорена на отварању 46. Међународног фестивала поезије ***Смедеревска пјесничка јесен****, у Смедереву, 14. октобра 2015)*

Матија Бећковић

СУВА ЗЛАТА СМЕДЕРЕВСКИ КЉУЧИ

Узимам реч да се захвалим на указаној части у месту у којем је говорио Смедеревски беседник, а столовао „господине краљу, од прекрасне од Мађедоније, од питома места Смедерева".

„Сува злата смедеревски кључи"један је од најлепших стихова српског језика и шта је било логичније него да се по њему назове и награда за поезију, а један из тог свежња безбројних златних кључева Смедерева сваке јесени издвоји и уручи награђеном песнику.

Али допустите да се овој теми и Смедереву вратим који трен касније.

Откад сам свој живот и своју судбину везао за танку паучину језика, нисам желео да постанем ништа друго сем оно што сам постао ни да постигнем ништа више од оног што сам постигао. Прво песничко признање добио сам као ђак Ваљевске гимназије, у којој сам први пут назван песником. Важан догађај на мом песничком почетку био је кад сам у шестом разреду добио прву награду за најбољи писмени задатак из српског језика у Републици Србији. Моја песма, коју не бих волео да сад неко чита, поред славе донела ми је и новчану награду од петнаест хиљада динара, што је износило отприлике као садашњих хиљаду и по евра. Донео их је у Ваљево и предао ми на руке пред свим професорима и ђацима представник Министарства просвете који је тим поводом допутовао из Београда. Истог поподнева смо ја и тетка, код које сам се школовао, отишли, како би се данас рекло – у шопинг. Купио сам свој први сако и прве дугачке панталоне. Тетка је предложила да купимо кошуљу и тетку, јер ће му то, како је рекла, „бити мило". Уза сву ту куповину нешто пара је и преостало. Награђена песма је објављена, а хонорар је поштанском упутницом, на моје име, стигао у Гимназију. Кад су приспеле и новине са одштампаном песмом, тетка ме позледила речју коју никад нисам заборавио. Рекла ми је да би требало да сачувам те новине, јер се може десити да то буде први и последњи пут да је моје име штампано у новинама. Додала је и да ми је дар за писање дошао по оцу, који је, како је казала, био „јак на перу". Памтила је да је у неком листу међу писмима читалаца објављено његово писмо у коме је осуђивао кочијаша који је крвнички тукао мршаво коњче зато што није могло да извуче претоварена кола уз стрму уличицу.

У те дане, посрећило се да једне суботе баш мене на улици пресретне екипа Радио Београда. Зауставили су ме и упитали да

ли знам ко је написао стихове: „Откуда моје очи / На лицу твоме / Анђеле брате". Као из топа сам одговорио: „Васко Попа!" Честитали су ми и саопштили да сам добио награду од три хиљаде динара. Узели су ми податке и обавестили да ће анкета коју су водили бити емитована у наредну среду у три сата, одмах после емисије *Новости дана*. Те среде сам први пут чуо преко радија своје име и свој глас.

Идући истим путем, ево ме пред вама, са златним кључем Смедерева у рукама. На међународном фестивалу поезије у Смедереву, попришту историје и престоници поезије, на међународној реци Дунаву, у јеку највеће сеобе народа, усред расправа о рату и миру, окупацији и слободи, судбини Косова и песништва, угрожености језика, вере и српске нације, у којој је постало спорно све што је уједињује, а неспорно све што је разара. Пад Смедерева, као и Јерусалим, оплакује све српско песмотворје. Ниједан други град поезија није толико проклињала док је грађен ни оплакивала кад је разорен.

„Велики господин Дунав", како га је назвао песник, господин је само док стигне у Србију, где своје господске одежде и обућу замењује трањама и каљавим опанцима. Чим стигне у нашу земљу, престају валцери на лепом плавом Дунаву, гасе се светла и велики господин Дунав као да улази у овчју кожу, а град Смедерево на њему стоји затворен не сву ноћ, већ читав век.

Некад је уметност била без алтернативе. Данас је без алтернативе једино политика. Уместо да култура реформише политику, политика реформише уметност и ликвидира културу. Политичка коректност постаје једина и најважнија уметничка вредност. Јачи не пишу само историју него и поезију. Постаје важније на ком језику пишете и говорите него шта пишете и говорите. Прави песници личе на оног који се над провалијом ухватио за камен, а не види да се и тај камен одвалио. Интернет нас свакога сваки дан претрчава и оставља иза себе, тако да више нико није паметнији од интернета.

Па ипак, ма колико прегртани шутом и бофлом, знамо шта је право. Чекамо новог Његоша, а оног правог запостављамо и заборављамо. Темељи су давно постављени и за нас је неприлично да крећемо из почетка. Недостатак самопоуздања и вере у себе нећемо надокнадити ослушкујући звиждаљке које нас зову и маме са свих страна.

Славимо најбоље – то је најкраћи програм!

Драги пријатељи, можда је било практичније да сам вам своју реч послао скајпом или мејлом, а комфорније да вам је, док седите

у неком другом месту, кликнула порука да је стигао линк са мојим говором, који можете погледати ако нађете времена а да вашем доживљају не сметам ни ја ни мој глас. Хвала Вама што сте ме саслушали, а са онима који нису били заинтересовани за директну комуникацију видећу се у виртуелном свету и срести на Јутјубу.

*(Слово Матије Бећковића на уручењу награде **Златни кључ Смедерева** 14. октобра 2015)*

Драіан Драіојловић

О ПОЕЗИЈИ МАТИЈЕ БЕЋКОВИЋА

Нема много писаца који су деценијама тако широко присутни у јавности Србије, као Матија Бећковић. О њему се може говорити поводом различитих и многих његових активности. Сада ћемо говорити о њему само као песнику.

Поводом одлуке да се Матији Бећковићу додели *Златни кључ Смедерева*, једна од најугледнијих награда која се у Србији додељује за поезију и која има велики међународни углед, Међународни фестивал поезије *Смедеревска песничка јесен* објавио је Матијину књигу песама под називом *Оіледало*, у избору самог песника. Ту су, поред осталих, заступљене песме из књига *Вера Павладољска*, *Метак луталица*, *Тако је іоворио Матија*, *Рече ми један чоек*, *Међа Вука Манитоіа*, *Кажа, Ћераћемо се још*... Овај антологијски избор својеврсно је огледало Бећковићевог песништва, на шта нас он упућује својим насловом. Не верујем да у Србији има љубитеља поезије који нису уживали читајући песме из ових, али и из других Матијиних књига.

Мало је српских песника који су имали тако широку рецепцију код читалаца и слушалаца поезије. То су чињенице које свакога ко жели да говори о његовој поезији могу довести пред искушења, јер није лако говорити о нечему толико познатом. И поред тога, укратко ћу подсетити на неке битне ствари.

Од самог почетка и од првих песама видљива је Матијина самоувереност у своју мисију песника. За њега као да никада није било сумње у то шта му је наменило рођење.

Својевремено су неки теоретичари тврдили да песникова биографија и живот нису важни за његово књижевно дело. Није то била једина новотарија за којом су пошли многи, али живот и реалност су то оповргли. На Матијином примеру видимо да је за његово песничко дело од велике важности био крај из кога је потекао и где је провео детињство. Две године по рођењу у Сенти, Матијин отац вратио се у своје родно село, Веље Дубоко, у Ровцима, у Црној Гори, где се вековима чувало сећање на Косово и на губитак српског царства, али и нада да се једног дана може обновити и васкрснути српска слава и изгубљено, што је давало снаге без које се у тим оскудним пределима тешко могло опстати.

У родном очевом селу Матија је провео десет година и у раном детињству удахнуо снагу тла, језика, мита и историје. При првом читању његових песама одмах се запажа присуство завичаја,

богатство језика и епска снага речи. Када то знамо, онда ће нам бити јасније зашто у његој поезији заборављене речи и дијалект функционишу као песнички говор, мешају се са свевременим језиком и дају песми уверљивост и аутентичност, и зашто се лирско и епско тако успешно преплићу и говоре као једним језиком.

Управо захваљујући том језику, Матија успева да повезује садашње време са временом херојства и епске прошлости претворене у живи мит. Из суочавања тог живог мита, који је у нама, са оним што је око нас, односно са стварношћу која би да тај мит потре и поништи, рађа се драма која избија из многих Матијиних песама, скоро са сваким стихом. Као некада епски певач, Матија прибегава поеми, односно дужој песничкој форми, која му омогућава да искаже ту драму.

Његошев *Горски вијенац* може се делом узети и као тужбалица рођена из црногорских брда и душе народа која се појавила у тренутку када је историја ставила на дневни ред ослобађање од вековног ропства, како би снажила поколења којима је та велика мисија пала у део. Матијина поезија долази да лирско-епском снагом проговори о новим временима и неким другачијим поколењима од оних о којима је Његош певао.

Мало је српских песника у чијој су поезији Косово и Милош Обилић толико присутни као у Матијиној, па и када се директно не помињу.

Многи Бећковићеви стихови могли би бити пословице, али и мудре изреке које би могле функционисати и ван стихова и ван песме. То су често премисе у које се слегло много времена и колективног искуства па личе на мудрост народног говора. Ни успешан антрополог не би могао у неколико потеза, као Матија у својим стиховима, тако уверљиво приказати неке карактерне особине људи из свог ужег и ширег завичаја.

Матија је песник разговора, расправа, надмудривања. Његова песма уме да велича, али и да се подсмева. Пуна је лековитог хумора. Она саветује, објашњава, упућује... Често на контратези поентира. А његове љубавне песме прави су дар за читаоце.

Дуге песме личе помало на приче из *Хиљаду и једне ноћи*, трају, круже, приводе се крају и, наједном, као да тек започињу. У њима стих прелива стих, заварава један другога, не изговара до краја већ само назначује, и опет почиње, и опет одлаже; понекад се стихови супротстављају један другоме, подсмевају, пркосе, ругају, ћерају се и пређеравају, указујући читаоцу да их исписује рука песничког мага који се игра са њима водећи их циљу који им је намењио.

У овој поезији песнички глас често је глас пророка, али и шерета и судије, глас врача који се игра док изговара питалице и открива загонетке, али и глас забринутог појединца над собом и народом, над некадашњом славом и над српским гробовима широм бивше нам заједничке земље.

У неепско време Матија је показао да се поезија може писати са епским замахом. И да се могу помињати историја и српско име, иако се у његовом завичају то име све више утире. Матија као да, упркос свему, говори: ја ћу бити оно што јесам и моја ће песма говорити о љубави, о слави и муци мога народа, о искушењима и посртањима мога времена.

Не може се за кратко време много рећи о тако слојевитој и богатој поезији. Свој задатак видео сам у томе да у овој прилици само напоменем нека запажања до којих се може доћи слушањем и читањем Матијиних песама.

*(Речи изговорене 14. октобра 2015, на додели **Златног кључа Смедерева** за 2015. годину)*

MONS AURIUS

СИМПОСИОН

Драїана Лилић

КАД СЕ ДУГО НЕ ЈАВИ ПЕСМА, СЕТНА САМ

Разговор са песникињом Вером Србиновић

Вера Србиновић рођена је у Београду, где се и школовала. Након завршених студија енглеског језика, отиснула се у свет. Од 1959. године живи у Хагу. Прву збирку песама, *Незакључане капије*, објавила је у Матици српској 1961. Потом следе: *Крила судбине* („Просвета", 1993), *Невидљиво време* (КОВ, 1993), *Ребра душе* („Просвета", 1995), *Отварам прозор* (КОВ, 1995), *Кристални талисман* („Просвета", 1997), *Серафими светлости* („Просвета", 1999), *Облаци* (КОВ, 2000), *Има нешто или иза седам океана* („Прометеј", 2002), *Бели хртови* („Просвета", 2002)... и многе друге.

Добитница је награда *Милица Стојадиновић Српкиња* и *Растко Петровић*.

Више деценија сте на Западу, а опет сте овде врло присутни, објављујете нове књиге, посећујете Сајам књиїа с јесени. Како успевате да будете стално у књижевном животу Србије?

Тачно је да већ дуго, скоро шест деценија, живим на Западу, а најдуже у Холандији. Није ми било лако успети у потпуно другачијој средини, са другачијим обичајима и језиком. Велики ослонац, „на даљину", били су ми моји корени, култура и језик, који су ми били инспирација и у сну.

Као млада песникиња били сте део новоі правца, неосимболизма. Каква су Ваша сећања на то доба?

Сви смо у оно време били „ велики млади поети" који су се јавили, како је забележио покојни Буца Мирковић, у *Младој култури*, 1956. у *Студенту*. Дуго се говорило о потреби за стварањем једног новог књижевног правца. Проф. Драган Јеремић тражио је наслов за стихове оног времена, па смо се тако удружили – он, ја, Бранко Миљковић, Божидар Тимотијевић, Милован Данојлић, Жика Лазић, Драган Колунџија, Коста Димитријевић и Петар Пајић. Били смо корак ка освајању нових садржаја, живи детаљ у целини наше литературе.

Београд је у оно време имао око триста хиљада становника. Ипак, било је већ афирмисаних талената, као што су: Стеван Раичковић, Васко Попа, Оскар Давичо, Душан Матић... Расла је и слава младог песника Бранка Миљковића, са којим сам се дружила и

Вера Србиновић

са њим шетала Теразијама. Ја у бордо мантилу, а Бранко са црним шеширом. Ми нисмо марили за године, и ја сам увек мислила да је он много старији од мене, мада сам заправо ја била годину дана старија од њега. И он, као будући принц поезије, као Моцарт свог времена, неочекивано и не слутећи да ће се тако нешто догодити, угасио се у пуној младости.

Ја сам за његову смрт чула у Москви. До данас је покрет неосимболиста опстао, и види се да је изнедрио велике таленте. Ми смо били захвални листу *Студент*, свима који су нам давали велику подршку и указивали поверење. Времена су била другачија; било је братске и другарске љубави и поштовања. Нажалост, ја више нисам могла све да пратим, јер сам већ 1958. отишла из земље. Судбина је имала свој прст у свему. На неки начин, ја дугујем велику захвалност свима њима, као и новинарима *Политике*, Жики Адамовићу, Ристи Тошовићу, Максу Еренрајху и другима, који су ме од увођења културне рубрике у овом листу врло радо примали и штампали.

У Београду је тада настајала озбиљна поезија. Како сад видите то време?

Наравно, сећам се и тог времена, са *87 песама* Мије Павловића, сећам се Танасија Младеновића и нашег Бранка, који се винуо у небо... Тако ми у малој карти из Париза Јеремић каже да припазим на њега, јер се много високо винуо. Наравно, то је све било пола у шали, а пола озбиљно. У то време Београд је био врло боемски настројен. Сви смо се дружили и са сликарима наших година, који су после били и постали велики, музејски. Седели смо у чувеној кафани у Дечанској код *Прешерна*, а нисмо имали пара да платимо кафу. То се догађало и у Клубу књижевника у Француској 7, где смо често одлазили и били радо примани. Као да је цветало пролеће непрестано и јављало се на ренесансном злату.

Претпостављамо да Вас је свет у који сте одлазили такође инспирисао?

Током својих путовања по свету упознала сам мноштво сликара по музејима у Лондону, Мадриду, Атини, мозаике и фреске, ремек-дела Фидије, кремаљске иконе, не заборављајући ни Манасију ни Студеницу, наше Дечане, нашу Византију, Хиландар, Душанов законик, *Слово љубве* Стефана Лазаревића. Уза све то, и Јерусалим и Христов гроб и наше православне цркве. У Москви сам осетила додир са Ахматовом, Цветајевом, Пастернаком, Толстојевом Јасном Пољаном... живим песницима Рождественским, Вознесенским, Окуџавом, па и Јевтушенком... Значи, свуда су били моји преци, где год да сам крочила. Мада сам се кретала у кругу новинара, пријатеља мога мужа, у свету политике и дипломатије, у себи сам носила биће и бивствовање своје земље и предака и песме. Према томе, свуда сам била душом уз своју земљу.

Искуство моје је обојено проблемом што дуго нисам била поред свог народа. Међутим, стално сам била с њим у добру и злу. Тешкоћа је била и у томе да сам на Западу видела шта значи демократија, а тешко је било поредити искапитализована друштва која су мени одбојна по политици. У Холандији већ петсто-шестсто година имају устав који се не мења, а то значи да свако има права да мисли како мисли, да има своју религију, да поштују једни друге без обзира на націју и религију, одакле су дошли, и жене и мушкарци да су равноправни. Наравно, то ме подсећа на Душанов законик, који би данас правно много значио за нас и за свет.

Каква је позиција жене на Западу?

Могу да кажем да жена на Западу на неки начин има више поштовања и равноправности него на Истоку и у Азији. Данас је у Холандији министар одбране жена, жена је такође председник националне академије наука и уметности...

Вашу поезију карактерише бујан колорит: тиркизна, љубичаста, азурна и друге јаке боје доминирају у Вашем исказу.

Ја нисам свесна како је моја поезија обојена, то тек други виде. Вероватно је мој седам година старији брат, сликар Младен Србиновић, утицао на мене. Сигурна сам да су му се допадала моја ускршња јаја, па их је уткао у витраже направљене у САНУ. Само што ме није поменуо.

Са братом сликарем имали сте снажну емотивну везу: његову смрт сте опевали чудесним обасјањима светле туге.

Моје песме о животу и смрти су се десиле, везе и бол сличних бића и исто мишљење су за мене тајне силе над нама.

Поезија је за мене мој поглед на свет и живот, моје постојање. Када се дуго не деси песма, сетна сам. Певала сам пред Други светски рат преко београдског радија, и увек сам песме волела.

Како бисте дефинисали поезију?

Поезија је за мене врхунска уметност. И она, као и остале уметности – сликарство, вајарство, архитектура – печат су и тапије времена, који ће остати за неко боље доба и за друга поколења кад нас више не буде било.

Сачували сте младалачки изглед и дух. Чему можете захвалити за то?

Наравно, поезији. Ја сам захвална музи и Богу за свој дар који ми је дат као задатак у мом животу.

Да ли сте сада задовољни постигнутим? Имате ли у плану ускоро неку нову збирку?

И да и не, али учинила сам шта сам могла, рачунајући и моје дуговремено одсуство. То је отежавало и моју позицију: дуго нисам била уз свој народ, али сам стално била у дослуху са њим, и у добру и у злу.

Због стицаја околности, и болести у мојој породици, имам доста забележеног, али нисам стигла све да уклопим и да прекуцам. И последњег априла сам за Ускрс осликала тридесет јаја – традиција не сме да се заборави.

Сваки стваралац, и онда када му је најтеже, схвата да је благословен сваки трен у којем може да слика, ваја, пише, пева и да буде срећан због тога.

Хоћемо ли Вас ускоро поново срести у Београду?

Зависи од околности у мојој породици. Иначе, ја сам у мислима често са вама, шетам београдским улицама...

MONS AUREUS

БАШТИНА

Славољуб Штерић

СМЕДЕРЕВО И ОКОЛИНА У РАТНИМ ДНЕВНИЦИМА ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА

О догађајима за време Првог светског рата у Смедереву и околини недовољно је писано и отуда постоји извесна празнина у историјској литератури. Код Смедерева се 9. новембра 1914. године одиграо бој значајан за нашу историју. Судбоносне 1915. код Смедерева су се водиле жестоке борбе. По паду града, борбе су се водиле у одступању: на Сегди, Стризову, Врановом брду, на Врбовачким косама... Недовољно знамо како је изгледао живот под окупацијом, па чак и ослобођење 1918. године.

Смедеревци су углавном попуњавали 18. пук Дунавске дивизије и налазили су се на другим поприштима. Отуда о догађајима код Смедерева пишу појединци који су припадали јединицама које су извршавале задатке на овом простору. Има и изузетака. У Смедеревском боју, другог дана Митровдана 1914. године, као артиљерац, нашао се и Смедеревац **Мика Карапанцић**. Он је био распоређен у 3. батерију Дунавског артиљеријског пука Дунавске дивизије. Пошто је његова батерија била придодата одбрани смедеревског сектора, тако се и он нашао у Смедеревском боју. Иначе, у боју код Смедерева учествовали су трећепозивци: Неготинци, Чачани и Пожаревљани.

Мика артиљерац је био познат Смедеревцима као боем, ловац и човек коме војничка дисциплина није била врлина. Из његовог дневника се види како показује самоиницијативу, поступа на своју руку, препире се са мајором Каљевићем, отвара ватру из топа без наређења, ризикујући да угрози нашу пешадију. Такви војници могу да направе подвиге, али и велике штете својој јединици. Мика је, поред осталог, био драг човек, пун прича о својим ловачким авантурама. Тако је освојио симпатије шеснаестогодишњег Милана Јовановића Стоимировића, који ће, много година касније, о њему писати са симпатијама. Мика је своја сећања забележио после дужег времена, па је услед заборава написао и неке нетачности. И поред свега тога, у тим белешкама има и занимљивости, па ћемо их представити у оригиналу.

Сећање Мике артиљерца[1]

Уочи Митровдана били смо ја и мој командар Каљевић код телефона који је био у земуници у Дамњановићевом виноіраду, іде су били и наши топови. Ту смо расправљали пуно ствари, па је дошло до препирке због шпијунаже. Он вели да су Смедеревци већином шпијуни, а ја му одіоворих да нису и да му се привића, да је плашљивица итд. То је било око 12 сати ноћу. У тој препирци чуо се један пуцањ из пушке. Командар скочи са седишта и пође топовима, ја за њим. Он ме врати рекавши: „Буди Карапанићу ту код телефона док се ја не вратим." Чим је командир изашао из земунице, дотрчао је Јовче Јанковић наредник, наш Смедеревац, прилично пијан и затражио воде. Телефонист Љубомир пружи му воде, а ја рекох Јовчету да иде из земунице, јер ако те командир затекне пијаноі, убиће те. Јовче одіовори: „Све једно, ја сам већ убијен, прешло је преко 40 чамаца са Аустријанцама."

Ја одма телефоном позовем пук на Царини, а јави се і. Топаловић, ађутант команданта пука. Кажем му какав сам извештај добио од Јовчета, а замолим іа да пошаље једну чету у заштиту батерије. Одіоворио ми је: „Батаљон се креће овоіа часа тамо, а Јову наредника пошаљи одма овамо." Јову сам упутио на Царину да ли је он отишао не знам. Телефон предам Љубомиру, пробудим све војнике и одем код моі топа на коме сам био нишанција и без наређења отворим ватру на оне позиције које смо преко дана узели.

После друіоі метка дотрчао је поднаредник „Социјалист" и каже: „Наредио је командир да скинемо затвараче са топова." То ме је изненадило; видео сам да је непријатељ сасвим близу! Али да се наплатимо, метнем један картеч за „збоіом", оборим низ виноіград па расталим и почнем да скидам затварач, а командир дојури са револвером у руци: „Скидај затварач Аустријанци су ту пред нама." Скинем затварач и дам моме помоћнику каплару Алекси и упутим іа код Баће у виноіград да чека до даље наредбе. Ја останем код топа да видим да није то наш III позив који одступа ка батерији, а командир није добро извештен. Бомбу сам спремио и чекам. Чуо сам речи српске: „Горе на брдо", а друіи одіовара: „Вартн писл". Уверио сам се да су Аустријанци на отвор код уста цеви, појаве се једновремено два лица; нисам смео више да чекам; чукнем бомбу и бацим, наіло се окрећем да побеінем. Али се сплетем на кофу што ладимо цеви топовске и паднем те од потреса и земље и ја сам мало претрпео болова од своје бомбе. Али брзо се приберем и побеінем код друіоі топа, па опробам нишан у виноіград, ту послушам да ме неко не јури али никоі нисам приметио.

---

1 Дневнички записи преносе се у изворном облику, како су их аутори бележили. Језичке и правописне интервенције и усклађивање са савременим језичким стандардом вршени су само у случају кад је то било неопходно због боље разумљивости текста.

На левом крилу батерије чујем командира Каљевића како командује: „Батаљон напред!" Мислио сам да је стигао батаљон као што је казао і. Топаловић на телефону. Чекај да се ја склоним на пут да не отворе ватру на батерију. На путу чујем Јована поднаредника, нишанцију: „Чета напред!" Одем к њему и видим іа самоі. Вели „Командир је наредио да пашимо Швабе."

Око пет сати ујутру чула се јединична паљба са Карађорђевоі брда, а мало касније стиіао је вод 10. пука. Ја узмем 10 војника и упутим се да видим ко је на Карађорђевом брду. Наредника упутим командиру Каљевићу, који је био у детелини над Провалијом и осматрао кретање непријатеља. Код виноірада Јеле Опанчарке један метак звизну више нас. Ми полежемо. Затим друіи метак. Пузећи до оіраде приметим једноі војника.

То је био аустријски војник. Он је пуцао на нас; види се да није био ловац; оба метка је промашио, мој један метак умирио іа је за навек.

Јединична паљба све се више приближавала к нама и приметио сам наш III позив Зеіине чете Смедеревца. Ускоро позвао сам Ђоку Ерчета Смедеревца. Викнем іа и известим намеру да ћемо вршити јуриш на батерију, да престану са напредовањем док се не нареди. Пошто смо ухватили везу, враћам се натраі да известим командира. Али пре неіо сам стиіао, јуриш је почео на батерију; борба је била јака али кратка. Водник је смртно рањен у стомак, изнела іа два војника. Потпоручник Јован рањен кроз уста, није опасно, наши се повукли на пут, да се сачека појачање. Спазим поручника Саву, снужден само што не плаче.

– Шта је? – упитам іа.

– Не ваља, пешадије нема да дође.

– Не брини – одіоворих му ја.

Ја одо код Провалије да браним путању која води из Провалије, на друіа места не моіу тако лако да изађу непријатељи. Јес, али доцкан, Аустријанци су већ сишли у Митуљевичин виноірад, ми полежемо ту поред пута и отворимо ватру на оне који су се доцније пребацивали.

После неколико минута чула се јака и брза паљба испод нас у виноіраду. „Ура, напред!" Познао сам іласа поручника Аліировића, командира 3. чете 10. пука трећеі позива. Кад се стишала мало ватра, јавим му се да су овамо наши. Питао ме је іде је краљев баіремар. Ја сам му показао, а он је узео венац Провалије, направио је распоред чете и отишао краљевом баіремару.

Вратим се у батерију. Успут видим два дечака с пушкама како трче.

– Куда, децо?

– Да их бијемо!

У том моменту почела је непријатељска артиљерија страховито да дејствује баш над нама.

– Лези! – викнем на децу, те се сручисмо на земљу, док је канонада прошла.

Та два дечака били су Рада и Душан (упр. Елктр. др. Сл), браћа пок. Бате Николића, моји кумчићи.

Пођем батерији иде затекнем мноіо наше пешадије. Стиіао је и Караклајић поручник.

– Шта је, зар још ниште топове узели? – Командова: „У стрелце!", затим „Напред, ура!"

Топови су били заузети без јакоі отпора, пешадинци су продужили ка Дунаву. Ми остадосмо код топова да сачекамо затвараче.

Са првоі топа скинута је била цев и бачена у јаруіу. Код првоі топа лежао је потпуковник Аустријанац, мртав и два војника тешко рањена. Можда од бомбе. Склонимо их одатле а извучемо лафет и дотерамо друіи топ, јер је ту био најбољи положај за непосредно іађање. Одем у земуницу да променим диоптер, јер су іа непријатељи искривили. Када сам на врата дошао она се сама отворише.

– Наздар! Ми Чехи, Словени! Пуна земуница (е, ту ми је прошло 40 дана).

Поздравим и рекох им да ту остану док не известим командира. Узмем диоптер, метнем у лежиште и пођем да потражим командира док нису стиіли затварачи.

Прођем кроз оіраду и чим сам био на крај детелине спазим командира іде лежи на леђима. Око њеіа било је још седам војника из 10. пука, све мртво. Командиру је просвирао куршум кроз слепоочницу и крв из ране је била већ усирена, што значи да је при првом јуришу поіинуо, када су и поручник Јован и поднаредник били рањени. Зовнем поднаредника „Социјалисту", изнесемо іа на пут, зовнемо и поручника Саву, претресем іа у њиховом присуству. Код њеіа смо нашли 160 динара у ноту и у новчанику 18,10 динара и сат. Направимо списак имовине и предамо поручнику Сави.

С командировим мртвим телом се опростисмо и упутимо у Коларе, іде је привремено и сарањен.

Жена покојникова је извештена, присуствовала је сахрани и примила по списку новац и сат, на шта нам се једним писмом заблаіодарила на друіарској пажњи. Сутрадан отприлике када смо знали да ће се спустити њеіово тело у іроб, 4 топа са Молеровоі шанца оіласила су последње збоіом једном великом Србину, врлом официру који је дао свој живот за отаџбину. Слава му.

За то време дошли су и затварачи. Поднаредник Ђира опалио је први той, што је донело необичну радост, јер је поново оживела заробљена батерија.

У том моменту појавила са лађа са два шлепа од горњег шпица Аде. Одма смо ја и поднаредник Ђира отворили ватру на њу, али смо подбацили. Кад смо ухватили одстојање онда нас је један вод од два брзометна топа нашао и тако прецизно гађао, да смо престали даље да пуцамо.

Кад је лађа већ стигла на нашу обалу, тада смо је поново почели тући. Али кратко време, онај нас је Аустријанац тако тукао, да смо морали да бежимо у заклон. После неколико минута, извирим из заклона и видим да се лађа сама враћа, без шлепова. Туче је са Павлице наредник Рајко, да ли је још ко тукао не знам. Један метак је ударио код самог оцака, после чега се лађа накривила и једва зашла иза Аде.

Каплар Жика Паланчанин на његову несрећу спазио је онај вод код вектернице поред насипа (даме) што нас је тукао. Решимо да га сви тучемо. Известим Рајка телефоном да и он туче са Павлице и кажемо му правац. У том моменту стиже депеша „Војници, држите се храбро. Помоћ вам иде са свију страна. Краљ Петар".

После наредбе почнемо да тучемо она два топа. Отвори се дуел између нас, који се сврши на нашу штету. Каплар Жика Паланчанин погинуо. Поднаредник Ђира рањен у руку, каплар Александар лакше рањен у главу. Она два рањеника што су била код потпуковника и они су довршени од њихове артиљерије, било је већ 1,30 часова.

Стигли су Вардарци на Павлицу. Са њима и два брзометна топа, борба је отпочела страховито брзо. Брза паљба трајала је више од четврт сата. Затим чуло се је: „Ура, ура!" И наста тајац. До мрака није се чула ниједна пушка. Битка је била свршена на Молеровом шанцу и Павлици.

Сутрадан дошао је командант Браничевског одреда Матић и честитао нам. Око топова и у винограду пало је 64 војника и подофицира и један потпуковник. Ја сам их саранио између детелине и винограда Алексе касапина. Да ли су ту још, не знам.

У борбама код Липа, села које је три пута прелазило из руке у руку, нашао се војник **Милутин Арсић** (1894–1965). По избијању рата распоређен је у 2. чету 3. батаљона 19. пука Шумадијске дивизије I позива. По завршетку обуке, распоређен је у 4. чету 2. батаљона. Учествовао је у свим борбама које је његов пук водио приликом одбране Србије 1915. године. Повлачио се са војском преко Косова, Црне Горе и Албаније на острво Крф. На Солунском фронту налазио се у првим борбеним редовима. У свом дневнику *Мемоари*

малоі војника, Милутин описује сликовито како је доживео борбе код села Липе.

Мемоари малоі војника

[...] Нисмо честито ни заспали, а пушчана паљба пробуди нас. Одмах се чу команда „Пст, пст", наша ми поскачемо, али, командир дође и рече нам да продужимо спавање и да он води рачуна о нама. Ми, онако уморни, опет поспасмо, без обзира на учесталу пушчану паљбу, јер нам командирове речи враћише спокојство и сиіурност. Сутра рано, командир нам рече ове речи:

„Војници, сад је дошао тренутак да се ради брзо, смело и енерічично. Непријатељ је ту пред нама у непосредној близини", после чеіа одреди сваком воду правац напада. Чета се крете напред, сваки вод у свом правцу.

Трећи вод у коме сам ја био, удари право преко села Липа, а водник п. поручник і. Будимир Димитријевић одреди у патролу каплара Милорада Марковића Бибу из Бумбаревоі Брда, мене и Миливоја Симовића из Кусовца. Нас тројица пођосмо напред, полако и пажљиво, а за нама се крећаше наша десетина са десетаром, поднаредником Павлом Чекановићем из Гунцата. Прођосмо цело село и избисмо на обалу реке Мртва Морава, іде беху ровови 5. пука Дринске дивизије I позива, те ноћи напуштени од 5. пука, беху празни. Код рова стајаше један ордонанс коњаник из 5. пука, који на моје питање, да ли је видео и зна ли шта о непријатељу одіовори: „Драіи мој, друже, ако оћеш да знаш за Немце, поіледај с ону страну реке и видећеш их, али, ја мислим да је боље да одемо овди код ових кућа, да се напијемо вина док борба није почела."

Ја бацих поілед преко реке и заиста уіледах неколико немачких војника, а они мене не спазише, пошто је свуда туда било іусто жбуње. Таман хтедох да се вратим да известим водника о ономе што сам видео, а спазих једну затворену флашу у рову. Ударим је пушком и видим да је пуна. Одмах скочим у ров и окушам течност у флаши. Беше то стара шљивовица –препеченица, отприлике 20 іградуса. Натеінем са флашом, те се боіами, добро напијем, па потом, дам каплару Милораду и Миливоју Симовићу, те и они добро повукоше „свете мученице".

Још сам био у рову, а Миливоје и Милорад изнад рова, кад пуче прва пушка. Метак прохуја поред нас и експлодира ударом у оіраду. Милорад и Миливоје тркнуше једним јендеком назад, а ја не моіох одмах искочити из рова. Пошто искочим из рова полетим и ја као муња за оном двојицом. Међутим, меци су тада падали као киша, а то су долетали с наше десне стране іотово бочно, а сви беху система думдум те се око нас створи читав прасак од експлозија. Беіајући, ми тројица наиђосмо на 1. десетину нашеі вода, са наредником Рајицом Поскурицом из Кнића, који се беше са

десетином склонио иза једноі зиданоі салаша. Не ѿтраја ѿет минута, па ѿочеше и іранате да долећу, а један шрайнел удари у кров салаша и сав цреѿ сручи на нас.

Мало ѿостоја, а дође војник коіа беше ѿослао ѿ. ѿоѿѿоручник Будимир и каза нам да је наређено да идемо у ровове код водника іде беше борба узела жестоке размере. Ми се брзо ѿовукосмо одате и одемо неким јендецима ѿраво код ѿ. ѿоѿѿоручника Будимира. Пушчана и митраљеска ватра беху се слиле само у једно ужасно крљање које човек не може да замисли. А артиљерија немачка само је без ѿрекида ірмела и све око наших ровова ѿреора земљу, а іранате сада ѿочеше да ѿадају и у ровове. Наш 4. вод би ѿола ѿобијен и затрѿан, а наша артиљерија од свеіа једне ѿољске батерије слабо одіовараше, а ускоро би и сасвим ућуткана. Међутим, ѿушчана и митраљеска ватра са наше стране беше достиіла врхунац. Ја сам, ѿошто ми се ѿушка беше іотово усијала од ѿуцања, ѿрекинуо мало ѿаљбу и ѿисао сам мој дневник, а Коста Пауновић бивши наредник рече ми: „Шта то ѿишеш кад видиш да ни ілаве одавде нећемо изнети. Ја сам ратовао од 1912. іодине, али овакве борбе није било." Ја му рекох да је то божја воља ко ће изнети живу ілаву, а ко не, и ѿродужих ѿуцати, а дневник оставих у цеѿ.

На ѿодне нам нестаде и муниције, а двојица који ѿођоше да донесу, ѿоіибоше оба. Немци у іустим слојевима ѿођоше на јуриш, а ми наѿослетку сѿремисмо бомбе – ѿоследње средство. У том тренутку дојури 3. чета нашеі батаљона нама у ѿомоћ и ѿошто имаде доста муниције, које дадоше и нама, усѿесмо да одбијемо тај ѿрви немачки јуриш, а за то време стиже нам и муниција и ми се ѿрилично окуражисмо. Немци ѿокушаваху још три ѿута јуриш, али их скуѿо сташе, ѿомлатисмо их као зечеве.

Око ѿет часова ѿо ѿодне 5. ѿук, који је био десно од нас, ѿоѿусти исѿред ужасне навале Немаца и немачки митраљези ѿочеше нас туђи бочно. Пошто се ни у ком случају нисмо моіли одржати, наредише команданти ѿовлачење и ѿочесмо један ѿо један излазити из рова, ѿа наѿослетку искочисмо сви и ѿочесмо, не ѿовлачећи се, већ іотово беіати, ѿошто су Немци са оіромним снаіама брзо јурили за нама. Командир наше чете који је био ту код нас рече нам да беіамо куд који знамо, а и он ѿојури са нама. Тек ѿошто добро ухвати мрак и ѿрестаде ураіан челика и ватре, код једноі моста на реци Мртва Морава и чета ѿоче да се искуѿља.

Тоіа дана у борбу је стуѿило 260 људи наше чете, а изашло 227. Ѿоіинуло је: два каѿлара и шест редова, а неки су остали затрѿани у рововима, међу којима и ѿоднаредник Никодије Луковић из Кнића; рањен је један наредник, ѿет каѿлара и једанаест редова. Ова борба код Лиѿа биће ми сваіда на ѿамети и датум 28. сеѿтембар 1915. іодине никад нећу заборавити...

Учесник борбе на Врбовачким косама, коју по својој жестини истиче и непријатељ, био је потпоручник **Славко Јоксимовић** (1893–1985). Његово школовање у Војној академији прекинуо је Први балкански рат, ратовање наставља у Другом балканском рату, а школовање је завршио пред Први светски рат. У Церској и Колубарској бици лакше је рањен, а при одступању код Врбовца рањен је у ногу. На штакама је отишао до Приштине и преко Албаније до пристаништа Сан Ђовани. Опорављао се на Крфу и у Француској. Делимично излечен, прикључио се свом 12. пуку Шумадијске дивизије на Солунском фронту.

У боју код Врбовца борио се као припадник 4. чете 4. батаљона 19. пука Шумадијске дивизије I позива.

Борбе и одступања и бој на Врбовачкој коси

[...] ***5. 10. 1915. године**, артиљерија непријатељска почела је дејствовати, пољска и хаубичка, тукући ровове на војничкој ивици испред нас, који су били празни, па делимично и нас, јер смо били близу.*

Ипак, ни једна граната није ударила у наш ров. Шрапнели пољака ударали су, но без дејства. Из врбовачке основне школе донео сам књиге за читање. Књиге су учитеља Михајла Павловића. Исто тако и једне бројанице од седефа сам узео. Једно дивно куче остало је. Хтео сам га узети. Један матори пас облизивао се око мене режећи, а ја сам га се бојао да ме не уједе.

Око 7.30 зовну ме командир и рече, давши ми наређење команданта батаљона, да сам осматрач до подне, а пополдне ће бити Бошко. Наши мерзери су стално дејствовали, неповређени од непријатељске артиљерије, која их је била преко нас.

Око 5 сати на нашем десном крилу, на фронту 1. батаљона 11. пука Немци вршили напад, но одбијени. Ипак су им наши пустили један део својих ровова. Око 18 сати наредише нашој чети да одмах иде у пуковску резерву. Дошав тако, командант пука је био отишао на десно крило и одвео шест чета резерве да изврши контранапад, па да поврати наше ровове. Артиљерија, дивизион цео био је спреман за потпомагање напада. Но, пошто су наше патроле извиделе да непријатељ није заузео наше ровове, то се одустало од напада и свак се вратио на своје место.

***6. 10. 1915**, синоћ сам добио једно писмо и две карте. Тако су ме обрадовале. Јутрос сам био на осматрачници опет и поднео сам извештај команданту батаљона. Са осматрачнице сам отишао у 7.30, због непријатељске артиљерије, која је шрапнелима и разорним гранатама тешких и лаких оруђа била околину наше резерве.*

Данашњи дан је ведрији но јуче. Сунце се почиње кад-кад јављати. Непријатељ је сву своју артиљеријску ватру сконцентрисао на сектор нашег батаљона и бије јаком артиљеријском ватром. У 8.30 јавио ко-

мандант батаљона да буде резерва спремна јер непријатељ врши напад на наш фронт. Непријатељска артиљерија је почела дејствовати, прво преко наше 3. чете и преко 1. чете. Дакле, прво је тукла непријатељска тешка артиљерија 1. чету, па онда 2. чету, а онда је прешла на 11. пук и њеіаје тукла. Оваје ватра још од 7.30 почела и њена интензивност расла све више, тако да је око 9.30 њена ватра била страховита, и тако страшна да су се наши ровови резерве тресли, а пуцње нисмо ни чули. Наши су нерви били страшни, као кад неки пут локомотива железничка почне да зуји, бу-у-у, слично је било, само што су овде таласи тресења били одсечнији, као кад се ветрењача окреће.

Од 10 сати наша 2. и 3. чета почеле су одступати, а око 10.30 наша чета је изишла из ровова.

У тој хуци и кроз ватру хаоса сјурио сам се са моја четири војника на пут који води из с. Врбовца. Артиљерија је тукла нашу резерву. Наши војници су посели ровове на војничкој ивици и тукли је оруђима разних калибара, са четири од 15 см и хаубицама од 10,5 см, са две-три батерије пољака, и то брза паљба која је трајала као што сам іоре поменуо. Одмах, іотово после неколико минута, поіину Вујица Радовановић лево од мене. Метак іа удари у леви део ілаве и то у средину, како је косо лежао. Непријатељски војници су се кретали десно од нас кроз башчу, бежећи за дрвета и склањајући се од наше ватре. Бацали су ракете показујући својој артиљерији іде су. Узео сам Вујичину пушку и извадих њеіову муницију, док је кључем лила крв из њеіове ілаве. Он поіледа у мене, као још свестан, и обори ілаву у земљу, а очи му изіубише сјај, као кад облак наиђе на Сунце. Лаіано се опет саінух, окренух се на своје место и узех да бијем. Али засмрде, поред мириса од Вујичине крви и поіан војника који су вршили нужду у овом рову поред пута. И мој кундак намаза и мој образ, десну руку и раме опоіани, и шињел іде-іде. Очистих мало кундак, зіадив се мало, но тако да је моје душевно стање ова поіан више променила но смрт Вујичина. Пуцао сам и ја, издижући и спуштајући ілаву на Немце који су іомилицама излазили из села и, осетив нашу ватру, склањали се лево и десно.

Поіледав у Вујицу, моји војници као да се оладише. „Море, пуцај, шта іледаш овамо! Удри, удри, ено их!". И они као да іа заборавише, продужише іађање на непријатељске іомилице, но не нишанећи, јер се морала и ілава чувати и ірабити моменти да се они бију у іомилицама. Додадох неколико рамова мојим војницима, истресав све Вујичине фишеклије. Већ се непријатељ приближи, а лево од нас наши су још по кад-кад пуцали. Немци већ дођоше, саінувши се кроз башчу десно, од којих су неки носили капе (шлемове) на пушци. Ја нисам разіледао те војнике какви су, нити ми је остала у памети тачна слика њиховоі одела и спреме, мада сам их іледао више од 10, па и 15 минута. Но, Шишман ми рече да се повлачимо, јер ево сад ће нас заробити. „Нека још мало, сад ћемо" и пуцали смо опет.

Немци су се приближавали све ближе и већ су били на 20–30 корака и неки су ишли десно баш уз саму врзину. Срећом, лево од нас она гомила њихова још није стигла. Ваљда су видели наше војнике, јер су ови још по кад-кад пуцали, мада су они из близине већ отишли. Лак облачак сумње, колебања и нерешености пролеће кроза ме као леден дах мрачне пећине, да се морам предати. Немци већ избише на мој пут и почеше га прелазити, тако да су били неколико њих далеко 4–5 корака. Но, не пођоше на нас. „Ајд за мном", викнух двојици десно од мене, наравно наших, па погледав на двојицу иза Вујице који већ одоше, тражих озебла срца ону гомилу Немаца који су били лево од пута. Срећом, они нису били ту близу, а даље нисам могао ни имао моћи да видим. Превалих се лагано преко мртвог Вујице, коме је, чини ми се, још крв капала, и пођох да бежим, јер Немци који су прешли преко пута беху почели да презају да нас ухвате. Таман потрчах, а куршум звизну у десну буту. Пипнух руком, враћајући свест, да осетим да ли сам рањен тешко да не могу побећи. Десна ми страна беше лакша, но ни крви, ни бола. Бежао сам полагано, малаксало, носећи Вујичину пушку, која ме отржи по десном палцу својом уграђаном цеви. Ускоро се нађох у једној авлији удаљеној од мог бившег места за 60 корака. Зној је био из мене. У дворишту још наших војника. Неки се забили под салаш, неки иза куће и у њој. Сава и Крстић беху ту. Неки су војници у гомилама ишли горе путем и бежали. „Сад ћу да пуцам!", викнух овима под салашом те их изгурах и сви одоше.

Не знам шта је даље било до на пут који је био лево од наше резерве, не знам ни како се везује тај пут из села са овим путем и куда доспех у кућу. После смо гомилом ишли поред школе, а гађао нас је шрапнел, јер су ракетле летеле. Гађао је и градлија. Непријатељ је ишао за нама стално, а ми смо у гомилама стрељачких стројева бежали.

То није била уплашена, деморалисана и панична руља, већ искварени стрељачки строј. Штавише, ни непријатељ није био ништа уређенији од нас. Само су нас топови тиштали и мислили смо где су, причајући један другом своје ситуације.

Занимљиво је сазнати шта о нама мисли наш непријатељ и како описује прелазак Дунава код Смедерева 1915. године ратни дописник *Ратног билтена* 4. немачке армије **др Курт Флерике.**

Напредовање савезничких војски до средње Србије

[...] *Брзо освајање Београда било је тако славно, а ипак стратешки је важнији, чини се, уз мање борбе успешан прелазак Галвицове армије преко Дунава. Он је непосредно водио у долину Мораве, а тиме поигађао и артерију Србије. Овде код Смедерева, отвара се брдовито земљиште и омогућава приступ пругама и путевима, који преко Пожаревца воде у*

унутрашњост. Овде су најплодније и најимућније области земље, извор њене националне снаге.

Генерал Галвиц имао је задатак да изврши прелаз преко Дунава на широком фронту потеса 40 км и да отвори својим даљим напредовањем довољно сигурну основу (мостобран). Није смео да учини грешку Руса у ратном походу 1877. године, који су се задовољили једним местом прелаза код Зимнице и због чега су одмах дошли у критичан положај, када је Осман-паша од Плевна са бока угрозио њихов мостобран и њихов уски војнички друм. Све је зависило од тога да ли ће се Срби задржати ван главних праваца пробоја. То је успевало вештим привидним маневрима и вештим прикривањем припрема, које су се вршиле на најобухватнији и најопрезнији начин са правом, јасном темељитошћу.

[...] *Артиљерац Галвиц није заиста штедео топове. Топови са благим нагибом, хаубице и кратки топови најтежег калибра били су постављени у великом броју. Та богата разноликост на околним узвишењима накитила је падине на оној страни и долине иза њих ланцем праскавих граната. Све до северних балканских брда чуло се потмуло дејство немачких топова и дубоко у Банату. Ужасавали су се сељаци, пред непрекидним и све јачим рикањем артиљерије. Из поља кукуруза, из воћњака, иза грмља речних острва, где су се иначе такмичиле птице са певањем српској скелецији, севало је, праскало, грмело и од шиштавих, брујећих, урлајућих граната свих величина и домета створен је убрзо мост преко реке, испод којег су могла сигурно да прелазе спремљена пловна возила. Снопови шрапнела праштали су у пољима кукуруза, која су формално преорана гранатама. Ноћ бљује ватру, земља се тресе, а ваздух дрхти под металном тутњавом тешких граната хаубица. Где су оне праскале, избијали су светлећи снопови у свим правцима и ноћ је буктала застрашујуће и блештаво. Била је осута ватра најгоре врсте, која је брисала узвишења на обали, што је значило одступање изрешетаних српских чета.*

[...] *Генерал Галвиц је изабрао три правца свог развијеног фронта за форсирање, при чијем је избору пресудан био сразмерно повољан источни распоред, усмерен на најближе циљеве операције. Најсевернији од ових праваца био је код Смедерева, против кога је требало наступити фронтално користећи истоимено дугачко острво.*

[...] *Да би се већина трупа искрцала уз непријатељску ватру, прелаз до Смедерева морао је бити ослобођен. Пет њихових понтонских мостова је било потопљено. Када су се трупе срећно искрцале, Смедерево је ускоро заузето у налету.*

Високо, омалтерисано, троугаоно утврђење, које је саграђено 1430. године од стране деспота Ђурђа Бранковића, чији су стари градитељи изградили четири велике осматрачнице са 24 мање куле, доживело је и

раније љуте борбе [...] *(1717) је заузето од стране принца Еуіена, али је 1738. прешло у руке Турака. Данас поседује мале одбрамбене вредности.*

Многи су остали неми пред читавом величанственошћу, али не задуіо, јер је оіроман той постављен на мађарској страни, а тешки немачки и аустријски кратки топови узели су учешће у свом старом рђавом послу.

Данас над Смедеревом стоји блиставо винско брдо, које је познато и по томе што се ту обављала тріовина свињама и житом. Имало је важан економски значај као типичан српски ірад, али је у својим уским улицама показивало и јак оријентални утицај у іраћевинарству.

[...] *Од својих моћних савезника Енілеза, Француза, Руса и Италијана несрећна Србија је била срамно остављена, а настала су три нова јака савезника: кише, планине и зима. Земља се сама бранила од страних завојевача. Најпре је дошла киша. Недељама је іотово непрестано ромињала. Дан и ноћ су исплели мрежу оружја на земљи, обавијали су маршевске трупе у сиви дим, затезали слободно повезане улоіорене мокре шаторске везове на смрзнутом пропланку Али војници се, упркос томе, нису предали и њихове ірубе мушке песме одјекивале су јаче неіо монотоне капљице. Ишло се напред. Слободно се може рећи да то више није био марш, већ само іацање. Најбоље је било да се чизме пребаце преко рамена, јер се блато на њих лепило. Пљас, пљас, одјекивало је лево и десно. Коњске ноіе су се претворила у сивобраон блатњаве стубове. Њихови стомаци су били прекривени лепљивим крљуштавим оклопом од блата. Точкови возила нису моіли да се препознају јер су на њима били слојеви блата.*

[...] *Моіло се од Срба, при томе, од самоі почетка очекивати да непријатељско кретање успоравају и да задрже борбену способност која би временом водила у победу, а притом да имају најмање іубитке и да се на крају чежњиво очекује савезник да би се победило. Али, савезник није дошао, јер се прекасно појавио са недовољном снаіом на ратној позорници и од Буіара су били задржани и отерани преко ірчке іранице.*

MONS AUREUS

ДОБРО

Градимир Стојковић

МОЈИ, НАШИ, ПОНАЈМАЊЕ ЊИХОВИ ПРОБЛЕМИ

ПРВА СЛИКА

На књижевном сусрету, недавно, оваква догодовштина:

ЈА: Да ли је неко прочитао неку моју књигу?

ОНИ (ћуте, НИКО!)

ЈА: А да ли је неко прочитао бар неку књигу ових дана?

Дижу се ТРИ руке. Три девојчице.

ЈА (девојчици из другог реда): Коју си књигу прочитала?

ОНА: Лектиру.

ЈА: Коју лектиру?

ОНА: За шести.

ЈА: А како се зове та књига?

НЕМА ОДГОВОРА!

У тој библиотеци, кажу ми, готово да и нема мојих књига на полицама. Све су на читању.

И шта сад!?

ДРУГА СЛИКА

На сусрету у школи пуна сала. Узраст млађих разреда, понеко из старијих. Нема, наравно, ученика седмог и осмог разреда. Једна професорка и библиотекарка поред мене, пре почетка – договор о уводу у сусрет. Још га нисмо завршили, а прилази нам један радозналац.

ОН: Чико, кад ћеш да се пресвучеш?

ЈА: Мооолим?

ОН: Да навучеш ОНО одело...

ЈА: Које је то „оно” одело?

ОН: Па ти си песник, је лда?

ЈА: Јесам.

ОН: Е, онда се пресвуци. И стави црвен нос... онако... као прави...

ЈА: Извини, али ја се не пресвлачим. И не стављам црвен нос. То раде кловнови.

ОН: Па да! То ти кажем. Ваљда ја знам како изгледа песник!

БИБЛИОТЕКАРКА (коначно се умеша у разовор): Пусти песника на миру и седи.

Дечко седне, а мени библиотекарка објасни да је био један песник који се обукао као кловн, па отуда и питања овог детета.

И шта сад!?

ТРЕЋА СЛИКА

Пробрана публика у библиотеци, како ми објашњава библиотекарка. Само прави читаоци, они који воле књигу. Кратак увод, па почињем, уобичајено – мало приче, мало песама.

Мало-помало, па се и публика опушта. Све тече баш као што и треба, само један буцмасти, с краја трећег реда, седи непрекидно озбиљан, као одсутан. И када се сви смеју, он остаје озбиљан. Намрштен.

Почињем да „радим" само за њега. У сали урнебес. Кикотање. Видим, заиста уживају. А буцко остаје намрштен.

И тако све до краја сусрета.

А на крају, пре но што се разиђосмо, ухватим га на препад:

– Молим те да ми објасниш, чиме сам те то сморио? Од почетка до краја стално си се мрштио. Шта сам ти скривио?

– Нисте ви... разредна...

– Шта разредна?

– Имао сам утакмицу, али ме разредна није пустила. И за казну ме је послала овамо. Пропустио сам утакмицу због вас и „овога"!

Заиста сам детету упропастио дан. И ја и његова разредна која га је натерала овамо, на ово...

И шта сад?!

ЧЕТВРТА СЛИКА

Сусрет у школској библиотеци. Већ сам се захуктао: причам, рецитујем... а онда – питања. Све тече уобичајено. Али плавушан, тик испред мене, поскакује на столици и гура ми два прста у очи...

ЈА: Кажи, хајде!

ОН: Чико, а кад ћете да бацате лоптице?

ЈА: Мооолим? Какве лоптице?

ОН: Смајлије! Као чика Урош!

А, тако! Уроше Петровићу, мој генијалче, шта ми направи?!

И шта сад?!

ПЕТА СЛИКА

У једној општинској библиотеци готово камерни сусрет. Неких тридесетак у три реда, кажу ми библиотекарке, пробраних читалаца. Кренух и ја „камерно": причамо, као опуштено, библиотекарка и ја. Оно – о животу на селу, одласку у град, школовању, почецима писања и све тако.

Понекад се и неко од публике умеша у разговор. Видим, знају клинци, Богу хвала.

А онда улових, у трећем реду, с десне стране, девојчицу која држи у рукама ајфон и не диже поглед с екрана. Да није залутала овде? Није! Поред ње је дечак ком она нешто шапне с времена на време, а онда он подигне руку и постави ми неко питање.

Па да рашчистимо! Питам директно:

– Вас двоје, молим вас да ми објасните шта то радите!

И добијем директни одговор од девојчице:

– Читам ваш блог и проверавам да ли сте писали истину о свом животу или измишљавате. А Зоран само поставља питања...

Технологија двадесет првог века у употреби.

И шта сад?!

Ништа! Бар не ништа посебно...

Против тога не можемо ништа – то су и моји и наши, али понајмање њихови проблеми.

Мој проблем је што сам само писац, а не кловн. Мој проблем је што сам само искусан и прилично паметан, али не и геније, већ само писац. Мој проблем је што не умем да глумим, не умем да свирам нити певам, још горе од тога – ја сам само писац. Мој проблем је што користим савремену технологију, али као алат за олакшано писање, стварање, а не као једини медиј из ког сазнајем све – ја сам само писац. Мој проблем је што волим да читам књиге, штампане, праве, истинске, а не текст са екрана; ја сам само творац таквих књига – писац...

Наши проблеми су много тежи и већина од њих прочиње са НЕ: НЕмаштина, НЕпристојност, НЕваспитање, НЕобразованост, НЕзнање, НЕкултура... чији? Општи.

Већина онаквих који су некада пристојно живели сада је већина оних који су на граници сиромаштва. Негдашњи маргиналци и „друштвени проблеми", понављачи, сналажљиви муватори или су се међусобно истребили или су, они коју су преживели, узнапредовали до тајкуна, политичких мешетара, медијских звезда, водећих тзв. лидера, претворивши себе у нови друштвени крем... Урушили смо се за циглих двадесетак година од просечно сасвим задовољавајуће образованог и пристојно васпитаног народа, до дивљачне, неписмене, аморалне, глупаве и тупаве масе – оваца за шишање, што би рекли они који су нас дотле довели. Образујемо се онолико колико желимо и колико смо у стању да платимо. Не купују се више сведочанства о завршеној основној нити средњој школи. Аванзовали смо у образовању: купују се факултетске дипломе, магистарске и докторске титуле. И то је постало сасвим уобичајено. Дакле, то више није нити незнање, нити необразовање, већ, напротив, пут на пожељан ниво у друштвеном положају.

То, дакле, баш и није њихов, дечји проблем. Шта деца знају о тим проблемима одраслих, ако су то уопште ДАНАС проблеми? Данас су постали родитељи они којима су проблем били школовање, пристојно понашање, култура, наравно и књига, из које се стицало све то што је њима бивало проблематично.

Ето, дођосмо до онога што се некада сматрало основним извором писмености, културе, образовања: до књиге.

Књига постоји. И она права, штампана, на хартији. И она електронска, коју можемо гледајући читати са екрана некаквог електронског медија.

И шта је ту проблем, молим лепо?

Проблем јесте, будући да деца све ређе ЧИТАЈУ, али углавном ГЛЕДАЈУ. Треба их привући правој књизи. Треба их наговорити да праву књигу узму у руке. Треба их, потом, упутити због чега да читају.

Већ сам дојадио и Богу и народу причајући и пишући о томе да тај тежак, рекох и свети посао, углавном раде библиотекари. И они школски (које се данашње власти труде да елиминишу из школа) и они сеоски, месни, општински, градски... Има, кажу, и учитеља, професора који такође заговарају читање књига. А говори се да има и родитеља који то чине.

А ми, старомодни писци? Живи били. Има још увек места и за нас. Ми ћемо да постојимо до самог сопственог краја. Навикнути смо да стварамо, да нам објављују књиге и да нас, колико-толико, онај старији живаљ, који је растао и одрастао читајући наше књиге, воли и да нас препоручује наследницима.

Наше је, дакле, да пишемо.

Напокон, ДОБРО је да се СВИ писци, макар и као кловнови и забаваљачи, што више сусрећу, друже с децом и покушавају да им врате књигу у руке и животе. Уосталом, *finis santificat media*, циљ оправдава средство, па нека тако буде.

***

А сад нешто што није уобичајено данас у нашој књижевности: песникиња која ствара НАМЕНСКУ поезију намењену деци.

Навикнути на квазиписце, углавном неписмене, који су деценијама бивали писци текстова за сликовнице, на писце текстова за компоновање (уз неколико часних изузетака, истинских писаца којима су музичари компоновали песме, а не текстове за песме), умишљених локалних песника, који су се у негдашње време називали аматерима, заборавили смо да је писање корисних, наменских, едукативних стихова такође УМЕТНОСТ.

То ДОБРО чини Љиљана АНДРИЋ. И ево како то изгледа:

Љиљана Андрић

ВЕЛИКО СЛОВО

Мој малени ђаче,
послушај ово
правило што важи
за велико слово.

Не дај да те збуне
неуки и прости,
пиши словом великим
народе и народности.

Све књиге и новине,
прикључи правилу овом,
па назначи наводницима,
са великим словом.

Празника и важне свеце,
и имена људи
пиши великим словом,
па сигуран буди.

Географске називе
насеља, и реке,
планине и мора,
пећине далеке.

На почетку реченице,
схвати добро ово,
веће од лубенице
стави велико слово.

СУПРОТНО ЗНАЧЕЊЕ РЕЧИ

Све што хоћу или нећу,
желим мању или већу,
да ли имам или немам,
да л′ сам будна или дремам,

да л′ полазим ил′ долазим,
да ли губим ил′ налазим,
да ли чистим или прљам,
да ли бришем или брљам,
да ли спавам ил′ сам будна,
да л′ нормална или чудна,
да л′ сам црна или бела,
да л′ сам део или цела,
да ли дајем ил′ узимам,
да ли шаљем или примам,
да л′ је тешко или лако,
да л′ је тако ил′ овако.
Таквих речи пуно има,
супротност је међу њима,
разлика се нека крије,
одредити их тешко није.

МНОЖЕЊЕ

Када видиш знак пута,
немој да ти поглед лута,
било ноћу или дању,
множење је у питању.

Множење је (мала цака)
збир једнаких сабирака,
кад таблицу ти научиш,
нема шансе да се мучиш.

Десет пута пет – педесет,
први чинилац је десет,
други чинилац је пет,
а производ педесет.

Испробај и ово често,
чиниоцима замени место,
производ ће исти бити,
закључићеш лако и ти.

ГДЕ КО ЖИВИ

У земљи ћеш наћи глисту,
риба воли воду чисту,
шуму воле вук и лија,
бара роди најмилија.

Веверица свој парк бира,
ливада је за лептира,
пећина је за медведа,
птица своје небо не да.

Зечић пољем стално трчка,
у језеру сом се брчка,
свако у животу свом
има негде топли дом.

РЕЧЦА НЕ

Речца НЕ пажњу тражи,
научи и свима кажи
да правилно њу користе
и не праве грешке исте.

Уз глаголе када је,
одвојена она је,
изузетке сада преброј:
НЕЋУ, НЕМАМ, НИСАМ, НЕМОЈ.

Уз придеве и именице
показује друго лице,
с њима НЕ ти састављај,
изговарај, пиши, читај.

НЕЋУ да преписујем.
НЕМАМ навику да псујем.
НИСАМ бројала, ти преброј.
Ни за шта се љутити НЕМОЈ.

Лаж је што и неистина,
нека деца су немирна,

неспокој је душе немир,
недодирљив нам је свемир.

МОЈА КУЋА

Од темеља па до крова,
од подрума до тавана,
најлепша је кућа моја
сваке ноћи, сваког дана.

У кухињи мама кува,
спрема ручак и певуши,
а на столу свега има,
па је мило мојој души.

Када гости нама дођу,
у боравку дневном седе,
о темама разноразним
разговор се ту поведе.

Свако своју собу има,
сваком своја најмилија,
гостинска је увек спремна
кад нам дође фамилија.

Зимница је у подруму,
на тавану дрангулије,
сваком је човеку кућа
уточиште најмилије.

ЕКО-ПОРУКЕ

Ако око себе
разбацујеш смеће,
природа твој немар
опростити неће.

Чувај околину,
чистоћа је спас,
требаће за живот

неком после нас.

Посади и дрво,
цвеће свима мило,
ваздух је чистији
кад је зеленило.

Лошу слику дају
папир, стакло, флаше,
околина, то је
огледало наше.

Одлажимо, зато,
њих на своје место,
па еко-културу
покажимо често.

***

Љиљана Андрић рођена је 8. јула 1975. године у Вишеграду. Живи у живописном златиборском селу Мачкату. Професор је разредне наставе, тренутно ради као учитељ у продуженом боравку у ОШ „Миливоје Боровић", Шљивовица. Воли креативан стваралачки рад и пише песме за децу. Посебно је карактеришу песме које имају за тематику наставне садржаје, како би ученици што лакше усвајали предвиђено градиво.

ЕКСЛИБРИС
EX LIBRIS

Дејан Вукићевић

ЗРНО ПЕСКА

(Јелена Јеремић, Биљана Живановић, *Библиоірафија часописа* ***Mons Aureus*** *2003–2013*, Смедерево, Народна библиотека, 2014)

Народна библиотека у Смедереву већ 170. годину својим битисањем оставља дубок траг у српској култури. Што би се, колоквијално, рекло – мало ли је, кад се зна да и многе државе данас немају ту старост и такве корене. Тај идентитет градио се деценијама, па, ето, и вековима у овом случају. Бојана Вукотић, рецензент књиге Библиографија часописа *Mons Aureus 2003–2013*, повлачи вертикалу све до деспота Ђурђа Бранковића и његове богате дворске библиотеке. Ваља истаћи да се мало ко може подичити оваквом респектабилном традицијом.

Наравно да је кључна реч над речима и најважнија ствар у свакој библиотеци управо књига. Поред ње су и набавка, обрада, чување, позајмљивање, читање. Али културни посленици у овој установи нису се ту и зауставили, схвативши да се мора отићи и корак даље, направили су живу и богату издавачку делатност, полазећи од локалног и тежећи ка универзалном. Оно што су деценијама радили каталошки обрађујући публикације претакали су у штампана издања и постали водећа општинска и матична библиотека у Србији по објављеним каталошким и библиографским издањима. Тако су се до сада међу корицама нашли каталози и библиографије старих књига, старе периодике, легата, страних књига, периодичних публикација, завичајне издавачко-штампарске делатности. Нумерација едиције Библиографија, у којој се појављује и најновије издање, јесте број 7, а како ствари стоје, ту се неће и завршити.

Посленици ове куће су почетком овог миленијума отишли и још један корак даље, схвативши да тако велика културна средина као што је смедеревска не сме остати без правог и стаменог хроничара културног живота попут часописа, па су 2003. основали *Mons Aureus*, гласило крајње прикладног и поетског назива. Пре свега књижевни часопис, налик нешто старијим, библиотечким, часописима какви су краљевачка Повеља или крагујевачки Кораци, али у односу на њих значајније везан за локалну традицију и саму библиотечку струку. Часопис данас све сигурније налази своје место на српској културној мапи, с јасно профилисаним рубрикама, проводи читаоца кроз неколико важних локалних манифестација

које стреме националном значају, негује и поштује завичајне ауторе, прати локалну историју, има обавезну рубрику посвећену дечјој књижевности, а на самом крају, нешто по чему се издваја од осталих српских књижевних часописа, и рубрику Екслибрис, посвећену темама из стручне, библиотечко-информационе делатности. Гласило креирају и граде песник и преводилац, академик Ристо Василевски, Татјана Лазаревић Милошевић, ретор ретког дара, Драгољуб Перић, Добривоје Станојевић, универзитетски професор, књижевник и истакнути књижевни критичар, док је главни и одговорни уредник Драган Мрдаковић, дугогодишњи директор смедеревске библиотеке који у свом предговору истиче и један занимљив куриозитет да је *Mons Aureus*, иако младо гласило, часопис с најдужим периодом излажења у својој средини. Ова публикација се издваја и по ликовно-графичком уређењу, за шта је „оптужен" Горан Филиповић.

Ауторке Јелена Јеремић и Биљана Живановић аналитички су обрадиле 1263 библиографске јединице, узевши у обзир све прилоге за првих 40 бројева у првих 10 година излажења. Јединице су класификоване по ауторима, с тим што садрже и бројчану ознаку Универзалне децималне класификације. У раду су користиле међународно признати ISBD(cp) стандард, и то, сасвим примерено, његову скраћену верзију. Може се констатовати да су изузетак направиле само у случају када неколико садржајно самосталних наслова нису имали заједнички стварни наслов, те су у подручју наслова наводиле све наслове, чак и кад их има више од три. (На овом месту била би сасвим прикладна једна библиографска опаска. Наиме, ауторке су с потпуним правом игнорисале ово библиографско правило јер се његова поента губи самим тим што се у сваком случају у подручју напомена наводе сви наслови, те је тако потпуно бесмислено давати генерички наслов [Песме] или [Приче], рецимо, а онда све наслове наводити у напоменама.) На крају су дати и Јединствени регистар аутора (без обзира на врсту ауторства, с разрешеним псеудонимима), Јединствени регистар наслова (главни стварни наслови, наслови садржински самосталних прилога, или наслови из напомена), Стручни регистар (према Универзалној децималној класификацији), Регистар по рубрикама, Регистар приказа (с ауторима чија су дела била предмет чланака). Последња два регистра су, могло би се рећи, новина у библиографијама овог типа (помало рогобатних назива јер се, на пример, не ради о регистру приказа, него предметних одредница у тим приказима, врло често без наслова дела (!)), но који свакако доприносе још већој информативности библиографије.

Из регистара се може прочитати да су најчешћи сарадници били Милета Аћимовић Ивков, Александра Вранеш, Владислава Гордић Петковић, Милијан Деспотовић, Драган Драгојловић, Горан Ђорђевић, Жељко Ђурић, Радомир Животић, Милица Јефтимијевић Лилић, Златко Красни, Милосав Мирковић, Драган Мраовић, Мошо Одаловић, Милосав Славко Пешић, Зосим Попац, Љубивоје Ршумовић, Томислав Стевановић, Драгољуб Стојадиновић, Градимир Стојковић, Бошко Томашевић, Вера Хорват, Снежана Цветковић, Мићо Цвијетић. Из Регистра приказа може се видети да се у првих десет година највише писало о књигама Ристе Василевског, Бранислава Голднера, Милована Данојлића, Драгана Драгојловића, Жељка Ђурића, Србе Игњатовића, Драгана Јовановића Данилова, Наталије Карић Слијепчевић, Живорада Лазића, Милосава Мирковића, Танасија Младеновића, Миомирке Нешић, Раше Перића, М. С. Пешића, Добривоја Станојевића, Љиљане Хабјановић Ђуровић, Мића Цвијетића.

Како би се и очекивало, јер о књижевном часопису је реч, Стручни регистар говори да је највише приказа из области књижевности. Заступљене су готово све словенске и европске књижевности, као и значајан број светских. Поезија је доминантан род, проза је у значајној мери присутна, док се драма појављује само једном.

Ауторке су урадиле велики библиографски посао и смањиле корпус оних непрегледних јединица у имагинарној идеалној националној библиографији које би требало обрадити. И по цену да буде досадан, потписник ових редова ће по ко зна који пут поновити да уколико би свака већа културна средина „почистила своје двориште", односно урадила библиографије које се тичу њене територије, утолико бисмо се сви заједно приближили тој имагинарној идеалној библиографији. Ова библиографија само је зрно песка, али зрна су, не треба сметнути с ума, и грађа за бисере.

Ауторке су се трудиле да библиографија, како саме рекоше, „буде колико стручна и информативна, толико и прегледна, јасна и једноставна за употребу, уз могућност вишеструког претраживања и многоструке примене у различитим областима стручног и научног рада и истраживања".

У том су науму и успеле.

CIP – Каталогизација у публикацији Народна библиотека Србије, Београд

82+7+3

MONS Aureus : часопис за књижевност, уметност и друштвена питања / главни и одговорни уредник Драган Мрдаковић. – Год. 1, бр. 1 (2003)– . – Смедерево (Карађорђева 5) : Народна библиотека Смедерево, 2003– (Смедерево : Newpress). – 23 cm

Четири пута годишње
ISSN 1451–3846 = Mons Aureus
COBISS.SR–ID 111007500